

Parisuhde päättyy - isyys jatkuu

Miesten kokemukset suhteista lasten äiteihin sekä isyydestä eron jälkeen

Lisensiaatintutkimus

**Marian Tuomi
Turun yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Tammikuu 2008**

TURUN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalityön ammatillisen lisensiaattikoulutuksen lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala

MARIAN TUOMI

PARISUHDE PÄÄTTYY – ISYYS JATKUU

Miesten kokemukset suhteista lasten äiteihin sekä isyydestä eron jälkeen

123 sivua, 5 liitesivua

Ohjaajat: professori Maritta Törrönen, professori Leo Nyqvist ja professori Johanna Hurtig
Tammikuu 2008

Avainsanat: parisuhde, perhe, ero, mies, isä, isyys, lapsi, lapsen tapaaminen

Tässä lisensiaatintutkimuksessa tavoitteenani oli tutkia eronneiden miesten kokemuksia suhteista lastensa äiteihin ajallisesti eri vaiheissa ja isänä olemista eron jälkeen. Lisensiaatintutkimuksen käytännöllisenä lähtökohtana oli eronneiden miesten parisuhde-, ero- ja isyykokemusten tutkiminen. Tarkastelu kohdistui yksilöidymmin siihen, minkälaisien tekijöiden miehet kokivat vaikuttaneen eroon ja miten he kokivat parisuhteen ja erovaiheen vaikuttaneen isyyteensä yleisesti, lasten tapaamisiin sekä isänä olemisen eri muotoihin. Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä käytin muun muassa kriisiteoriaa, psykodynaamista teoriaa ja perhesysteemistä teoriaa.

Tutkimukseni aineiston keräsin haastatteleamalla 12 eronnutta miestä. Haastattelu oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa annoin paljon tilaa haasteltaville ja käytin kehämäistä haastattelutapaa. Aineistoni käsitteli tapahtui temaattisella analyysillä.

Erojen syitä olivat vuorovaikutus- ja luottamusongelmat; puutteellinen aikuisuus; puolisoiden erilaiset käsitykset perheen rajoista; pitkittynyt suru ja heikko toimeentulo. Erokokemukset tutkimuksessani vaihtelivat helpotuksesta vaikeaan kriisiin. Helpotuksesta huolimatta eroon liittyi surua. Syvään kriisiin liittyi voimakasta menetystä ja seurauksena oli joko fyysisiä tai psyykkisiä oireita tai molempia.

Suhteet, joissa oli paljon riitoja, jatkuivat eron jälkeenkin usein riitelynä tai oikeudenkäynteinä, mutta joskus myös vetäytymisenä puhumattomuuteen. Suhteet, joissa oli voimakasta riippuvuutta, oli erossa irtautumisvaikeuksia ja perheen ongelmat kanavoituivat osaksi lasten asioihin. Suhteet, joissa ei riideltä kovin paljon, jatkuivat yleensä riidattomina ja tapaamiset onnistuivat. Tilanteet, joissa entisellä puolisoilla oli erilaisia psyykkisiä ongelmia tai uupumusta, johtivat runsaaseen lasten tapaamiseen ja hoitamiseen.

Tutkimuksessani ilmeni parisuhteen aikana hoitavaa, osallistuvaa ja työhön suuntautuvaa eli perinteistä isyyttä. Parisuhteen päättymisen jälkeen ilmeni hoitavaa, korjaavaa, osallistuvaa ja etäännyttävää isyyttä.

Hoitavat isät osallistuivat paljon lastensa ja uusperheissä myös puolisonsa lasten hoitoon. Joissakin tapauksissa he toimivat uusperheessä korjaavalla tavalla. Korjaava isyys tuki alkuperäisessä perheessään pelottavan isänsä taholta uhkaa kokeneen lapsen kasvua.

Perinteistä isyyttä parisuhteen aikana toteuttaneet isät saattoivat eron jälkeen helpommin etäännyttävää isyydestä. Etäännyttäminen lapsista johtui tutkimuksessani osaksi myös lasten vanhempien huonosti toimivista suhteista, joiden syyt olivat muodostuneet jo parisuhteen aikana.

Etä-isyyteen liittyi tapaamisten odotusta, iloa tapaamisista ja luopumista, kun lapsi lähti kotiinsa. Eroaminen lapsesta oli erityisen vaikeaa silloin, kun lapsi oli pieni. Parhaimmillaan etä-isyyks oli hyvää huolenpitoa lapsesta, niukimmillaan etä-isyyks oli ohutta ja etäännyttävää.

Sisälllys

1.	Johdanto.....	5
2.	Perhe ja parisuhde.....	7
	2.1. Kahdesta tulee kolme.....	8
	2.2. Läheissuhteiden ristiriidat ja kulttuuriset muutokset.....	13
	2.3. Perinteinen perhemalli harvinaistuu	15
	2.4. Ero on monivaiheinen tapahtuma	17
	2.5. Erojen vaikutukset yksilöihin ja perheisiin.....	22
	2.6. Mieserityisyys.....	27
3.	Mies ja isyys.....	29
	3.1. Isyyden käsite	30
	3.2. Lapsen tapaaminen.....	32
	3.3. Etääntyvä isyys	32
	3.4. Tapaamisongelmia.....	34
4.	Tutkimuksen toteuttaminen	37
	4.1. Tutkimustehtävä.....	37
	4.2. Teoreettis-metodologiset lähtökohdat.....	38
	4.3. Haastateltavat, haastattelut ja litteroinnit	41
	4.4. Lastenvalvoja tutkijasubjektina	46
	4.5. Haastattelusta tulkintaan	48
5.	Miesten suhde- ja erokokemukset.....	49
	5.1. Miehen ja naisen kohtaaminen.....	51
	5.2. Mies ja ero	55
	5.3. Erokokemusten merkitys.....	62
	5.4. Erosta selviytyminen	66
	5.5. Eronneiden puolisoitten suhde	70
6.	Isänä eron jälkeen.....	74
	6.1. Isien ja lasten tapaamiset.....	76
	6.2. Tapaamisongelmat.....	79
	6.3. Isän suhde lapseen	84
	6.4. Isänä olemisen epävarmuus.....	91
	6.5. Isyysidentiteetti.....	92
7.	Pohdinta.....	99
	Suhteet ja ero.....	102
	Isät ja isyys	106

Kirjallisuus

Lait ja lyhenteet

Liitteet

1. Tutkimuksen perustiedot
2. Haastattelurunko
3. Haastattelupyyntö

1. Johdanto

Tämä on tutkimus miehen suhteesta naiseen ajallisesti eri vaiheissa ja eron jälkeisestä isyydestä siten kuin mies sen kokee. Tavoitteeni on tuottaa tietoa suhteiden päättymisestä eron ja isänä olemisesta eron jälkeen. Suhteen päättymisessä puolisoitten kohdalla on kyse kahdesta erilaisesta kehitysprosessista. Pitää luopua parisuhteesta, mutta samalla pitää luoda uudenlainen yhteistyösuhde entiseen puolisoon lapsen asioissa.

Ero aiheena on ajankohtainen. Avioerot ja perheiden muutokset ovat yksilöllisesti ja yhteiskunnallisesti vaikuttavia tapahtumia. Vuonna 2005 Suomessa oli noin 13 400 avioeroa (Tilastokeskus 2006, 138). Tämän lisäksi oli joukko avioeroja. Avioeroisuus on suurta eri puolilla maailmaa. Yksilötasolla ero vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin ja tätä kautta perheen lähipiiriin. Vuonna 2005 muutti erilleen noin 17 300 lapsiperheen vanhempaa (Kartovaara 2007, 91). Lapsiperheiden erotilanteessa vanhempien pitää päättää lapsen huoltomuodosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta ja elatusavusta. Huoltajuus merkitsee oikeutta päättää lasten asioista. Jos molemmat vanhemmat ovat yhdessä huoltajia, heidän tulee päättää yhdessä lapsen tärkeistä asioista ja edustaa lasta eri viranomaisissa (HTL, 5 §), kuten esimerkiksi lääkärissä. Lain mukaan vanhempien tulee toimia yhteistyössä niin, että lapsen suhde toiseen vanhempansa ja oikeus tavata toista vanhempansa toteutuu (HTL, 2 §).

Eron jälkeen isyys näkyy erityisesti lasten tapaamisissa. Lähden tutkimuksessani oletuksesta, että miehen isyyteen, vaikka isyys on ennen kaikkea miehen oma valinta, on olemassa erilaisia vaikuttavia tekijöitä. Mari Broberg ja Mia Hakovirta (2005, 147 – 148) löysivät tutkimuksessaan yhden lasten tapaamisiin vaikuttavan tekijän: suhteet. Eronneiden puolisoitten välillä, isän ja lasten välillä sekä vanhempien uusissa parisuhteissa olevat suhteet vaikuttavat isien ja lasten välisiin tapaamisiin. Kun tarkastelen miehen parisuhdetta ja parisuhteen päättymistä, oletan saavuttavani syvemmän ymmärtämisen eron jälkeiseen aikaan, siihen, miten mies on isänä ja tapaa lapsiaan. Työkokemukseni mukaan oletan, samoin kuin Tiina Hokkanen (2005, 11) tutkimuksensa alussa, että parisuhde, suhde puolisoon erossa ja puolisoitten eron jälkeinen suhde saattavat vaikuttaa eron jälkeiseen isyyteen, sen ylläpitämiseen ja sisältöihin. Tutkin, miten miehen suhdekokemukset lasten äitiin ennen ja jälkeen eron vaikuttavat miehen isänä olemiseen eron jälkeen ja tapaamisiin.

Lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä muualla asuvaan vanhempansa (HTL, 2 §), vaikka vanhempien parisuhde päättyy. Oletan, että isän omien valintojen lisäksi myös

isän ja lapsen välinen suhde vaikuttavat eron jälkeiseen isyyteen. Tutkin, minkälaisena mies kokee isänä olemisen eron jälkeen ja minkälaisia tapaamiskokemuksia isillä on.

Tavoitteenani on lisätä sosiaalityön perustutkimustietoa, sillä erillään asuvien vanhempien lasten tapaamisasiat ovat yksi lastenvalvojien töiden suurimmista haasteista. Tutkimuksellani haluan lisätä ymmärrystä miehistä erossa ja isyydestä eron jälkeen. Eroamassa oleville miehille voitaisiin tarjota enemmän apua ja kehittää eroauttamisen keinoja, jotta isyys ei päättyisi erossa. Mielessäni on myös lapsi ja ajatus siitä, että jokaisella lapsella on oikeus omaan isään silloinkin, kun vanhemmat eivät asu yhdessä. Lisäksi ajatuksena on, että hyvin hoidettu ero ja vanhempien toimiva eron jälkeinen suhde toimii lapsen riittävän hyvänä kasvualustana.

Isyys ja lasten tapaaminen ei aina ole ongelmaton. Kokemukseni mukaan tapaamisen ongelmia voidaan tarkastella ainakin seuraavista näkökulmista: tapaaja on haluton tapamaan lasta, luonapitävä vanhempi haittaa tapaamisia tai lapsi ei halua tapaamisia. Molempien vanhempien kiinnostus vaikuttaa lapsen tapaamisten onnistumiseen ja tapaamisten pitää olla turvallisia. Tältä osin tutkimukseni on ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä.

Tutkimusaineistoni koostuu 12 eronneen isän puolistrukturoidusta haastatteluaineistosta. Tutkimukseni kiinnostuksen kohteena ovat pelkästään eronneet miehet. Tähän vaikuttaa osittain ammattini, jossa näen, miten erossa lapset useimmiten jäävät äideille ja miehet ovat etä-isiä. Osa miehistä saattaa erossa syrjäytyä isyydestä, koska heiltä puuttuu riittävän aktiivinen toiminta isyydessä. Erossa osa miehistä saattaa lisäksi syrjäytyä myös muulla tavoin, koska eron jälkeen on vaikeaa hankkia asuntoa, huonekaluja ja järjestellä asioita erossa. Tämä vaikuttaa tapaamisiin ja huoleen vanhemmastaan erillään asuvista lapsista, jotka saattavat kaivata poissaolevaa isää.

Metodologiset valintani pohjautuvat hermeneutiikkaan perustuvaan ymmärtämiseen ja fenomenologian yksittäisille kokemuksille annettaviin merkityksiin. Konstruktionistiset piirteet vaikuttavat lisäksi metodologiseen tutkimusotteeseeni. Sosiaalinen konstruktionismi suuntautuu sosiaaliseen todellisuuteen ja ihmisen tapaan viestiä todellisuudesta (Perttula 1995, 58). Hermeneuttis-fenomenologinen lähtökohta viittaa taustasitoumuksiini ja metodologisiin valintoihini, kun taas sosiaalinen konstruktionismi viittaa tapaan nähdä aineistoni.

Tutkimuksessani käytin pääosin kotimaisia ja lisäksi kansainvälisiä tutkimuksia. Jonkun verran käytin opaskirjallisuutta. Tutkimukseni mallioppaana kirjoittamisessa ja eri lukujen hahmottamisessa käytin Hokkasen (2005) väitöskirjaa Äitinä ja isänä eron jälkeen. Mie-

heyden näkökulmiin perehdyin ja käytin esikuvanani sekä tutkimukseni kirjoittamisen mallina Harri Jokirannan (2003) väitöskirjaa *Se on miehen elämää*. Käytännön menetelmäni oli temaattinen analyysi.

Tutkimukseni etenee seuraavasti: Seuraavissa luvuissa kaksi ja kolme käsittelem tutkimukseni teoreettista taustaa ja keskeisiä käsitteitä. Luvussa kaksi kirjoitan aikaisempien tutkimusten valossa läheissuhteiden ja rakkaussuhteiden muodostumisesta, parisuhteen ristiriidoista sekä eron vaiheista, jolloin tarkoitukseni on kuvata parisuhdetta alkaen hyvästä alusta päättyen eroon. Kirjoitan erojen yksilöllisistä vaikutuksista ja tarkastelen eroa miehen kannalta. Luvussa kolme tarkastelen miehen isyyttä ja lapsestaan erillään asuvin isien tapaamisasioita.

Tutkimukseni etenee teoreettisen osan jälkeen tutkimuksen toteuttamisen esittelyllä, jolloin luvussa neljä kerron tutkimustehtävästä, teoreettis-metodologisista lähtökohdista ja esittelen aineistoni. Lisäksi kerron, minkälaista on tutkia omaa ammattityötä ja pohdin subjektiivisuutta tutkimuksessani. Lopussa kerron, miten etenin analyysivaiheessa aineistoni käsittelyssä.

Tutkimukseni empiirinen osa rakentuu tutkimuskysymysteni varaan, joista muodostin pääteemoja. Pääteemat olivat miehen suhde naiseen, ero ja miehen selviytymiskokemukset erosta. Isyyden pääteemat olivat isän ja lapsen tapaaminen, isän suhde lapseen ja miehen oma isyys. Viidennessä luvussa tarkastelen puolisoitten välistä suhdetta ja eroon päätymistä sekä miehen selviytymiskokemuksia. Isyydestä, isänä olemisesta ja tapaamisista kirjoitan luvussa kuusi. Luvussa seitsemän esitän tutkimukseni pohdinnan. Niitä seuraavat lähteet ja liitteet.

2. Perhe ja parisuhde

Tässä luvussa käsittelem sekä tutkimukseni teoreettista taustaa että keskeisiä käsitteitä. Aloitan parisuhteen hyvästä ajasta ja perheen kolmiosuhteen muodostumisesta. Tämän jälkeen pohdin läheissuhteiden ristiriitoja sekä eron vaiheita. Kirjoitan erojen vaikutuksista yksityisellä tasolla. Tutkimuksessani tarkastelen miesten tilanteita erossa ja kirjoitan miehen erityisyydestä. Parisuhteiden päätyminen on arkipäiväistänyt. Ero koskettaa koko perhettä ja myös alaikäisiä lapsia. Lasten asioiden hoitaminen erossa vaatii työtä ja yhteisymmärrystä vanhemmilta. Vanhempien vointi eron jälkeen vaikuttaa osaltaan lasten

selviytymiseen erosta.

Suomessa vuoden 2005 lopussa oli hieman yli 1 400 000 perhettä, joista alaikäisten lasten perheitä oli lähes 600 000 eli noin 42 prosenttia. Perheet, joissa oli alaikäisiä lapsia, muodostuivat avioparien perheistä 62 prosenttia ja avoparien perheistä 18 prosenttia ja yhden vanhemman perheistä, joita oli 20 prosenttia (Tilastokeskus 2006, 125.) Suomessa oli lapsia vuonna 2005 yhteensä noin 1 104 000 (Kartovaara 2007, 107). Lapsia, joiden toinen vanhempi asui eron vuoksi muualla, oli noin 20 prosenttia lapsista (Kartovaara & Säkkinen 2007, 121 – 122). Vuonna 2005 alaikäisistä lapsista noin 31 000 lasta koki vanhempiensa eron, kun oma tai saatu vanhempi muutti pois (Kartovaara 2007, 91; 102). Ruotsissa oli vuonna 2006 yhteensä noin 1 517 000 lasta, joista 33 prosentilla toinen vanhempi asui erillään lapsestaan. Ruotsissa vuonna 2006 yhteensä 46 000 lasta koki vanhempiensa eron. (Statistiska centralbyrån 2007, 129 - 130; 144.)

Oletan, että useimmilla miehillä on halukkuutta olla lastensa isänä. Ammatillisena lähtökohtana oletan, että perhe-elämän aikana valittu isä-lapsisuhde saattaa jatkua eron jälkeen, mutta isänä olemisen voi myös muuttua. Joskus työhön suuntautunut isä voi vasta erossa havahtua isyyteen. Ero onkin kohta, jossa isänä olemisen tapa valitaan uudelleen, jolloin isyydestä voi tulla läsnäolevaa tai etääntyvää. Ero voi olla vaikea paikka, jossa on samalla kertaa luovuttava puoliosasta, mutta toisaalta muodostettava häneen uudenlainen suhde vanhemmuuden tasolla. Mikäli tämä onnistuu, siitä on lapselle hyötyä: hän voi jatkaa lapsuuttaan. Lapsen ei tarvitse ryhtyä huolehtimaan vanhempiensa jaksamisesta.

2.1. Kahdesta tulee kolme

Tiivis suhde johtaa usein perheytyymiseen. Suomalaisten tärkeimmäksi määrittelemä yleinen elämänarvo on perhe (Reuna 1998, 22). Tässä luvussa kuvaan erilaisia perheen määritelmiä. Perhe elää vuorovaikutussuhteissa perheenjäsenten kanssa. Lopuksi kirjoitan lapsesta, joka antaa perheeseen uuden ulottuvuuden, kun kahden ihmisen suhteesta on tullut kolme. Perheen tasapaino on muutoksessa, kun perheeseen tulee tai perheestä lähtee joku perheenjäsen.

Ihmisellä on usein läpi elämän toive ja halu läheisiin, rakkaisiin ja turvallisiin ihmissuhteisiin. Tärkeimpiin suhteisiin kuuluvat parisuhde ja suhde omiin lapsiin. Esa Roosin (2001, 149) mukaan onnellisimmillaan parisuhteessa yhdistyvät syvä eroottinen kiintymys, keskinäinen luottamus, turvallisuudentunne, toinen toisensa ymmärtäminen ja kokemusten keskinäinen jakaminen sekä huolenpito toisesta. Rakastaminen ja rakastetuksi tuleminen

parisuhteessa antavat ihmiselle ainutlaatuisuuden tunteen, jota muilla elämän alueilla on vaikeaa tavoittaa. Ihmisen olemassaoloon liittyy kiintyminen toiseen ihmiseen ja tällöin toisella on jokin paikka toisen ihmisen sielussa ja kiintymyksen kohde koetaan arvokkaana (Isokorpi 2006, 66 - 67). Täydellisessä rakastumisessa kaksi erilaista ihmistä sulautuu yhdeksi (mm. Alberoni 1989, 30).

Rakkauden tunteesta, joka ylläpitää suhdetta, tulee keskeinen, sillä rakkauden esteet ovat ennen kaikkea suhteen sisäisiä molempien kamppaillessa riippumattomuuden puolesta. Tällöin sekä oman että toisen tunteesta on saatava varmuus. (Jallinoja 2000, 38; 41.) Susanna Paasosen (1999, 112 - 113; 116) mukaan romanttisen rakkauden lupaus rakentuu itsen löytämiselle rakastetun kautta. Itsen löytäminen toteutuu sulautumalla yhteen rakastetun kanssa. Rakastettu on ikään kuin se itsestä puuttuva osa, jonka löydettyään ihminen on kokonaisempi. Toisaalta, kun rakastuminen on voimakasta, siinä voi tuntea olevansa samankaltainen ja toisen kanssa yhtä, jolloin rakastavaiset erottuvat muista voimakkailla läheisyyden tunteillaan (Jallinoja 2000, 42).

Parisuhde perustuu nykyään useimmiten tunnesuhteeseen, joka alkaa symbioottisella kiintymyksellä, rakastumisella. Oman itsen näkeminen rakastettuun sulautumisena (mm. Paasonen 1999, 112), kertoo rakastumisen tunteen moninaisuudesta. Rakastuminen on kuin lievä mielenhäiriö, jossa minuuden erillisyyks on keskeneräinen ja omat rajat heikkoja. Rakastuminen näyttääkin hetkellisesti mahdollistavan todellisesta elämästä kaukana olevia tunteita. Rakastuminen on hetkellisempi tunne kuin rakkaus, joka tunteena on pysyvämpi. Pirjo Tuhkasaari (1995, 2) kuvaa rakkauden olevan kaipaus toiseen, vastavuoroiseen molemminpuoliseen suhteeseen, jossa erillisyyks ja yhteys vuorottelevat ja jossa voi antaa ja saada.

Parisuhde on kahden ihmisen intiimi suhde, joka tekee sen erilaiseksi muihin läheisiin suhteisiin verraten. Intiimiys, tarvitsevuus ja odotukset hyväksytyksi tulemisesta ja huomion saamisesta tekevät parisuhteesta muita haavoittuvamman suhteen. Parisuhteen rakkaudessa on muistumia omien vanhempien tavoista olla suhteessa puolisoon ja lapsiin. Puolisoon voidaan rakkaudessa suunnata samoja odotuksia kuin vanhempiin. Osa parisuhteen jännitteistä ja ongelmista voi olla edellisen sukupolven, puolisoitten vanhempien välistä problematiikkaa, minkä käsittely jatkuu uuden sukupolven tasolla. (Innanen 2004, 17.) Parisuhteessa voidaan jatkaa suhteessa vanhempiin kesken jääneitä tai traumaattisiakin kehityspyrkimyksiä. Parhaassa tapauksessa parisuhteessa voidaan saada uusia kokemuksia sekä voidaan korjata ja vahvistaa aikaisempia kokemuksia. (Tuhkasaari 1997, 12.)

Parisuhteen alussa kaksi, kolme vuotta kestävässä symbioosivaiheessa on odotuksia molemminpuolisesta läheisyydestä, rakkaudesta, ymmärtämisestä ja turvallisuudesta. Alun symbioottista vaihetta seuraa viisi - seitsemän vuotta kestävä irtaantumisen ja itenäistymisen vaihe, jolloin yksilöllisyys ja oman tilan tarve muodostuvat keskeiseksi ja tyytyväisyys puolisoon saattaa laskea. Pettymykset tässä vaiheessa voivat etäännyttää puolisoita. Liiton kolmas kehitysvaihe on kumppanuus, jolloin yleensä sekä yksilöllisyys että keskinäinen yhteys ovat paremmin tasapainossa kuin ennen. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 25.)

Aikuiselle puoliso on usein tärkein kiintymyskohde. John Bowlby (mm. 1988) määrittelee kiintymyssuhteen pitkäaikaiseksi tunnesiteeksi, jonka ihmisen luo hyvin tärkeäksi koettuun toiseen ihmiseen turvallisuudentunteen luomiseksi. Kiintymyssuhde tarkoittaa pohjimmiltaan tunnesidettä vauvan ja hoitajan välillä: vauva kiintyy hoitajaansa ja hoitaja vauvaan. Parisuhdetta voidaan pyrkiä ymmärtämään kiintymyssuhdeteorian kannalta, koska puoliset heijastelevat toisiinsa kiintymyskokemuksiaan varhaisista vuorovaikutussuhteistaan (Tamminen 2004, 71). Ensimmäisen vuoden aikana opitut mallit tunteiden ilmaisusta, vuorovaikutuksesta ja syy-seuraussuhteista ovat myöhemmän kehityksen ja selviytymisen kannalta tärkeitä (Punamäki 2003, 197). Shanna Trinke ja Kim Bartholomew (1997, 619), jotka tutkivat nuorten aikuisten kiintymyssuhteita, havaitsivat, että nuorilla oli keskimäärin kymmenen tärkeää suhdetta, joista keskimäärin viiteen liittyi kiintymyssiteitä. Kiintymyssuhteiden hierarkian korkeimmalla tasolla oli romanttinen rakkaussuhde, jota seurasivat äiti, isä, sisarukset ja parhaat ystävät.

Seksuaalisuus on tärkeä osa parisuhdetta. Seksuaalisuus vaikuttaa ihmisen identiteettiin ja itseluottamukseen. Tuhkasaari (1997, 12) kirjoittaa, miten koko elämän kestävässä prosessina, vastavuoroisessa seksuaalisuudessa, mies tavoittaa naisen kautta itsessään olevan naisen ja nainen miehen kautta itsessään olevan miehen. Tämä vahvistaa miestä ja naista omassa sukupuoli-identiteetissään. Seksuaalisuus on hyvin monipuolinen prosessi. Vertaan Tuhkasaaren (1997) kuvaamaa vastavuoroista seksuaalisuutta joidenkin tutkijoiden kuvaamaan ihmisen biseksuaaliseen pohjaan (mm. Siltala 2003, 191), mikä mahdollistaa toisen sukupuolen ymmärtämisen.

Tyydyttävä seksuaalinen suhde lisää suhteen mielihyvää ja kantavuutta (Tuhkasaari 1995, 7). Tuhkasaari (1997, 13) kirjoittaa, miten seksuaalisuus on naisen ja miehen suhteen kaikkein intiimein alue. Seksuaalisessa suhteessa tulee esiin näkyvimmin naisen ja miehen kohtaaminen tai kohtaamattomuus. Seksuaalisuus on muilta suljettu, syvien tunteiden, jaettujen ja jakamattomien kohtaamiskokemusten ydin.

Perheen määrittelemisen ei ole yksiselitteistä. Perhebarometrissä 1997 selvitettiin suomalaisten käsityksiä perheistä. Perheen määrittelyyn vaikutti keskeisesti lapsi. Aviopari, yksinhuoltaja sekä avopari lapsineen miellettiin perheeksi useimpien vastaajien mielipiteistä. Lapsettomat avio- ja avoparit miellettiin harvemmin perheiksi kuin lapsiperheet. (Reuna 1997, 16.) Tilastokeskuksen mukaan perheellä tarkoitetaan yhdessä asuvia avio- tai avoliitossa asuvia henkilöitä lapsineen, toista vanhempaa lapsineen tai lapsettomia avio- tai avopuolisoita sekä rekisteröityjä parisuhteita (Tilastokeskus 2006, 125). Veera Reuna (1997, 10 - 11) määrittää perhettä säilyttävänä, uusintavana ja sosiaalistavana instituutiona, jolla on sosiaalinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuutensa.

Perhesysteemisen näkemyksen mukaan perhe on enemmän kuin joukko yksilöitä, jotka jakavat saman kodin ja arkielämän. Perheenjäsenet tarvitsevat toistensa läheisyyttä. Kodin, ravinnon ja taloudellisen toimeentulon lisäksi perhe antaa mahdollisuuden jossain määrin tyydyttää myös riippuvuuden tarpeita, sillä perhe voi myönteisessä tilanteessa tarjota rakkautta, kiintymystä ja muuta inhimilliseen elämään kuuluvaa. Perhe on sosiaalinen systeemi, jossa perheenjäsenet ovat tietyissä rooleissa ja noudattavat sääntöjä ja perheessä on tietynlainen valtarakenne. Perheessä opetellaan ja harjoitellaan yhteiselämää, johon kuuluu toisilta saaminen ja toisille antaminen. Perhesysteemissä jokainen perheenjäsen vaikuttaa toiseen. Kun joku perheenjäsen oirehtii, se vaikuttaa koko perheen systeemiin. (Tikkanen 2006, 113.) Perheen yhteisen elämän voidaan kuvata kuulumisena johonkin itselle läheisiin ihmissuhteisiin ja yhteiseen paikkaan, jossa tavoitteet ovat ainakin ihanteellisessa mielessä yhtenevät ja eteenpäin vievät. Tavallisessa arkipäivässä perhe huolehtii perheenjäsenten hyvinvoinnista ja perheenjäsenet antavat ja saavat tankkausta elämäänsä. Perheessä koetaan niin iloa kuin suruakin. Vastoinkäymisissä perhe voi tukea ja antaa lohdutusta sitä tarvitsevalle perheenjäsenelle.

Biologisen sukulaisuuden ja oikeusnormeista käsin määritetylle perheelle vaihtoehtona voidaan tarjota perhettä sosiaalisten suhteiden prosessina, episodeittain vaihtelevana ja muuntuvista suhdejärjestelmistä koostuvana itsenäisten osien rakennelmana (Ahponen & Marttinen 1997, 181). Tällöin voitaisiin ajatella, että esimerkiksi yksinelävillä henkilöillä on perhe, johon kuuluvat erilaiset sosiaaliset suhteet läheisiin, sekä sukulaisiin että pitkäaikaisiin ystävyysuhteisiin. On mahdollista, että yhteiskunnassamme, jossa ikääntyvien yksinelävien määrä kasvaa, ei perusteta välttämättä myöhemmällä iällä enää virallisesti yhdessä asuvaa parisuhdetta tai avioliittoa, vaan molemmat osapuolet säilyttävät omat kotinsa ja samalla omat tapansa parisuhteen perustuessa kiinteään ystävyyteen. Suhde perustuu mahdollisuuteen toimia omana itsenään, omiin valintoihin ja luottamukseen.

Yksilöiden oma määrittely siitä, keitä heidän perheisiinsä kuuluu, avaa tietä yksilölliselle

perhenäkemykselle. Saman perheen jäsenillä voi olla erilainen käsitys siitä, keitä heidän perheeseensä kuuluu. Aino Ritala-Koskinen (2001, 44) kirjoittaa perheen määrittävän eri tavalla eri yksilöille, eri aikoina ja erilaisissa tiloissa ja tilanteissa. Viralliset perhemääritelmät eivät aina tunnusta yksilöiden kokemia perhemuotoja. Virallisen, Tilastokeskuksen perhemääritelmän lisäksi, perheeseen voi yksilöllisesti määriteltynä kuulua muutakin. Tällöin esimerkiksi yksinäinen mies ja häntä tapaava muualla asuva lapsi voivat muodostaa perheen. Samankin perheen muoto voi vaihdella ajan ja elämäntilanteen vaihdellessa. Perheen määritelmän erilaisuudessakin perheellä on yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja taloudellinen tehtävänsä.

Perheen perustaminen ja oman elämän jatkaminen seuraavassa sukupolvessa on yhä toivottua. Perhe mielletään edelleenkin yhteisöksi, joka on kiintymyksen ja rakkauden tyysija (Jallinoja 2000, 197). Kiintymyskäyttäytyminen on ihmiselle luonteenomaista ja aikuisiän läheisiin ihmissuhteisiin kuuluu kiintymys ja huolenpito (Isokorpi 2006, 69). Mirja Tolkki-Nikkosen (1990, 75) mukaan tärkeitä liittoja koossa pitäviä tekijöitä olivat 15 avioliittovuoden jälkeenkin läheisyys, luottamus ja rakkaus.

Kaksi rakastunutta ihmistä on muutostilanteessa, kun he saavat lapsen. Onnellisinta on, jos molemmat haluavat lasta. Lapsi voi parhaassa tapauksessa vahvistaa parisuhdetta. Lapsi toivottuna ja rakastettuna voi vahvistaa liittoa ja vakiinnuttaa rakkautta, mutta lopettaa rakastumisen (Alberoni 1989, 43). Vain toisen osapuolen toiveesta syntyneestä lapsesta voi syntyä ristiriitainen tilanne, varsinkin jos suhde on heikko. Tällöin toinen voi kokea puolison rakkauden lasta kohtaan ikään kuin petoksena ja hylkäämiseksi (Alberoni 1989, 43). Jos riittävää aikuisuutta ei ole, pettymys suhteessa saattaa johtaa suhteen päättymiseen. Kun sidos perheeseen on heikko, saattaa olla, etteivät lapsen tapaamiset onnistu, sillä pienen lapsen tapaamisessa on sitouduttava säännöllisyyteen.

Perhesuhteet monimutkaistuvat perheen kasvaessa. Monilla aikuisilla on helppo elää kahdestaan. Kun lapsi syntyy, kolmiosuhteen muodostaminen saattaa olla vaikeaa. (Schalin 1991, 68 - 69.) Työkokemukseni mukaan tästä voi seurata nopea ero jo lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana. Kokemukseni mukaan pikkulapsiperheiden erojen määrät ovat kasvaneet. Ilo pienestä lapsesta muuttuu arkipäiväiseksi. Vanhemmuus on oman lapsuuden taakse jättämistä ja vastuunkantamista seuraavasta sukupolvesta. Vanhemmuuteen kasvanut aikuinen pystyy luopumaan omista lapsenomaisista vaatimuksistaan ja asettamaan lapsen edun etusijalle ennen omaa etuaan. Vanhemman aikuisuus antaa lapselle mahdollisuuden lapsuuteen. Lapsella on tilaa kasvaa, jos hänellä on turvallisessa ympäristössä mahdollisuus kehittää eri puolia itsessään.

Vanhemmuus rakentuu menneisyyden ihmissuhteiden ja parisuhteen kautta. Aikuisten parisuhde pitää sisällään kahden ihmisen varhaisia kiintymyssuhdekokemuksia, jolloin rakastuminen tarkoittaa rakastuneiden kiintymyssuhteiden tasapainoa. Lapsen syntyminen merkitsee kiintymyssuhdekokemusten laajentamista ja parisuhteessa pitää etsiä uutta tasapainoa. Kahdesta tulee kolmio. Lapsi syventää parisuhdetta joskus kriisin kautta. (Tamminen 2004, 71 - 72.)

Useimmiten lapsille äiti on ensimmäinen rakkauden kohde (mm. Chodorow 1978, 192). Lapsi kykenee heti syntymästään lähtien muodostamaan suhteen vanhempaansa ja hän voi kiintyä turvallisesti sekä äitiin että isään (Chodorow 1978, 218) ja heidän lisäksi muihinkin läheisiin henkilöihin (Pulkkinen 1994, 29). Lapsi ei kasva ainoastaan kahdenkeskisessä suhteessa vaan vanhemman hoitaessa lasta hänen mielestään välittyy lapselle hänen kokemansa tunteet, esimerkiksi rakkaus, ärtymys, viha, toista puolisoa kohtaan (Sinkkonen 2003, 265 - 266). Äidin tunteet isästä vaikuttavat lapseen äidin mielikuvien kautta. Kun vanhemman mielikuvat toisesta vanhemmasta ovat hyviä, heidän mielikuvissaan on tällöin tilaa hyvälle vanhemmalle. Äidin mielikuvat riittävän hyvästä isästä ja isän mielikuvat riittävän hyvästä äidistä heijastuvat vanhemman ja lapsen suhteeseen ja nämä vaikuttavat lapsessa kehittyvään kolmiosuhteeseen.

Lasten kautta parisuhteeseen tulee uusi ulottuvuus. Usein ajatellaan, että yksilön tasapainoisen kasvun edellytyksenä on turvallinen, hyvin toimiva perhe. Tällaisessa perheessä vanhempien parisuhde toimii, vanhemmat ovat selkeästi vanhempia, lapsilla on mahdollisuus yksilöityä ja perheenjäsenten vuorovaikutus toimii, jolloin tunneilmaisut ovat mahdollisia. Toimivassa perheessä voidaan neuvotella, noudattaa sääntöjä, olla vastavuoroisia ja viestintä on selvää. Perheen rajat ovat joustavia ja selkeitä. (Isohanni 2005, 272) Hyvin toimivan perheen kriteerit ovat ihanteellisia, joita kohden voi pyrkiä, sillä perheessä kaikki perheenjäsenet voivat kasvaa henkisesti. Vanhemmastaan erillään asuvalle lapselle on ensiarvoista, että lasten asioissa vanhempien keskinäinen suhde toimii ja he kykenevät arvostamaan toisiaan. Riittävän hyvä vuorovaikutus vanhempien välillä auttaa puhumaan lapsen asioista ja kohtaamaan mahdollisia ongelmia. Toimivassa parisuhteessa voidaan nähdä samoja piirteitä kuin toimivassa perheessä. Näitä ovat vastavuoroisuus, kyky olla vuorovaikutuksessa toiseen, luottamus, kunnioitus, toisen rajojen arvostaminen sekä sitoutuminen ja toimiva seksuaalisuus (Palmu & Pusa 2006, 12).

2.2. Läheissuhteiden ristiriidat ja kulttuuriset muutokset

Suhteiden ristiriidat ovat ominaisia kaikille läheisille parisuhteille. Saatetaan toimia taval-

la, joka suututtaa, loukkaa tai häiritsee toista osapuolta. Ihmisten välille syntyy joskus ristiriitoja, jolla tarkoitetaan sitä, että toisen erilaisuus tuntuu rajoittavalta. Pitkäaikaiset ristiriidat muuttuvat monimutkaisemmiksi ja vääristävät tilannetta ja osapuolia. Ensin ristiriidat muuttavat ihmisen käsityksiä, ajattelua, tunteita, tahtoa ja lopulta käyttäytymistä. (Isokorpi 2006, 175.) Parisuhteissa sanallisen ja ei-sanallisen vuorovaikutuksen osuus tyytyväisyyteen vaikuttavana tekijänä on merkittävää, jolloin viestin tarkoituksenmukainen tulkinta ja oikea-aikainen vastaaminen korostuvat. Ihminen oppii pitkän lapsuutensa aikana erilaisia viestintätapoja, jotka seuraavat ihmistä hänen suhteisiinsa. Lapsuuden ja nuoruuden aikana ihminen oppii myös, mistä asioista voi tulla ongelmia ja miten ongelmia on omassa lapsuuden perheessä ratkaistu. Parisuhdeongelmista tyypillisiä ovat vuorovaikutusongelmat, uskottomuus, mustasukkaisuus ja sukupuolielämän ongelmat sekä erilaiset perheen ja parisuhteen kehityksen kriisit (Palmu & Pusa 2006, 12 - 13). Toisinaan parisuhdeongelmat voivat räjähtää voimakkaaksi riidaksi ja tällöin ne koskettavat jotain parisuhteen keskeistä aihetta. Useimmiten riidat alkavat näennäisesti mitättömistä asioista heijastellen usein muita ongelmia ja saattavat joskus eskaloitua voimakkaaksi riidaksi. Tärkeimpiä perheiden erimielisyyksien aiheita ovat kotityöt, lasten kasvatusta, sukulaisuussuhteet, alkoholi, raha ja seksuaalisuus. (Lagerspetz 1998, 169.)

Lastenvalvojien näkemiä erimielisyyksien aiheita ovat lähes joka toisen perheen kanssa heikko taloudellinen tilanne. Taloudellinen matalasuhdanne ja siihen liittyvä työttömyys lisää eroja ainakin niissä perheissä, joissa muutoinkin on oltu lähellä eroa. Lisäksi uskottomuus, runsas poissaolo perheestä ja erilaiset pettymykset heikentävät perheen tunneilmastoa.

Anthony Giddens (1992) kirjoittaa intiimisuhteiden muutoksesta länsimaisessa kulttuurissa. Hän (Emt. 1 - 2) näkee intiimisuhteiden muutosten syynä naiset ja naisten aseman muutokset. Suhteiden emotionaalinen tyydyttävyys tulee keskeiseen asemaan, kun naisilla ja miehillä on mahdollisuus olla nyky-yhteiskunnassa tasavertaisia. Seksuaalisuuteen suhtautumisesta on tullut joustavampaa, avoimempaa ja itsenäisempää.

Parisuhteissa vallitsevana on edelleen avioliitto ja sen rinnakkaismuotona on yhdessä asuminen. Toisaalta on pareja, joilla on lyhyitä, ainoastaan seksuaalisuuteen perustuvia kohtaamisia sekä ei-yhdessä asuvia pareja, joiden suhde perustuu ystävyys tai romanttiseen suhteeseen sekä niitä pareja, joiden suhde kesti vain hetken (McLanahan 2000, 704). Lyhyissä ja intiimeissä suhteissa voidaan joskus nähdä Giddensin (1992) kuvaamaa joustavaa ja avointa seksuaalisuuteen suhtautumista. Lastenvalvojana näen joskus lyhyiden suhteiden jälkiselvittelyä isyysasioiden muodossa. Avioliiton kriisissä tai vastaavasti eronneena mies saattaa joskus joutua ero-ongelmasta vahinkoisuuteen. Lyhyitä suhteita

ta voi havaita elävän elämän ohella muun muassa saippuasarjoissa. Emotionaalinen tyydyttävyyden saattaa laskea hetkellisissä suhteissa. Toisaalta voi olla, ettei lyhyissä suhteissa haetakaan jatkuvuutta, vaan hetkellisissä suhteissa kahden ihmisen elämät koskettavat vain hetkeksi toisiaan jatkaakseen menoaan. Tätä voitaisiin verrata Giddensin (1992, 58; 61) mainitsemaan puhtaisiin suhteisiin ja läpivirtaavaan rakkauteen. Puhdas suhde solmitaan suhteen itsensä takia ja sitä pidetään yllä niin kauan kuin suhteen molemmat osapuolet ovat siihen tyytyväisiä. Keskeistä on hyvä suhde ja puhdas suhde päättyy siististi, kun se ei enää tyydytä osapuolia. Ihmiset jatkavat elämäänsä omiin suuntiinsa. Läpivirtaava rakkaus on romanttisen rakkauden vastakohta. Se tarkoittaa aktiivista ja satunnaista rakkauden tunnetta ja vastustaa romanttisen rakkauden ikuisen rakkauden käsitettä.

Giddensin (1992) kuvaamien puhtaiden suhteiden ja ohimenevän, läpivirtaavan rakkauden vaihdettavuus nykyisessä yhteiskunnassa lienee mahdollista. Iltapäivälehdistä voidaan lukea uusista ja nopeista suhteista. Rakastuminen tunnetilana on nopea ja huuhaava, mutta menee yleensä ohi. Julkisten henkilöiden elämässä näyttää tapahtuvan paljon ja nopeasti. Ajoittain iltapäivälehdistö antaa tuntumaa uusista, puhtaista suhteista. Asetan Giddensin ajatukset lapsiperheiden kohdalla kyseenalaiseen asemaan. Vaikka vironomaisena näen silloin tällöin alusta loppuun asti nopeita suhteita, en pidä tällaisia suhteita, joita voitaisiin pitää puhtaina ja läpivirtaavan rakkauden heijastamina, mitenkään lapsiperheille erityisen tyypillisinä. Toisaalta Giddensin (1992) kuvaamat perheiden muutokset ja tästä johtuva neuvottelutarpeen kasvu on aivan ilmeistä. Giddens (1992, 96) kuvaa yhteiskuntamme moninaisuutta muuttuvine perhesuhteineen. Tarvitaan enemmän neuvotteluja, kun erojen jälkeen tulee esimerkiksi uusperheitä. Giddens (Emt. 97) myöntää sukupolvisuhteista, ettei lasten ja aikuisten välinen suhde ole tasavertainen. Monet vanhemmat ovat biologisen vanhemmuutensa ohella myös puolivanhempia ja monet lasten oikeudet perustuvat entistä enemmän neuvotteluihin.

2.3. Perinteinen perhemalli harvinaistuu

Yhteiskunnassamme ovat vakiintuneet erilaiset perhemuodot: avioliitto-, avoliitto- ja yksinhuoltajaperheet. Avioliittoa en enää koeta pakolliseksi ja suuremmissa kaupungeissa lähes puolet lapsista syntyy keskenään naimattomille vanhemmille. Koska lapset asuvat erilaisissa perheissä, vanhempien ero on selkeämpää määritellä erilleen muutoksi. Ruotsissa Statistiska centralbyrån (2007, 128) määrittelee eron samaksi kuin vanhempien erilleen muutto. Suomessa Leena Kartovaara (2007, 93; 96) näkee perheiden erilleen muuttamisen tilastoinnin tarkempana kuin pelkän avioerolukujen esittämisen perheiden ha-

joamisen määrittäjänä. Erolla tarkoitetaan lapsen vanhempien eroamista joko avio- tai avoliitosta, jolloin he tosiasiallisesti muuttavat erilleen. Koska eri osoite ei välttämättä merkitse aina parisuhteen päättymistä, vaan suhde voi jatkua epävirallisena yhdessä asumisena tai puolisoiden pitää esimerkiksi työn takia asua pitkiä aikoja erillään, tarkoitan tässä tutkimuksessa erolla, että lapsen vanhempien eri asuinpaikkojen ja eri kotien lisäksi vanhempien parisuhteen pitää päättyä.

Erot ovat muuttuvassa yhteiskunnassa melko tavallisia. Perinteinen perhemalli on kodeissa yhä harvinaisempi. Erojen määrä on kasvanut ja suurin eroriski on avoliitoissa, jotka purkautuvat kolme kertaa yleisemmin kuin avioliitot. Kartovaaran (2007, 96) mukaan avoparin lapsen riski kokea vanhempiensa erilleen muutto on yli kaksinkertainen verrattuna avioparin lapsiin. Ruotsissa on havaittu samaa suuntaa: eroriski on huomattavasti suurempi, jos perheessä on lapsia molempien tai toisen puolison aikaisemmasta liitosta tai perheen vanhemmat ovat avoliitossa (Statistiska centralbyrån 2007, 127). Kartovaara (2007, 93) on havainnut ainakin tilastollisen erilleen muuton herkkyyden silloin, kun uusperheessä on vain toisen puolison tuomia lapsia. Sekä avio- että avoparit muuttavat selvästi useammin erilleen, jos perheen lapset eivät ole yhteisiä kuin jos perheessä on ainakin yksi yhteinen lapsi. Näkisin, että yksi tätä selittävä tekijä on perheen sitoutumisen aste. Uusperhe voidaan katsoa sitoutuneeksi, jos puoliset ovat avioituneet tai heillä on yhteinen lapsi (Jaakkola & Sääntti 2000, 37). Jos sitoutuminen puuttuu, saattaa suhde helpommin olla Giddensin (1992, 57) mainitsema puhdas suhde.

Tilastokeskuksen (2006) mukaan solmittujen avioliittojen määrä alkoi laskea 1970-luvulta lähtien 1990-luvun lopulle asti. Avioliittojen solmisen suosio nousi 2000-luvulla. Avioerojen määrä oli 1970-luvun alussa noin 8 700 eroa vuositasolla. Eroaminen 1970-luvun alussa oli neljä kertaa harvinaisempi kuin samaan aikaan tapahtunut avioliiton solmiminen. Eroluvut nousivat huomattavasti uuden avioliittolain (1988) myötä, kun avioerot muuttuivat hakemusasioiksi. Erojen määrä ylitti 14 000 eron vuonna 1995. (Tilastokeskus 2006, 135; 138.) Erohakemuksia on keskimäärin 18 500 kappaletta vuodessa eli huomattavasti enemmän kuin toteutuneita eroja (Litmala 2003, 36). Lisäksi eronneista noin 10 prosenttia jää edelleen yhteen asumaan. (Litmala 2001, 20). Tällä hetkellä avioerojen määrä on laskenut noin 13 400 eron vuodessa. (Tilastokeskus 2006, 138.)

Samaan aikaan, kun eronneisuusluvut ovat nousseet noin 10 000 erosta vuodessa noin 13 400 – 14 000 eron vuodessa, on avioituvuus vähentynyt. Suomessa on solmittu viime vuosina hieman vajaat viisi avioliittoa 1 000 henkilöä kohti. Vastaava suhdeluku oli esimerkiksi vuonna 1960 yli kahdeksan. (Litmala 2004, 237.)

Tilastojen mukaan näyttää siltä kuin joka toinen avioliitto päätyisi eroon. Eronneisuutta voidaan tarkastella myös kokonaisuuseronneisuuslukuna, mikä tarkoittaa yhden vuoden eroista laskettua eronneisuuden tunnuslukua. Eri-ikäiset liitot suhteutetaan kaikkiin samaan vuonna solmittuihin liittoihin ja näin saadaan eroprosentti kunkin ikäiselle liitolle (Litmala 2002, 14). Kun tarkastellaan avioliittojen vuosikertoja, voidaan havaita, että missään vuosikerrassa ei vielä, ennen vuosituhannen vaihdetta, ollut erottu yli kolmannesta. Eniten eronneet vuosikerrat olivat vuosituhannen vaihteeseen mennessä olleet vuosina 1975 - 1977 solmitut avioliitot, näistä oli purettu siihen mennessä noin kolmannes. Vuoden 1975 jälkeen solmituissa liitoissa on entistä suurempi eroherkkyys, mikä tuntuu edelleen kiihtyvän, esimerkiksi vuonna 1995 solmituista avioliitoista oli 31.12.1999 mennessä purkautunut jo joka kymmenes. (Kotkavuori 2000, 16 – 17.)

2.4. Ero on monivaiheinen tapahtuma

Avioero on yksi elämän vaikeimmista kriiseistä. Ero on psykologisten, sosiaalisten, taloudellisten ja juridisten tapahtumisen sarja. Avioero on melkein kuin pieni kuolema, sillä se on monin tavoin raskas. Kuten eräs asiakkaani kuvasi: ”Tiesin, että se on vaikea, mutta en tiennyt, että niin vaikea.” Barbro Lennéer-Axelsonin (1985, 62) mukaan eron läpikäyminen voi viedä vuosikausia riippuen eroa edeltävistä, eron aikaisista ja eron jälkeisistä olosuhteista. Monet tunteet tulevat esiin: menetys, hylkäys, tyhjyys, masennus, viha, mustasukkaisuus, kateus ja arvottomuus, mutta myös helpotus ja uudet tulevaisuuden toiveet. Ruotsissa naiset tekevät kolme neljäsosaa eroaloitteista (Öberg & Öberg 2002, 192; Lennéer-Axelson 1985, 61). Suomessa nainen tekee eroaloitteen yksin 40 prosentissa ja puoliso yhdessä 40 prosentissa (Litmala 2003, 37). Miehet näyttävät olevan naisia innokkaampia pitämään koossa myös huonosti toimivat liitot (Litmala 2001, 18 – 20; Tolkki-Nikkonen 1990, 75).

Ihmiset etsivät usein elinikäistä kumppania, mutta he eivät ole valmiita kärsimään toimimattomassa suhteessa. Eroa voidaan miettiä pitkään, joskus vuosiakin. Eron hetkeä voidaan siirtää keväästä syksyyn ja syksystä kevääseen monen vuoden ajan ennen lopullista eroa, jos puoliso on edes jollain tavoin siedettävä. Tällöin ero ei ole katastrofi, paitsi toiselle osapuolelle, jos hän ei ole havainnut varoitusmerkkejä.

Avioero saattaa aiheuttaa häpeän tunnetta, kolhia itsetuntoa, tuottaa tuskaa ja pettymystä, joskus vihaa. Lisäksi yhteiskunta saattaa leimata eroavaa ihmistä. Avioerokanteen vierelepanija on jo vuosikymmeniä ollut useimmiten nainen (Litmala 2001, 19). Kun erojen määrä alkoi kasvaa, suhtautuminen eroamiseen muuttui. Muutoksesta huolimatta eron-

neet voivat edelleen kokea eron leimaavuutta (Hokkanen 2005, 141).

Eroihin liittyy usein taloudellista köyhtymistä. Yksinhuoltajien köyhyys on usein kahden vanhemman perhettä suurempaa johtuen yksinhuoltajien suuremmista työttömyyslukuista ja pienemmistä tuloista. Suomessa yksinhuoltajaäitien työttömyysaste oli 13 prosenttia vuonna 2005, kun työttömien osuus kaikista vanhemmista oli alle viisi prosenttia (Hulkko 2007, 253). Kaikkiaan lapsiperheiden pienituloisuus oli suurinta perheissä, joissa oli alle kouluikäisiä lapsia (Sauli 2007, 284). Parisuhteessa olevat vanhemmat olivat yksinhuoltajia useammin työllisiä. Yksinhuoltaja-isistä työttömiä tai työvoiman ulkopuolella oli lähes joka neljäs ja äideistä vastaavasti vähän yli neljännes. Selkein ero oli isien kohdalla. Parisuhteessa olevien isien työttömyys tai työvoiman ulkopuolelle jääminen oli hieman alle 10 prosenttia. (Hulkko 2007, 253.)

Avioeroa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: katastrofina, jolloin avioeroon liittyy pahuutta, esimerkiksi hylkäämistä tai sitten avioerossa toteutuu elämän käännekohta, jolloin tulee tilaisuus uuteen yritykseen (Jallinoja, 2000, 152). Avioero on joillekin kuin raja elämässä. Se voi olla sitä, että toisella puolella on synkkää ja menetystä tai myös päinvastaista tunnetta riippuen siitä, onko ero toivottu vai ei. Erosta voi alkaa uusi ajanlasku, jolloin tapahtumat olivat joko ennen eroa tai eron jälkeen. Muutoinkin ero voi muuttaa ajan käsitystä. On paljon aikaa, mikä pitää täyttää.

Avioero voidaan nähdä myös prosessina, toisiaan seuraavana tapahtumien sarjana tai äkillisenä kriisinä. Lenneér-Axelsson (1989, 183 -184) kuvaa avioeron alkua erilaisten vaiheiden sarjana. Aluksi ero voidaan nähdä pelkästään ajatuksissa ratkaisuna johonkin ongelmaan. Eroajatus ei mene ohi vaan voimistuu. Hyvälle ystävälle voidaan kertoa eroajatuksista. Ero-sanasta tulee lopulta uhka ja pari tekee mahdollisesti yrityksiä parantaakseen suhdettaan. Jos yritykset eivät paranna tilannetta, pari saattaa ajautua eroon.

Ero voidaan nähdä monitasoisena, emotionaalisen, konkreettisen ja sosiaalisen eron vaiheina (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 42). Joskus avioeroprosessin jokin vaihe voi kärjistyä. Avioeroa voidaan verrata myös psyykkiseen traumaan, jonka onnistunut läpityöskentely vaatii aikaa ja voimia, mutta lopulta mahdollistaa uudenlaisen suuntautumisen elämään. Gustav Schulman (2004, 150) määrittää trauman kokemukseksi, joka ylittää minän sietojen käsittelykyvyn eikä sitä siksi voi kunnolla käsittää. Traumaattisessa tilanteessa turvallisesti tai turvattomasti kiinnittyneet ihmiset reagoivat uhkaan tai vaaraan eri tavoin (Punamäki 2003, 193).

Salli Saari (2001) kuvaa kirjassaan, *Kuin salama kirkkaalta taivaalta*, järkyttävän asian tai

tapahtuman käsittelyä ihmismielessä. Traumaan reagoidaan aluksi voimakkaalla psyykkisellä järkytyksellä, jonka jälkeen seuraa reaktiovaihe. Työstämis- ja käsittelyvaiheen aikana ihminen kokee luopumista ja surua. Lopussa on uudelleen suuntautumisen vaihe. Ihminen voi myös juuttua johonkin vaiheeseen ja tämä saattaa estää ihmistä tekemästä omia ratkaisujaan vapaasti ja riippumattomasti. Seuraavassa käsittelen eroa traumaattisena asiana ja kuvaan traumaattisen asian ja eron kokemisen samanaikaisia vaiheita.

Sokkivaiheessa ihmisen mieli on lamaantunut ja kauhun valtaama, psyykkiset voimavarat ovat äärimmäisessä käytössä ja ihminen yrittää torjua todellisuutta kaikin voimin. Mieli pyrkii suojaamaan ihmistä sellaiselta tiedolta, mitä ihminen ei kestä. (Saari 2001, 42.) Ero alkaa useimmiten sokkivaiheen tai tunnetason erolla. Jos ihminen hakee eroa itse, ei sokkivaihetta välttämättä tapahdu, vaan ero alkaa vähitellen ajattelemalla sitä tunnetasolla yhä enemmän. Mikäli vain toinen puoliso hakee eroa, toisen erohakemus voi olla toiselle yllättävä. Hän on eri vaiheessa eroprosessia kuin eron jo mielessään osittain päättänyt. Sokkivaiheessa ihminen saa käyttöönsä kaiken elämänsä varrella kertyneen tiedon ja kokemuksen. Ihmiseltä puuttuvat tunteet ja kivun tunne, mutta nämä reaktiot palvelevat henkiinjäämistä. Kaikesta huolimatta päätöksentekokyky on alentunut. (Saari 2001, 46 – 47.) Tässä vaiheessa ihminen voi kieltäytyä uskomasta eron mahdollisuutta ja elämä tuntuu jonkin aikaa hyvin vaikealta eikä ihminen pysty tekemään päätöksiä.

Dissosiaatio on psyykkiseen sokkiin liittyvä ilmiö, jossa oma minä siirretään itsen ulkopuolelle ja tarkastellaan sieltä itselle tapahtuvaa. Dissosiaatio on omaa minää ja persoonallisuutta suojaava prosessi, jolloin järkytystä on helpompi kestä, kun se tapahtuu omalle keholle eikä itselle. Traumaattisen asian käsittelyssä tästä on haittaa. Se tuottaa ristiriitaisia mielikuvia ja ihmisen on vaikea käsitellä omia kokemuksiaan, koska hänellä ei ole kosketusta omiin tunteisiinsa. (Saari 2001, 51.)

Kun vaara ja uhka ovat ohi ja ihminen kokee olevansa turvassa, ihminen siirtyy reaktiovaiheeseen, jolloin ihminen käsittää tapahtuneen ja sen merkityksen omalle elämälle. Erosta tulee todellinen ja eroava alkaa miettiä eroa ja suhdettaan puolisoon. Ihminen on tunne-eron vaiheessa. Saari (2001, 53 – 56; 59) kuvaa, miten tunteet tulevat pinnalle ja koetaan surua, tyhjyyttä, ahdistusta, itsesyytöksiä ja syyllisyyttä sekä vihaa, raivoa ja pelkoa. Vahvat tunteet auttavat ihmistä saamaan kokemukset ulos itsestämme ja käsiteltäväksi. Voimakkaita tunteita saattaa olla vaikeaa kestä. Jotkut haluavat tiedostamattaan suojautua omilta vaikeilta tunteilta. He voivat keskittyä syyttämiseen ja syyllisten etsimiseen. Heidän keskeisiä tunteitaan ovat viha ja raivo. Traumoihin, eroihin ja erilaisiin menetyksiin voi liittyä eriasteista häpeän tunnetta. Puhuminen ja vaikean kokemuksen koh-

taaminen helpottaa, mutta kaikki eivät pysty siihen. Reaktiovaiheessa ihminen voi kokea myös ruumiillisia oireita: vapinaa ulkoisesti ja lopuksi sisäisesti, pahoinvointia, kuvotusta, sydänvaivoja, esimerkiksi painon tunnetta rinnassa tai rytmihäiriöitä, lihassärkyä ja huimausta sekä unihäiriöitä.

Trauman työstämisvaiheessa tai eron konkreettisessa tai juridisessa vaiheessa, asian käsittely jatkuu omassa mielessä. Ihminen alkaa pohtia eroa, tapahtumia tai menetystä. Puolisot alkavat pohtia eron taloudellisia seurauksia sekä lasten osalta vanhemmuutta. Puolisot käyvät useimmiten sosiaalivirastossa lastenvalvojan luona laatimassa sopimuksia lasten huollosta, asumisesta, tapaamisesta ja elatusavusta. Tässä vaiheessa päätetään myös omaisuuden jaosta. Tämä vaihe sujuu kohtuullisesti, jos tunne-ero on ainakin osaksi läpikäyty. Jos näin ei ole, puolisot saattavat kiistellä lapsista tai omaisuudesta. Keskusteluyritykset johtavat nopeasti siihen, että toinen tai molemmat syyttelevät toisiaan. Viranomaiselle keskenään taistelevien asiakkaiden kohtaaminen ja sopimukseen pääsy on työlästä. Kuitenkin ymmärtävällä suhtautumisella ja parityöskentelyllä voidaan päästä sopimukseen ja estää oikeudessa käytäviä riitoja.

Saaren (2001, 60 - 64) mukaan menetyksen konkreettisessa työstämisvaiheessa suru ja luopuminen ovat aluksi koko ajan ihmisen mielessä. Jossain vaiheessa mieleen tulee muutakin ja surussa tapahtuu kehitystä. Työstämisvaiheen tarkoituksena on menetyksestä luopuminen ja suru sekä pelkojen ja traumojen käsittely ihmisen mielessä joko tietoisesti tai tiedostamatta. Ihmiset reagoivat eri tavoin, mutta tyypillisiä ovat muistamis- ja keskittymishäiriöt. Joustokyky saattaa hävitä. Joskus ihminen reagoi hyvin ärtyneesti ja joskus hän haluaa olla yksin. Toisinaan hän ei ole henkisesti läsnä, vaikka onkin fyysisesti paikalla. Joskus ihminen saattaa pyrkiä lähes kokonaan vetäytymään ihmisuhteista eikä halua sitoutua mihinkään. Silloin saattaa masentuminen olla lähellä.

Uudelleen suuntautumisen vaiheessa ihminen antaa tilaa uudelle luopumisen ja surun kautta, esimerkiksi traumaattisissa tapahtumissa kuten eroissa. Vähitellen ihmisen kiinnostus omaan elämään kasvaa. Tavoitteena on, että luopumisen ja surun kautta tulee tilaa uudelle elämälle. Trauma ei enää ole jatkuvasti mielessä ja täytää koko elämää, vaan siitä tulee tietoinen osa omaa itseä. Tapahtumaa voi ajatella, mutta sen voi kohdata ahdistumatta ja pelotta. Tapahtumasta tulee läpityöstetty. (Saari 2001, 67 - 68.) Veikko Tähkä (1996, 192) puhuu menetetyn ihmisen muiston muodostamisesta yhtenä osana luopumisprosessia. Vähitellen menetetty voi korvautua muistolla, sellaisena kuin hänet koettiin yhteisenä aikana. Kun muisto on henkisellä tasolla valmis, sen myöhempi mieleen palauttaminen on mahdollista silloin, kun ihminen itse niin haluaa.

Ihmiselle jää traumaattisesta tapahtumasta jälki ja siitä tulee osa hänen kokemushistoriaansa, mutta käsiteltynä trauman haittaavuus elämässä poistuu. Uudelleen suuntautumista voitaisiin erossa nimittää sosiaalisen eron vaiheeksi, jolloin sosiaaliset suhteet saattavat muuttua. Voi tulla etäisyyttä esimerkiksi suhteessa puolison sukuun ja ystäväpiiri saattaa vaihtua.

Joskus ero saattaa pitkittyä. Puolisot ovat voineet virallisesti erota ja asua erikseen. Heidän suhteensa on saattanut parantua ja he ovat voineet olla tekemisissä lähes päivittäin, erillään asumisesta huolimatta. Eronnut on hyväksynyt erillään asumisen ja suuntautunut elämään uudella tavalla. Jos toinen osapuoli löytää uuden kumppanin, niin eron käsittely raskaana tunne-erona alkaa uudelleen yksin jääneen osapuolen mielessä.

Traumojen työstäminen tapahtuu yksilöllisesti. Saari (2001) kuvaa miesten työstävän kokemuksiin enemmän toiminnallisesti ja mieltävän asioita yksin kuin naisilla on tapana. Miehet voivat tuntea syvästi ja käsitellä perusteellisesti kokemuksiaan. Yksilölliseen kykyyn käsitellä traumoja liittyy itsearvostuksen ja –luottamuksen taso. Itseluottamus ja hyvä sosiaalinen tukiverkosto auttavat selviytymään vaikeistakin kokemuksista. Joskus ihmisellä on häiriöitä traumaattisen kokemuksen käsittelyssä. Näitä ovat sokkivaiheeseen, reaktiovaiheeseen ja suruun juuttuminen sekä lisäksi totuuden kieltäminen. Kyvyttömyys käsitellä traumaattisia kokemuksia voi kanavoitua myös rikolliseen ja epäsosiaaliseen käytökseen ihmisen katkeruuden vuoksi. (Saari 2001, 70; 74 – 89.)

Sokkivaiheessa, kun kokemus on erityisen vaikea, ihminen saattaa kieltää tai torjua trauman kokonaan mielestään. Tällöin ihminen unohtaa ongelman pystymättä käsittelemään sitä. Tämä on ongelmallista, koska trauman unohtaminen aiheuttaa myöhemmin elämässä vaikeuksia ja ongelmia. Reaktiovaiheeseen juuttuminen aiheuttaa voimakkaiden oireiden päälle jäämisen. Puhutaan traumaperäisestä stressireaktiosta, joka pystytään yleensä tunnistamaan ja liittämään asiayhteyteensä. Mikäli oireet tulevat kovin pitkän ajan kuluttua, häiriön aiheuttajaa on vaikeaa löytää ja saatetaan hoitaa pelkkiä oireita. Pysyvä apu tarkoittaa, että löydetään alkuperäinen kokemus ja siihen liittyvät tunteet läpikäydään. Traumaperäinen stressireaktio voi johtaa tilapäiseen tai pysyvään työkyvyttömyyteen. (Saari 2001, 74 – 80.)

Traumaattinen kokemus yritetään usein kieltää. Tavallisesti ihminen pystyy vähitellen hyväksymään asian todeksi ja pyrkii sopeutumaan. Aina tämä ei ole mahdollista. Aletaan etsiä syyllistä tai aletaan syyttää. Ihminen juuttuu vihaansa ja katkeruuteensa. Psykologisesti traumaattiseen kokemukseen voidaan vaikuttaa aivan käsittelyn alkuvaiheessa. Ihminen käsittelyä ei tapahdu sopeutumista. Tapahtuma on aina tuore, vaikka siitä olisi kulu-

nut jo vuosia. Ihmisen elämä voi pysähtyä. Voi mennä vuosia, kun ihminen hoitaa katkeruuttaan ja vihaansa erilaisissa kuluttavissa oikeudenkäynneissä. Usein tämä on tuloksetonta työtä, joka vain tuottaa sekä itselle että ympäristölle suunnatonta räsytystä ja kärsimystä. (Saari 2001, 81 - 83.)

Lastenvalvojana olen seurannut joidenkin harvojen perheiden loputtomalta tuntuvaan oikeudenkäyntitaisteluun. Joskus asian niminä on lapsen huoltajuus tai lapsen tapaaminen ja joskus elatusapu. Asioiden takana näyttää olevan monesti kysymys katkeruudesta ja pettymyksestä, esimerkiksi kumppanin menetyksestä, jota ei pystytä käsittelemään muulla tavoin. Kun oikeudenkäynnit vihdoinkin loppuvat, katkeroituneen ihmisen viha saattaa jatkua häirintänä toista osapuolta tai tämän mahdollista perhettä kohtaan. Tällöin trauma kanavoituu epäsosiaaliseen käytökseen.

Suruprosessin etenemisen kannalta on oleellista, että ihminen kohtaa todellisuuden. Menetyksen hyväksyminen vie ihmistä eteenpäin. Menetettyä läheistä voi kuitenkin muistella ja näin suruprosessi helpottuu ja edistyy. Joskus suruun voi juuttua. Suru sisältää muistojen lisäksi voimakasta kaipausta ja tuskaa. Ihminen voi haluta pitää kiinni menetyksestään ja tämä voi johtaa siihen, että surusta luopuminen on vaikeaa, koska silloin pitäisi myös hylätä menetetty ihminen. (Saari 2001, 84 - 85.) Tiia Isokorpi (2006) kirjoittaa haikeudesta helpottavana tunteena. Kiintymys voi säilyä jossakin kauniissa, kaipaullisessa, läpityöskennellyssä ja tuskattomassa muodossa läpi elämän. Haikeilla tunteilla on hoitavaa vaikutusta. Parhaimmillaan haikeus tuo voimia lisää. (Isokorpi 2006, 68 – 69.)

2.5. Erojen vaikutukset yksilöihin ja perheisiin

Erilleen muuttamista voidaan tarkastella sekä yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti. Tässä työssä tarkastelen eroja yksilöllisten kokemusten kannalta. Ero muuttaa paljon: asunto- ja taloudelliset olosuhteet saattavat muuttua; sukulaisten, ystävien ja tuttavien suhtautuminen voivat muuttua; eroava menettää läheisen ystävän ja seksikumppanin ja edessä on monta vaativaa käytännön asiaa hoidettavana. Ero koskee puolisoita lisäksi myös lapsia sekä usein välillisesti isovanhempia sekä muita sukulaisia kuten vanhempien sisarusia. Perhettä koskevan erilleen muuton vaikutukset voivat yksilön tasolla olla sisäisiä tai ulkoisia. Erojen sisäiset muutokset voivat merkitä pientä, henkistä kuolemaa. Vähitellen ihminen voi päästä eteenpäin. Erojen ulkoiset muutokset koskevat esimerkiksi asuntoa ja toimeentuloa.

Eron sisäiset vaikutukset keskittyvät menetyksen kokeneen ihmisen sisäisiin tunnetiloihin.

Ero ei ole vain yksi tapahtuma vaan eroavan on käytävä monta vaihetta läpi. Ero voidaan nähdä psykologisten, sosiaalisten, taloudellisten ja oikeudellisten tapahtumien sarjana. Puolisot voivat olla eroprosessin eri vaiheissa erotapahtuman aikana. Ero vie paljon aikaa, toipumiseen voi kulua kahdesta kolmeen ja joskus neljä vuottakin ennen kuin elämä on normaalia eron jälkeen (Öberg & Öberg 1992, 219; Kuronen 1985, 70).

Ero voi aiheuttaa psyko-fyysistä oireilua (mm. Gottman 1998, 170). Tällaisia oireita ovat muun muassa erityisesti reaktiovaiheeseen liittyen vapina, ahdistus, unettomuus, masennus ja erilaiset ruumiilliset reaktiot, kuten lihassäryt ja jatkuva väsymys (mm. Saari 2001, 55 - 56; Nyqvist 2004, 54). Englantilaisessa väestöntutkimuksessa seurattiin vuoden ajan yli 8 000 naista ja selvitettiin heidän masennusoireitaan. Seuranta-aikana 2,7 prosenttia tutkittavista päätyi eroon. Eronneilla oli yksilöllisiä eroja. Toisilla depressiivisyys lisääntyi 56 prosentilla ja toisilla väheni 21 prosentilla. Avioliitossa pysyneiden ryhmässä kolmasosalla depressiivisyys kasvoi ja kolmasosalla väheni. Masennus lisääntyi eniten avioliitosta eronneilla naisilla, mutta avioliitosta erilleen lähteneille muutos oli vähäinen. Jos päätynyt liitto oli tasapainoinen, depressiiviset oireet kohosivat enemmän kuin jos liitto oli riitaisa. Riitaisan eron jälkeen masennusoireet lisääntyivät vain marginaalisesti. (O'Connor ym. 2005, 715, 719 - 721.)

Ero ja käsittelemättömät asiat voivat myös eskaloitua vaikeaan huoltoriitaan. Erkki Saksa (1993) kirjoitti raportin huolto- ja tapaamisriidoista. Ero on julma terä leikkasi. Kirjassaan Saksa pohti lapsen toisen vanhemman etäännyttämistä lapsen elämästä, sosiaalilautakuntien lausuntoja ja käytettyjä menetelmiä. Saksa (1993, 9) käytti sanoja ”amputointi tai likvidointi”, kun hän kuvasi tilanteita, joissa toisen vanhemman mahdollisuus olla lapsen elämässä väheni tai poistui.

Vuonna 2005 Suomessa oli 133 000 isää, jotka asuivat erillään omasta lapsestaan. Lapsestaan erillään asuvia äitejä oli vuonna 2005 Suomessa 29 000. Etä-isiä, joiden lapset asuivat äitinsä luona, oli 125 000. Etä-äitejä, joiden lapset asuivat isänsä luona, oli 19 000. (Kartovaara & Säkkinen 2007, 113.) Erossa lapset useimmiten jäävät edelleen äitinsä luokse. Naiseen kohdistuukin voimakasta yhteiskunnallista painetta, mikäli lapsi asuu isän luona (mm. Johansson 2004, 61; Nousiainen 2004, 9). Etä-äitiyteen kohdistuu yhteiskunnallista painetta ja häpeää olen jossain määrin havainnut ammattityössäni pienten lasten äitien kohdalla. Häpeän syy saattaa olla joidenkin äitien kypsymättömydessä, jolloin äiti ikään kuin joutuu etä-äidiksi. Tavallisesti odotetaan, että äidit kykenevät hoitamaan lapsensa. Jos näin ei tapahdu, häpeä yleistyy helposti kaikkeen etä-äitiyteen.

Hokkanen (2005, 95 - 96) kirjoittaa lähi-isyyden häpeästä, minkä takia etä-isät jättäytyvät

vanhemmuuden sivurooliin. Jos isä eron jälkeen asuu lapsen kanssa, hänen kohdallaan normaalius on eräällä tavoin päättynyt ja häpeä alkanut. Viranomaisena olen Hokkasen (2005, 95 - 96) havaitsemasta lähi-isyyteen liittyvästä häpeästä osittain samaa ja osittain eri mieltä. Osa miehistä keskustellessaan lastenvalvojan kanssa kertoo haluaansa lapset, mutta heillä on epävarmuutta siitä, saisivatko he lapset. Siinä vaiheessa, kun miehet toteavat äidin ja lapsen tunnesuhteen läheisemmäksi, osa miehistä luopuu ajatuksesta. Tämä ei mielestäni liity lähi-isyyden häpeään vaan tunnesuhteisiin. Mahdollisesti sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi ensin menee äidin luokse asumaan, mutta jonkun ajan kuluttua vanhemmat vaihtavat asumisen isälle, taustalla saattaa olla lähi-isyyden sekä mahdollisesti lisäksi etä-äitiyden aiheuttamaa häpeää, mikä on estänyt lapsen asettumisen alusta lähtien isän hoitoon.

Erovaiheessa mies tarvitsee selviytymiskeinoja. Miehellä työ on osa identiteettiä ja työ vaikuttaa merkittävästi miehen erovaiheesta selviytymiseen (Heikkinen ym. 2005, 52). Tejo de Bruijn, Marja Homm ja Sirkka Talasterä (1994) haastattelivat miehiä heidän selviytymiskokemuksistaan avioerotilanteessa. Miesten selviytyminen kuvattiin voimakkaasti kontekstisidonnaisena ja olennaista oli, miten monella alueella ihmiselle tuli eteen muutoksia ja haasteita. Miehillä selviytymiskeinot liittyivät jokaisen kohdalla heidän ainutlaatuiseseen elämäntilanteeseensa. Raskainta miehille oli, jos he kokivat menettävänsä isyytensä ja vanhemmuutensa. Tästä heille saattoi pahimmillaan jäädä ikuisen selviytymättömyyden tunne. Erosta he selviytyivät sitä paremmin, mitä enemmän heillä oli vakaana pysyviä elämänalueita. Silloin, kun mies oli jätetty osapuoli, hän koki olevansa tapahtumien kohteena. Tällöin haasteena oli ottaa oma elämä hallintaan. Puhuminen oli miehille yksi selviytymiskeino. Ne miehet, jotka solmivat nopeasti uuden parisuhteen eron jälkeen, kokivat uuden puolisonsa tärkeäksi henkilöksi, jonka kanssa he puhuivat erosta. (de Bruijn ym. 1994, 49; 62 – 63; 81 -82; 96 – 98.)

Erossa miehet tuntevat huolta perheasioista. Lastenvalvojan tuntemia tavallisimpia keskustelun aiheita ovat tapaamisongelmat, elatusavun määrä ja keskustelun tarve omasta tilanteesta, kun mies miettii, mitä pitäisi tehdä. Mies voi samalla heijastella omia tunteitaan toisen ihmisen kanssa. Miesten kriisikeskuksen, vuonna 2003 alkanut toiminta Helsingissä ja toiminnan jatkuminen osoittavat ymmärrystä sille, että miehillä on tarvetta puhua ja selvittää asioitaan. Kriisikeskuksen kokemus on osoittanut, että miehet haluavat puhua, ilmaista tunteitaan ja miehet tuntevat huolta läheisistään (Nyqvist 2004, 57). Internet tarjoaa mahdollisuuksia purkaa omaa oloa ja saada vertaistukea. Miessakit ry toimii myös verkossa ja se on miesten avoin yhteenliittymä, jonka erityisenä tarkoituksena on mahdollistaa eri tavoin ajattelevien miesten yhteistä toimintaa. Yhdistys pyrkii tasa-arvoon ja pyrkii vaikuttamaan yhteiskuntaan tuomalla miesnäkökulmaa esille. Miessakit ry:n kaut-

ta miehet voivat eri paikkakunnilla etsiä miesryhmätoimintaan. (www.miessakit.fi.)

Erossa osa miehistä tarvitsee ammattiapua, mutta miehille on ominaista, että apua haetaan vasta, kun omat voimat loppuvat ja vasta kun on pakko (Heikkinen ym. 2005, 50; Nyqvist 2004, 56).

Eronneita miehiä kuvataan usein synkästi. Heidän selviytymiskykynsä on heikompi kuin parisuhteessa olevilla miehillä. Tutkimukset osoittavat kuolleisuuden nousua, sairastavuutta ja kohonnutta itsemurhariskiä (Öberg & Öberg 1992, 156 – 157). Miehiseen tapaan käsitellä kriisejä kuuluu alkoholin käyttö (Heikkinen ym. 2005, 50; Nyqvist 2004, 54; Öberg & Öberg 1992, 156). Erossa miehet kärsivät monista henkis-ruumiillisista vaivoista, kuten päänsärystä ja keskittymiskyky voi laskea ja tulla masennusta (mm. Heikkinen ym. 2005, 50; Öberg & Öberg 1992, 158). Ero kriisi voi kestää parista viikosta vuoteen (Öberg & Öberg 1992, 158).

Lasten kannalta erot merkitsevät uutta tilannetta, joskus epävarmuutta ja pelkoa siitä, lähteekö toinenkin vanhempi. Ikävä on erossa lapselle tuttu tunne. Aikaisemmin uskottiin, että nimenomaan ero vahingoittaisi lasta. Nykyään ajatellaan, että lapsen selviytymiseen vaikuttaa se, mitä on ollut ennen eroa ja mitä tapahtuu eron jälkeen, esimerkiksi vanhempien riitojen päättyminen erossa helpottaa lasta. Vanhempien riidat vahingoittavat lasta, koska se aiheuttaa pelkoa ja ahdistusta (Sinkkonen 2005, 129). Lasten voimavarat kuluvat varuillaan olemiseen turvattomissa perheissä, jolloin lapsuus heikkenee. Lapsen vaikuttaa, miten vanhemmat suhtautuvat toisiinsa eron jälkeen (Öberg & Öberg 2002, 235). Ne lapset selviytyvät erosta parhaiten, jolla on hyvät suhteet molempiin vanhempiinsa. Lapsi tarvitsee turvallisen tunteen, että ero tapahtuu vanhempien omasta syystä ja että lapsi on jatkossakin yhtä toivottu molempien vanhempiensa elämässä. Kun lapsi voi nähdä vanhempiensa keskustelevan ystävällisessä sävyssä keskenään, lapsi voi olla huoleton.

Psykodynaamisesti tarkastellen lapsi on 3 – 5-vuotiaana oidipaalisessa iässä. Tällöin lapsi kilpailee samaa sukupuolta olevan vanhemman kanssa vastakkaista sukupuolta olevasta vanhemmasta. Jokainen poika on tahtonut tässä iässä tuhota isänsä tai muutoin raivata hänet tieltään, jotta poika voisi yksin omistaa äidin. Mikäli poika kokee isänsä hävinneeksi ja voitetuksi, tai äidin asettavan pojan isän edelle, hän kokee riittämättömyyttä ollessaan paikalla, johon hänellä ei ole edellytyksiä. Jos vanhemmat esimerkiksi eroavat, poika pitää eroa helposti omana syynään. Tästä seuraa voimakkaita syyllisyydentunteita ja pojassa voi kehittyä elinikäinen syyllisyysproblematiikka, jolloin hänen on vaikeaa sallia voittoja itselleen. (Schalin 1993, 65 - 66.)

Lars-Johan Schalin (1993) kirjoittaa miehisen identiteetin kehityksestä latenssi-ikäiselle, eli 6 – 11-vuotiaalle, pojalle. Rakkaus on myönteisen identifikaation edellytys ja on tärkeää, että riittävän hyvä isä rakastaa poikaansa. Pojalle on tärkeää nähdä vanhempiensa rakastavan toisiaan ja äidin ihailevan ja arvostavan miestänsä samalla kun poika itse ihailee isäänsä. Tämä antaa pojalle sisäisen luvan menestyä työssä ja rakkaudessa. Vahva isä vapauttaa pojan oidipaalisesta syyllisyydestä. Miehisen identiteetin kehitys mahdollistuu, kun rakastava isä antaa pojalleen samaistumismahdollisuuden olemalla pojan kanssa. Jos latenssi-ikäisellä pojalla on mahdollisuus ihailla ja arvostaa isäänsä taitavana ja pätevänä, pojalla on mahdollisuus identifioitua isäänsä. Pojan tarve miehisen identiteetin muodostamiseen voittaa oidipaalisesta kilpailuasetelman. Latenssi-ikäisen pojan samaistuessa riittävän hyvään isään hänelle rakentuu miehinen identifikaatio, joka pelastaa hänet passiivis-feminiiniseltä samaistumiselta äitiinsä. Miehistä identiteettiä luodaan isäsuhteen rinnalla myös erilaisissa miespuolisissa ryhmissä. (Schalin 1993, 66 – 67; 69; 73.)

Tytön elämässä Pirkko Siltalan (2003) mukaan isällä on kaksi merkittävää kehitystehtävää. Isän avulla tyttö pystyy turvallisesti eriytymään äidistään. Isältään sekä myös äidiltään tytär omaksuu maskuliinisia ominaisuuksia, kuten päämäärätietoisuutta, aggressioita ja miehistä luovuutta naisellisen luovuuden rinnalle. Siltala kirjoittaa äidin ja isän tunnesuhteen heijastuvan isän ja tyttären suhteeseen. Tytön oidipaalikokemukseen liittyy tarve tulla isän rakastamaksi ja tyttö idealisoi isää. Isän rakkaus auttaa tyttöä kestämään myös vihan, pettymyksen ja häpeän tunteita. Tytär voi samaistua myös isään. Tyttö voi katsoa itseään rakastavan miehen, oman isän, silmin ja käsittää, että hänessä on jotain arvokasta. (Siltala 2003, 184; 186; 196; 201.)

Pohdintaa erojen seurauksista aiheutuu joskus siitä, että poikalapset kasvavat ilman isää äitinsä luona. Kuitenkin riittävän hyvä äiti voi yksinkin saada hyvän pojan. Naisessa ja miehessä on sekä feminiinisiä että maskuliinisia ominaisuuksia (mm. Dunderfelt 1996, 3; 5). Kun äiti ei kaikessa pyri korvaamaan puuttuvaa isää, poika voi havaita, että miehet ovat tarpeellisia ja lapsen mielessä on tilaa sisäiselle isäkuvulle. Silloin kun äiti on ainoa vanhempi, äidin välittämällä kuvalla on ratkaiseva merkitys lapsen kyvyille luoda sisäinen kuva hyvästä isästä (Amnell 1998, 151). Marianne Fredriksson (1993, 42) kirjoittaa Carl Gustav Jungin sanoja lainaten: ”Poika näkee isänsä äidin silmien kautta, koska äiti on pojan tunne-elämän perusta. Poika näkee näin oman miehisyytensä naisellisilla silmillä.” Jos ulkoista isää ei ole, sisäisen isäobjektin kehitys riippuu monesta seikasta. Näitä sisäisiä isäobjekteja psykiatrit tapaavat vastaanotoillaan potilaidensa välityksellä, sillä isättömät lapset ja nuoret ovat psykiatrien yliedustettu ryhmä (Amnell 1998, 152; Johansson 2004, 16).

Jos isää ei konkreettisesti ole, isä elää mielikuvissa. Siltala (2003, 197) kirjoittaa, miten poissaolevaa isää saatetaan ihannoida tai hänestä on sadistisia kuvitelmia. Poissaoleva isä on läsnä myös aikuisten välityksellä. Gustav Amnell (1998, 151) kirjoittaa erilaisista isättömyystiloista, joissa isän fyysinen poissaolo johtuu eri syistä. Poika tarvitsee enemmän isän ruumiillista esikuvaa kuin tyttö. Tyttö ja poika tarvitsevat molemmat isää kasvuobjektina, mutta vähän eri tavoin. Isätön pikkulapsi tarvitsee riittävän hyvää ja auttavaa ympäristöä ja lapsi voi, mikäli lapsen sisäinen maailma sen mahdollistaa, saada apua myös omista mielikuvistaan.

2.6. Mieserityisyys

Mieheen liittyy mieserityisyys: mieheys- ja maskuliinisuuskäsitykset. Miehen maailma on voimakkaassa muutoksessa perinteisestä hegemonisesta mieskäsityksestä monipuoliseen mieskäsitykseen. Työllä on edelleen vankka merkitys miehen elämässä ja erotilan-teessa työ auttaa merkittävästi miehen selviytymistä (Heikkinen ym. 2005, 52).

Hannu Säävälän (1999) mukaan mies voidaan yksinkertaisesti määritellä mieheksi, jos hän on biologisesti mies. Miehisuus tai maskuliinisuus, joita usein käytetään synonyyminä toisilleen, on Säävälän mukaan paljon vaikeampi määritellä. Mieheydellä hän tarkoittaa biologiseen mieheyteen liittyviä käyttäytymismalleja, jotka voivat olla myös feminiinisiä. Hän haluaa korvata sanat maskuliinisuus ja maskuliinisuudet neutraalisimmilla sanoilla mieheys ja mieheydet, koska maskuliinisia ominaisuuksia on myös naisella, mutta jos niitä kuvataan olevan vain miehellä, niin se tekee miehen persoonallisuuden kuvasta kovan, aktiivisen, päämäärähakuisen ja aggressiivisen. (Säävälä 1999, 52 – 53.)

Muuttuvassa yhteiskunnassa mieskäsitys monipuolistuu. Mikko Lehtonen (1999) kirjoittaa, että miehen muuttumista pitää tarkastella mieheyden näkökulman lisäksi yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutoksiin suhteutettuna. Lehtonen kuvaa kolmea kansamuutosta, mitkä ovat vaikuttaneet mieheyden muutoksiin: yksilöityminen, globalisoituminen ja medioituminen. Sekä yksilöt että sosiaaliset maailmat ovat muutoksessa. Muuttuva aika voi tuoda uudenlaisen käsityksen subjektista ja identiteetistä. Globalisaation yksi seuraus on, että tarjolla olevien miesten mallien määrä on kasvanut huimasti, esimerkiksi erilaiset ryhmät tarjoavat uusia malleja. Medioituminen merkitsee arkipäiväisen elämän kasvavaa mediavälitteisyyttä. Havaintoihimme ja kokemuksiimme vaikuttavat lisääntyvä, ympärillämme oleva viestintä. Yhä enemmän ihmisten suhteet määrittyvät ulkomaailmaan, toisiin ihmisiin ja itseen viestimien välityksellä. (Lehtonen 1999, 78 – 79; 80; 83.)

Hegemoninen eli vallitseva mieheys kuvaa niitä mieheyden malleja, jotka suurimmalle osalle miehistä ovat arkipäivää. Hegemoninen mieheys on elämän eri alueilla oleva käytäntöjen ja odotusten kokonaisuus, joka on useimmilla miehillä identiteetin perusta, ja jossa yhdistyvät mieheyden traditiot sekä välitön arkinen kokemus. Kun perinteisiin mieheyden malleihin kohdistuu painetta, voi tulla kokonaan uudenlaisia mieheyden malleja. (Lehtonen 1999, 86 - 87.) Jokirannan (2003, 11) mukaan miehen mallin voidaan yhä nähdä rakentuvan sukupuoliseen kykyyn, valtaan ja omistamiseen. Perinteisesti mieheyden on voitu katsoa syntyneen vuorovaikutuksessa isältä pojalle työn tekemisen ja elämisen tapojen välityksellä. Miehisyyden tuottajina perheen arkipäivän rinnalla ovat institutionaalinen sosialisatio, media ja historian tapahtumat ja kulttuuriset opit. Perinteinen maskuliinisuus korostaa ruumiillisuutta ja voiman sekä vallan käyttöä. Nykymieheltä vaaditaan lisäksi viestintäkykyä ja herkkyyttä.

Toisaalta valitseva miehisuus on vain osa miesten maailmaa (Lehtonen 1999, 87). Uusia miehisyyden malleja tuotetaan media-välitteisesti kulttuurissa ja taiteessa. Nykymiehen pitää osata työnteon ja fyysisyyden lisäksi puhua ja löytää tunteensa. Tällaiset vaatimukset voivat aiheuttaa hämmennystä ja mies voi joutua etsimään omaa paikkaansa. Miesten sukupuoleen liittyvät asetelmat ovat muuttuneet ja se asettaa miehet uusiin tilanteisiin ja ratkaisuihin (Nyqvist 2004, 59).

Jari Kuosmanen (2001) kirjoittaa tutkimuksessaan suomalaisista metallimiehistä, jotka olivat syntyneet 1920- ja 1960-luvuilla Suomessa ja muuttaneet Ruotsiin 1960- ja 1970-luvuilla. Kuosmanen havaitsi, että kaikki miehet hänen tutkimuksessaan yhdistivät miehiin identiteettiin ruumiillisen työn. Perinteisellä maaseudulla Suomessa isät ja työt toimivat yhdistävinä eri sukupolvien välillä, poika saattoi olla isänsä apumies. Pojille tuli 1960-luvulla uusia samaistuskohteita; televisio, elokuvat, radio ja aikakauslehdet. (Kuosmanen 2001, 83; 86 – 87.) Töiden muuttumisesta huolimatta työllä on edelleen miehen identiteetille tärkeä merkitys.

Mieheyteen liitetään perinteisen ruumiillisuuden, vallan ja työn ohella seksuaalisuus. Kun pojasta kasvaa mies, ei mieheyden osoittamiseen aina riitä biologinen mieheys vaan josain kulttuureissa mieheyttä pitää todistaa loputtomasti. Pätevyyttä pitää todistaa seksuaalisella kyvyllä muiden kulttuurista riippuvien kykyjen ohella. (Gilmore 1990, 73; 105). Seksuaalisuuden korostaminen pitää miestä korostetusti suvunjatkajana. Yhteiskunta vaatii mieheltä nykyään muutakin kuin seksuaalisuutta, aggressiivisuutta ja kilpailunhalua korostavia puolia (Säävälä 1999, 69).

Jorma Hänninen (1994) tutki millaisia tarinoita miehet kertovat seksistä, erityisesti heteroseksuaalisista, eroottisista suhteista. Seksuaalisuus on Hännisen mukaan muutakin kuin toimintaa ja tekemistä. Se on sisäistä ja intiimiä. Se on mielessä ja kuvitelmissa ja osana minuutta. Heteroseksuaalisuutta hän kuvaa, että silloin, kun mies saa, hän voi sanoa olevansa mies. (Hänninen 1994, 106; 112; 128.) Jokiranta (2003, 79) kirjoittaa toimivan parisuhteen näkyvän hänen haastattelemiensa miesten kertomuksissa puhuttuna ja tunnustettuna. Seksuaalisuuden merkitys jää Jokirannan tutkimuksessa kuitenkin enemmän maininnoiksi tai rivien välistä luettavaksi. Vähäisistä maininnoista huolimatta Jokiranta kirjoittaa seksuaalisuuden kuitenkin esille tullessaan olleen tärkeä asia.

Kuosmanen (2001, 159 - 160) havaitsi, että vain hyvin harvat miehet hänen tutkimuksensaan puhuivat avoimesti intiimeistä suhteistaan tai rakkaudesta, vaikka nämä olivatkin tärkeitä asioita. Kuosmanen arveli tämän johtuvan siitä, että homososiaalisessa ja hierarkkisissa tilanteissa on haavoittumisen vaara ja myös koska hän haastattelijana oli mies. Muutkin tutkijat ovat havainneet, että miehen ja naisen suhteet rakentuvat kumppanuudelle, joka tarkoittaa pitkälti yhteistä ja raskaan työn sävyttämää ponnistelua paremman huomisen puolesta tai yhteistä kamppailua pahaa maailmaa vastaan (mm. Hänninen 1999, 214; Kortteinen 1992, 76).

Vaikka sukupuolisuudesta tutkijoille haastatteluissa ei paljon kerrottukaan, niin mies kriisitilanteessa pohtii myös seksuaalisuuttaan. Juha Kilpiä (2006, 43) kirjoittaa, miten Miesten kriisikeskuksessa miehet kertovat seksuaalisuudesta isyydessä, omaisena jaksamisessa ja erokriiseissä. Miesten kriisikeskuksen asiakkaiden kanssa keskustellaan noin joka kymmenennen asiakkaan kanssa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista ja lähes kaikkien asiakkaiden kanssa seksuaalisuudesta keskustelu kuuluu osana tavalliseen asiakastyökentelyyn.

Erossa mies saattaa kokea seksuaaliset ongelmat yhtenä eron syynä ja tuntee epävarmuutta. Kokemus epäonnistumisesta voi täyttää mielen, kun entinen puoliso aloittaa uuden suhteen. Toisaalta mies saattaa hakea itselleen kokemusta siitä, kelpaako hän vielä kellekään. Osalla lyhyt suhde eron jälkeen auttaa selviytymään erosta. (Pusa 2006, 22.)

3. Mies ja isyys

Amnell (1998, 133) pohtii sanoja isyys ja isällinen. Sanalla isyys kuvataan isänä olemista

ja isä-lapsi suhdetta. Isällinen tarkoittaa isän mielenlaadun omaamista. Useimmiten sanaan isällinen liittyy hyviä tarkoituksia: huolehtimista, vaalimista, henkilökohtaista lämpöä ja kaikkea hyvää. Seuraavassa määrittelen isyyden käsitteitä ja pohdin isyyden monipuolistumista ja lapsistaan erillään asuvan miehen isyyden vahvistuvaa ja ohenevaa toteuttamissuuntaa sekä lasten tapaamisia.

3.1. Isyyden käsite

Isä voi olla biologinen, jolla tarkoitetaan, että lapsi on saanut alkunsa isänsä sukusolusta, jolloin lapsi on saanut puolet geneettisestä perimästään isältään. Juridinen isä on virallinen isä. Suomessa juridinen isä on avioliitossa syntyvän lapsen kohdalla isyysolettaman mukaan äidin aviomies (IsL 2 §). Keskenään naimattomille vanhemmille syntyvän lapsen isyys voidaan hoitaa miehen antamalla tunnustamislausumalla, jonka lapsen äiti hyväksyy ja maistraatti vahvistaa (IsL m 18 - 20 §). Juridinen isä on samalla useimmiten myös biologinen isä. Virallisen isyyden kautta lapselle vahvistuu oikeus isänsä sukuun ja suku- asemaan, oikeus isänsä nimeen ja oikeuteen saada elatusta isältään sekä perintöoikeuden isänsä jälkeen.

Biologisten ja juridisten isien lisäksi on muunkinlaisia isiä. Sosiaalinen isä tarkoittaa Jouko Huttusen (2001, 62 - 63) mukaan lapsen kanssa asumista, lapsesta huolehtimista sekä arkielämää ja yhteistä aikaa lapsen kanssa. Sosiaaliseen isyyteen kuuluu myös julkinen esiintyminen lapsen kanssa, jolloin ulkopuolisetkin voivat pitää miestä isänä. Käytännössä sosiaalinen isä on useimmiten myös biologinen ja juridinen isä, mutta hän voi olla myös ainoastaan sosiaalinen isä. Psykologinen isä merkitsee Huttusen (2001, 64) mukaan isäsuhteen tunnepohjaista, kiintymykseen perustuvaa puolta. Psykologinen isä määrittyy ensisijaisesti lapsen kautta eli ketä lapsi pitää isänään, keneen hän on kiintynyt ja niin edelleen. Miehen kannalta psykologinen isyys merkitsee kiintymyssuhdetta isän ja lapsen välillä. Isä ja lapsi tuntevat iloa ja tyydytystä vuorovaikutteisesta yhdessäolosta.

Lapsistaan erillään asuvaa vanhempaa voidaan nimittää tapaavaksi tai etävanhemmaksi (Huttunen 2001, 52). Ruotsissa käytetään nimitystä osa-aika isä, *deltids pappa*, jolla tarkoitetaan miestä, joka ei asu lastensa kanssa, mutta tapaa heitä säännöllisesti. Ruotsissa suurin osa lapsistaan erillään asuvista isistä sijoittuu osa-aika isien joukkoon. (Johansson 2004, 12.) Erotilanteessa osa vanhemmista päätyy ratkaisussaan lapsen vuorottelevaan asumiseen, niin sanottuun viikko-viikko –systeemiin, jossa lapsi säilyttää tasapuolisesti molemmat vanhempansa. Kokemukseni mukaan Suomessa tätä tapaa käytetään rajoitusti. Ruotsissa vuorotteleva asuminen, *växelvis boende*, on ollut käytössä jo pidempään.

Huttunen (1999, 170 - 172) kirjoittaa isyyden kolmesta erilaisesta käsitteellisestä kerroksesta: kulttuurisesta, yhteiskunnallisesta ja perheiden isyydestä. Kulttuurinen isyys on monimuotoinen. Huttunen vertaa sitä hegemoniseen maskuliinisuuteen, jonka sukulaiskäsite voisi olla hegemoninen isyys, jolla hän tarkoittaa sitä isänä olemisen mallia, jonka suurin osa miehistä hyväksyy itsestään selvyytensä. Tätä menneisyydessä syntyneitä, mutta edelleenkin vaikuttavaa mallia Huttunen kutsuu perinteiseksi isyydeksi, jonka mukaan miehelle hoivaava isyys ei ollut sallittua, isän piti olla etäinen, tilanteita hallitseva, suoriutuva eikä tunteiden näyttäminen kuulunut isyyteen.

Yhteiskunnallinen isyys tarkoittaa Huttunen (1999, 172) mukaan niitä isyydestä vallitsevia käsityksiä, jotka määräävät ja säätelevät yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä ratkaisuja silloin, kun käsitellään yksittäisten ihmisten tai ihmisryhmien perheeseen, vanhemmuuteen, isyyteen ja äitiyteen liittyviä kysymyksiä. Tyypillisiä alueita ovat perhepolitiikka, terveys- ja sosiaalitoimi sekä työelämä.

Perheiden isyys on sitä, mitä äidit ja isät ajattelevat isyydestä, miten miehet toteuttavat isyyttään, millaisia kokemuksia miehillä on isyydestään ja miten äidit ja lapset ovat kokeneet isän toiminnan (Huttunen 1999, 175). Isyyttä on havaittavissa eritapaisena eri aikoina ja isyys muuttuu ajan myötä. Kaikkina aikoina sodat ja raskaana olevien naisten hylkäämiset ovat tuottaneet isättömiä lapsia. Nykyaikana tavallisemmin lasten vanhempien erot saattavat aikaansaada poissaolevaa isää kaipaavia lapsia. Yhteiskunnalliset muutokset muuttavat perheen ohella perheenjäseniä. Isyys on monimuotoista: poissaolevaa, perinteistä ja vastuuta kantavaa sekä uutta isyyttä. Tässä tutkimuksessa keskityn isyyden tarkastelussa vahvimmin perheiden isyyteen. Se merkitsee tutkimuksessani yksilötason kokemusten tarkastelua ja sitä minkälaisen isyyden mies valitsee. Tarkastelen lisäksi isyyden vaikutusta lapsiin.

3.2. Lapsen tapaaminen

Lasten suhde isäänsä voi vanhempien erossa muuttua tai pysyä samana. Jääkö isän rooli eron jälkeen pelkästään biologisen perimän antajaksi, vai voisiko isä antaa muutakin lapsilleen, riippuu osittain olosuhteista, osittain miehestä itsestään ja osittain äidistä. Olosuhteisiin vaikuttavat vaihtelevasti aika ja paikka ja tilanteet. Toiset miehet toimivat isinä ja hoitavat lapsiaan, kun toiset taas eivät näin valitse. Huttunen (2001, 150 - 193) kirjoittaa vahvistuvan ja ohenevan kehityksen isyyssuunnista. Lastenvalvojat näkevät lasten vanhempien erossa isyyden jatkuvan, jolloin molemmat vanhemmat sitoutuvat tapaamis-

ten järjestämiseen lasten edun mukaisesti. Toisaalta lastenvalvojat näkevät isyyden etäännyvän ja ohenevan.

Kun isyys jatkuu, se merkitsee säännöllisiä tapaamisia. Brobergin ja Hakovirran (2005, 150) tutkimuksen mukaan Suomessa 70 prosenttia vanhemmastaan erillään asuvista lapsista tapaa toista vanhempaansa säännöllisesti vähintään kerran kuukaudessa. Vanhemmastaan erillään asuvan lapsen tavallinen tapaamisoikeus on joka toinen viikonloppu perjantai-illasta sunnuntai-iltaan. Juhlapyhistä vanhemmat sopivat tavallisesti ainakin joulun ja pääsiäisen vieton. Lomien kohdalla sovitaan yleensä kesäloma-aikana luonapitoa kahdesta viikosta neljään viikkoon joko yhdellä tai useammalla kerralla. Lisäksi vanhemmat voivat sopia syys- ja hiihtoloman vieton. Vanhemmilla on mahdollista sopia myös viikkotapaamisista sillä viikolla, kun lapsi ei muutoin viikonloppuna vierailisi toisen vanhempansa luona. Tästä perustavasta on yksilöllisiä muunnelmia vanhempien työaikojen ja tapaamismatkojen huomioonottamisen vuoksi. Lisäksi pienten, alle 1,5 – 2,5-vuotiaiden, lasten kohdalla on suositeltavampaa tavata lasta usein ja vähän kerrallaan kuin paljon ja harvoin.

Viime vuosina Suomessa eroavilla pareilla on alkanut jonkun verran olla kiinnostusta vuoroasumiseen. Raija Panttila (2005) selvitti Helsingin sosiaalivirastossa laadittujen vuoroasumissopimusten toteutumista. Selvitys osoitti, että lapsen arki vuoroasumisessa toteutui monella tavalla. Vuoroasuminen sopi niille lapsille, joiden vanhemmat asuivat lähikään, pystyivät sopimaan kohtuullisella tavalla lasten asioista ja molemmat vanhemmat sitoutuivat vuoroasumiseen. Vanhempien hyvä yhteistyö viestitti lapselle, että hän on tärkeä vanhemmilleen ja he kantavat vastuuta vanhemmuudestaan. (Panttila 2005, 47; 49.) Ruotsissa kiinnostus vuoroasumista kohtaan on kasvavaa ja liittyy isyyden tärkeyden muutokseen. Vuonna 2006 Ruotsissa oli noin 107 000 lasta, eli viidennes kaikista toisesta vanhemmastaan erillään asuvista lapsista, jotka virallisesti asuivat vuoroin äidin ja vuoroin isän luona. Vuorottelevan asumisen määrä on kasvanut vuosien 1992 / 1993 neljästä prosentista vuosien 2004 / 2005 tasolla laskettuna 21 prosenttiin. (Statistiska centralbyrån 2007, 128; 144.) Suomessa vuoroasuminen on tilastoimatonta, mutta huomattavasti vähäisempää kuin Ruotsissa.

3.3. Etäännyvä isyys

Jatkuva suhde lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman välillä on useimmiten lapselle eduksi. Monien miesten elämässä on alkanut tapahtua uutta suuntautumista lapsiin, perheeseen ja kotiin (mm. Vuori 2004, 29). Kuitenkin on edelleen valtavasti miehiä, jotka

eivät jostain syystä tapaa lapsiaan ja tällä tavoin voivat jäädä marginaaliasemaan lastensa elämässä eron jälkeen. Tapaamattomuus merkitsee lapselle pettymystä ja lapsi voi helposti syyllistää itseään, jos vanhempi ei tapaa häntä. Äärimmillään tapaamatta jättäminen on lapsen hylkäämistä. Se on eräänlainen tapa poistaa lapsi omasta elämästä. Erillään asuvan vanhemman pitkäaikainen poissaolo saattaa olla lapselle ongelmallista, sillä poissaoleva vanhempi elää lapsen mielikuvissa. Lastenvalvojat tapaavat työhuoneissaan silloin tällöin aikuisia, joiden isyyttä ei ole vahvistettu. Heillä ei aina ole todellisia käsitteitä omasta isästä. Poissaolevaa isää saatetaan kuvitella todellisuutta vastaamattomalla tavalla (mm. Siltala 2003, 197). Kuitenkin jokaisen isättömän lapsen kehitys on yksilöllinen ja monesta tekijästä riippuva ja siksi on vaikeaa antaa keskiarvokuvaa.

Isän jatkuva poissaolo johtaa etäännyvään isyyteen, mihin johtavat myös joidenkin isien ongelmat, vaikka nämä isät haluaisivatkin tapaamisia. Osalla miehistä voi olla ongelmallisia suhteita entiseen vaimoon ja lapsiin. Joissakin tapauksissa entinen puoliso ja lapset voivat kokea isän vaarallisena (mm. Johansson 2004, 79). Väkivallan uhka tai muu pätevä syy, esimerkiksi asunnottomuus voi antaa vanhemmille syyn neuvotella tapaamisten toteuttamisesta erilaisissa tapaamispaikoissa joko tuettuina tai valvottuina tapaamisina. Rajoitettukin tapaaminen turvallisissa oloissa antaisi lapselle mahdollisuuden luoda jonkinlaista kuvaa poissaolevasta vanhemmasta, vaikka isän ja lapsen suhde muutoin jäisi niukaksi. Tuetussa tapaamisessa tapaamispaikka antaa tilan ja tapaava vanhempi saa tavata lasta kahden kesken. Valvotuissa tapaamisissa on tapaavan vanhemman kanssa tapaamispaikan henkilökuntaa läsnä tapaamistilanteissa.

Lapsen kehitykselliset voimavarat saattavat ohentua, jos lapsella ei ole mahdollisuutta tavata muualla asuvaa vanhempaansa ja luoda minuuttaan kahden vanhemman lapsena (Sinkkonen 2005, 132; Amato & Rezac 1994, 191). Siksi lapsen on hyvä tietää, kuka on hänen isänsä ja tavata isää, edes joskus. Jos tapaaminen ei ole mahdollista, kokemukseksi mukaan on hyvä, jos lapsi voisi katsella valokuvia isästään ja kuulla puhuttavan tavallisia asioita isästään. Jos lapsen lähivanhempi ei halua puhua poissaolevasta vanhemmasta tai ilmaisee vain vihaansa ja katkeruuttaan perheestä pois muuttaneeseen vanhempaa kohtaan, lapsi ei saa mahdollisuutta surra menetystään vaan joutuu käyttämään kasvuvarojaan pohtiessaan syytä toisen vanhemman lähtöön tai poissaoloon (Sinkkonen 2005, 132).

Miehet ja isät ovat edelleen paremman vanhemmuuden luomisen yrityksistä huolimatta poissaolevampia kuin äidit. Poissaolo saattaa olla fyysistä tai henkistä. Monet isät menettävät suhteensa lapsiin. (Johansson 2004, 29.) Vanhemmuus tapahtuu jokapäiväisessä yhteydessä lapseen, kun vanhempi osallistuu lapsen kehitykseen ja elämään. Tosiasiana

on, että osa lapsestaan erillään asuvista vanhemmista ei tapaa lapsiaan ja he menettävät mahdollisuuden seurata lapsen kehitystä ja kasvua. Lapselle se saattaa merkitä surua ja kaipausta. Toisaalta on vanhempia, jotka erosta huolimatta haluavat osallistua lastensa elämään ja vanhemmuus jatkuu. Bente Öberg ja Gunnar Öberg (1987) kirjoittavat, että puolisoista voi erota, mutta ei lapsista.

Arviot siitä, miten usein vanhemmastaan erillään asuva lapsi ei lainkaan tai ainoastaan hyvin satunnaisesti tapaa toista vanhempaansa, vaihtelevat ajan, paikan ja tutkijoiden mukaan. Brobergin ja Hakovirran (2005, 150) tutkimuksessa joka kolmas vanhemmastaan erillään asuva yksinhuoltajan tai uusperheen lapsi ei tavannut juuri lainkaan toista vanhempaansa. Työkokemukseni mukaan yksinhuollon haluava lähivanhempi ei koe suhdettaan lapsen etävanhempaan riittävän hyväksi, luottamukselliseksi ja toimivaksi, jolloin on ymmärrettävää, että epäluottamuksella on vaikutusta lasten tapaamisen määrän vähenemiseen. Jotkut tutkijat arvioivat noin 40 prosentin vanhemmastaan erillään asuvan lapsen tapaavan etävanhempaansa harvoin tai ei koskaan (Johansson 2004, 60). Yhdysvalloissa osa lapsen tapaamisista koskevista tutkimuksista osoittavat, että noin 30 prosenttia lapsista ei ollut tavannut erillään asuvaa vanhempaansa viimeisen vuoden aikana (Stewart 2003, 229; Stewart 1999, 546). Eri tutkimusten lukumäärät tapaamatta jättämisestä vaihtelevat, mutta joka tapauksessa näitä vanhempia on paljon.

Johanssonin (2004, 60) mukaan Ruotsissa lasten ja heistä erillään asuvien vanhempien side on vahvistunut. Vanhemmastaan erillään asuvat lapset, jotka tapasivat harvoin tai ei koskaan toista vanhempaansa, oli 1990-luvun lopulla enää 10 prosenttia. Eri tutkimusten mukaan noin kolmannes vanhemmastaan erillään asuvista lapsista ei tapaa toista vanhempaansa (mm. Broberg & Hakovirta 2005; Stewart 2003). Tapaamisongelmia, joihin liittyvät tapaamatta jättämiset, tapaamisten häiritsemiset ja estämiset sekä lasten kieltäytyminen tapaamisista ovat moninaisia tapauksia. Joskus ongelmat voivat viranomaisen kannalta olla hyvin pieniä ja lyhytaikaisia, kun taas jotkut ongelmat kestävät vuosikautia vanhempien kiistellessä lähes kaikesta lapseen liittyvästä.

3.4. Tapaamisongelmia

Tapaamisten olisi hyvä käynnistyä mahdollisimman pian eron jälkeen ja tapaamisten tulisi olla ennakoitavissa. Säännölliset tapaamiset antavat lapsille varmuuden siitä, että vanhemmuus jatkuu (Broberg & Hakovirta 2005, 144 – 145). Constance Ahrons ja Jennifer Tanner (2003) tutkivat pitkittäistutkimuksessaan aikuisten lasten ja heidän isänsä suhteen muutosta avioeron jälkeen 20 vuoden kuluttua. Mikäli isä ei tavannut lapsia eron jäl-

keisinä vuosina, suhde lapsiin huononi. Ne lapset, joiden suhde isään joko parani tai pysyi ennallaan, hyötyivät merkittävästi enemmän isän sitoutumisesta tapaamisiin ensimmäisten viiden eron jälkeisen vuoden aikana. Vanhempien välisten suhteiden paraneminen viiden vuoden jälkeen erosta vaikutti siihen, että isien suhde lapsiin joko parani tai pysyi ennallaan, koska vanhemmat olivat pystyneet vähentämään riitojaan ja lisäämään toistensa tukea. (Ahrns & Tanner 2003, 345 – 346.) Lasta hyödyttää, jos hän voi säilyttää molemmat vanhempansa, jotka kykenevät arvostamaan toisiaan. Vanhempien väliset voimakkaat, aggressiiviset riidat ovat ongelmallisia lapsille, koska lapset kokevat, että aggressio on vaarallista, koska vanhemmatkaan eivät hallitse sitä. Vanhempien riitaisen liiton päättyminen helpottaa lapsia elleivät riidat jatku eron jälkeenkin. Joka kymmenennessä erossa riidat kuitenkin jatkuvat. (Sinkkonen 2005, 128 – 129; 131.)

Vanhempien tai toisen vanhemman uudelleen avioituminen saattaa toisinaan merkitä lapselle uutta menetystä erossa aiheutuneen menetyksen lisäksi. Ahronsin ja Tannerin (2003, 346) tutkimuksessa haastatelluista aikuisista lapsista yli puolet koki vanhempiansa eron olleen vaikea ja osa heistä muisti toisen vanhempansa tai molempien vanhempien uudelleen avioitumisen olleen vielä vaikeampi kuin avioeron. Lapset, jotka kertoivat isän uudelleen avioitumisen olleen myönteinen asia, kertoivat muita useammin suhteen tulleen paremmaksi verrattuna niihin lapsiin, jotka kuvasivat isän uudelleen avioitumisen neutraaleista tai kielteisistä vaikutuksista.

Tutkimukset osoittavat, että tapaamiset vähenevät uusperheen kiinteytymisen myötä (Jaakkola ja Sääntti 2000, 37). Wendy Manning ja Pamela Smock (1999) havaitsivat tutkimuksessaan, että isät, joilla oli tai joille syntyi uusia lapsia, vähensivät tapaamisiaan enemmän kuin isät, joiden luona ei asunut uusia lapsia. He arvelivat tämän johtuvan isien kaksinkertaisesta työmäärästä perheiden välillä. He päättelivät uuden perheen vaatimusten, erityisesti uusien lasten syntymisen, vähentävän sitoutumista muualla asuviin lapsiin. (Manning & Smock 1999, 107.)

Miehen uusi kumppani on työkokemukseni mukaan kohta, jossa entinen puoliso saattaa reagoida esimerkiksi toivomalla, että vain isä ja lapsi tapaisivat toisiaan. Miehiässä tämä aiheuttaa pettymystä. Syy entisen puolison reagointiin on yleensä tunnetasolla. Uusi puoliso tai uusi lapsi saattavat merkitä entiselle puolisolalle lopullisen eron tunnetta, mitä voi olla vaikeaa kestää. Miehen uusi puoliso saattaa työkokemukseni mukaan myös vaikuttaa tapaamisiin. Hän voi suhtautua myönteisesti ja lapsi voi pitää hänestä, jolloin kielteisessä tapauksessa lapsen äiti reagoi kateudella. Uusi puoliso voi myös kokea miehen lapsen kilpailijaksi. Hänen saattaa olla vaikeaa kestää, kun mies innostuu omasta lapsestaan, mutta esimerkiksi uuden puolison aikaisemmasta liitosta olevat lapset eivät saa samaa

huomiota. Lisäksi on tilanteita, joissa lasten äiti tuntee pettymystä, kun isä äidin mielestä näyttää huomaavan vain uuden puolisonsa lapset, mutta tuntuu suhtautuvan unohtaen tai väheksyen omiin lapsiinsa. Erilaisia tilanteita on erilaisten suhteiden vuoksi paljon.

Valtaosa tapaamisongelmista aiheutuu siitä, että tapaava vanhempi, joka on yleensä isä, ei tapaa lastaan, vaikka lapsi niin toivoo. Tapaamatta jättämiselle on monta syytä. Johansson (2004, 44) kirjoittaa siitä, miten osalla eronneista miehistä eroahdistus on koko ajan läsnä: on hauskaa tavata, mutta melkein heti pitää erota. Tämä vaikuttaa tapaamisen tunnelmaan. Broberg ja Hakovirta (2005, 151) kirjoittavat lastenvalvojillekin tutuista asioista: lasten tapaamismahdollisuuteen vaikuttaa vähentävästi joskus tapaavan vanhemman talouden heikkeneminen, jolloin asunto voi olla pieni ja myös tapaamismatkat aiheuttavat kustannuksia elatusmaksujen lisäksi. Lisäksi sopimuksia tapaamisesta laaditaan silloin tällöin tilanteessa, jolloin vanhemmilla on riitaa ja on vaikeaa tehdä kovin pitkälle meneviä suunnitelmia.

Lisäksi on niitä tapauksia, joissa äiti tai lapsi eivät toivo tapaamisia, mutta isä haluaisi tavata. Kokemukseni mukaan on ymmärrettävää, että jotkut lasten äidit ovat haluttomia suostumaan isän ja lasten tapaamisiin, jos on odotettavissa, että isä sitoutuu huonosti tapaamisiin, isä on väkivaltainen tai pelottava tai tapaamisilla tapahtuu liian paljon, jolloin lapsen kestävyys ylittyy. Kun lapsi palaa kotiinsa, äiti joutuu tasapainoilemaan lapsen kanssa muutaman päivän ennen kuin tilanne tasoittuu. Näissä tilanteissa tapaamisia pitää pohtia lapsen voimavarojen ja turvallisuuden mukaan. Tämä vaatii vanhemmilta keskustelua vanhemmuuden tasolla lapsen parhaaksi.

Viranomaisen tai oikeuden vahvistamalle tapaamiselle voi hakea täytäntöönpanoa käräjäoikeudelta (HTLpt 4 §). Täytäntöönpanoasioissa laki estää täytäntöönpanon, jos lapsi on 12-vuotias tai muutoin niin kehittynyt, että häntä voidaan tapaamisasiassa kuulla (HTLpt 2 §). Lapsella on vain oikeus tavata muualla asuvaa vanhempaansa, mutta hänellä ei ole oikeuksia vaatia sen toteutumista. Täytäntöönpanoa tapaamisasioissa voi hakea ainoastaan tapaava vanhempi (HTLpt 4 §). Huoltoriidassa on usein kysymys lapsen lisäksi vanhempien parisuhteeseen liittyvistä asioista (mm. Auvinen 2006, 61 – 62). Käytännön työssä huolto- ja tapaamisriidat merkitsevät samaa asiaa, mutta eri laajuudessa. Molemmissa voi nähdä parisuhteen aikaan liittyviä tekijöitä sekä lisäksi vanhempien persoonallisuuksiin liittyviä asioita.

Huoltoriidat ovat voivat olla myös kansainvälisiä. Yksi tällainen oli tapaus Campoy, joka vuosina 1998 – 1999 oli lehtien ja television otsikoissa. Kerstin ja Miguel Campoy kiistelivät oikeudessa lapsistaan, Alexander ja Jonathan Campoysta. Kerstin Campoy (1998)

kirjoitti tästä kirjan Taistelu lapsista. Kansainvälisessä avioliitossa tulee usein ongelmia avioliiton purkautumisvaiheessa ja erityisesti, kun toinen haluaa muuttaa lapsineen kotimaahansa eikä puoliso siihen suostu. Lain mukaan alle 16-vuotias lapsi palautetaan tehtyjen päätösten mukaan. Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistetun, vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanoon ryhdytään siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/96) määrätään. (HTLm 45 §.)

4. Tutkimuksen toteuttaminen

4.1. Tutkimustehtävä

Tutkimukseni lähtöasetelmissä halusin tutkia miesten kokemuksia erosta ja eron jälkeisestä isyydestä. Halusin ymmärtää, miten miesten suhdekokemukset naiseen ajallisesti eri vaiheissa: parisuhteen, eron ja eron jälkeisenä aikana vaikuttavat miehen isyyteen ja miten miehet kokevat isänä olemisen eron jälkeen. Lähdin siitä oletuksesta, että parisuhteen aika vaikuttaa osaltaan suhteen päättymiseen. Oletin myös, että parisuhteiden päättymisen syyt ja entisten puolisoitten välinen suhde vaikuttavat eron jälkeiseen isyyteen (mm. Öberg & Öberg 2002, 228; Taskinen 2001, 15). Eron jälkeen entisten puolisoitten pitäisi pystyä vanhemmuuden tasolla keskustelemaan keskenään lapsen parasta ajatellen.

Vanhempien keskinäisessä suhteessa ensisijaisena voidaan pitää toimivia puhevälejä, mitkä auttavat vanhempia toimimaan vanhempina. Kun miehen suhdetta naiseen tarkastellaan, saavutetaan syvempi ymmärtäminen isyyden taustoista kuin pelkästään isän ja lapsen suhdetta tarkastelemalla. Miesten suhteissa ja suhteiden päättymisessä minua kiinnostivat miesten suhde- ja erokokemukset sekä erosta selviytyminen.

Eron alussa eroavilla on joskus vaikeutena erottaa toisistaan parisuhteen päättymistä ja vanhemmuuden uudelleen rakentumista, koska vanhempi saattaa vielä olla kiinni parisuhteessa. Ero pitää käydä monella tasolla läpi, jotta irtautuminen vanhasta suhteesta ja uudelleen suuntautuminen olisi mahdollista. Erolla on yksilöllisesti erilaisia merkityksiä ja vaikutuksia. Tutkimuksessani tarkastelen miesten suhde- ja erokokemusten vaikutusta miehen isänä olemiseen ja lasten tapaamiseen eron jälkeen.

Tarkastelin haastateltavien isien kokemuksia eron jälkeisestä isyydestä ja tapaamisko-

kemuksista. Isänä voi olla eri tavoin ja isyys voi olla eri tavoin merkityksellistä isälle ja lapselle. Halusin tietää, minkälaisena isyys jatkuu eron jälkeen. Tähän liittyy lapsen tapaaminen, jolla isä ylläpitää omaa ja lapsen välistä suhdetta. Isänä olemiseen liittyy valintaa ja omaa halua sekä mahdollisuuksia toteuttaa tapaamisia.

Uusperheissä isyys saattaa saada uusia muotoja. Uudet parisuhteet tulivat haastattelusani esiin aineistolähtöisesti siinä määrin kuin isät niistä puhuivat. Aineistolähtöisesti sain uusperheiden isien kokemuksia puolisonsa lapsista. Jotkut uusperheiden isät puhuivat puolisonsa lasten kokemuksista siitä, miten heidän oma biologinen isänsä, joka oli äideille tai lapsille väkivaltainen tai uhkaava, käyttäytyi lastensa kanssa. Samalla osa uusperheiden isistä puhui omasta korjaavasta toiminnastaan psykologisena isänä.

4.2. Teoreettis-metodologiset lähtökohdat

Tutkimuksessani teoreettisina ja metodisina lähtökohtina ovat hermeneuttis-fenomenologia ja konstruktionismi. Vähän tutkittua ilmiötä on aluksi luontevaa lähestyä fenomenologisesti. Tämä tutkimusote auttaa etsimään vastausta siihen, miten eroaminen tapahtuu ja millaista isänä oleminen on eron jälkeen. Fenomenologia korostaa ilmiöiden rakennetta ja kokemusta ihmisille pysyen tutkittavan ilmiön omassa ainutkertaisuudessa ja sisällössä etsimättä objektiivista todellisuutta (Husserl 1970, 46). Fenomenologisessa lähestymistavassa kyse on kyse erityisesti siitä, miten olemme. Fenomenologia on kiinnostunut tajunnan ja maailman välisen sisäisen suhteen tuottamista koetuista merkityssuhteista sellaisenaan ja kyse on erityisesti yksilöllisistä merkityksistä (Perttula 1995, 54). Tarkoitukseni on tutkia miesten kokemuksia erosta, isänä olemisesta ja lasten tapaamisista. Fenomenologiassa on monta suuntausta. Tässä en sitoudu käyttämään jotain tiettyä suuntaa, vaan pysyttelen melko yleisellä tasolla.

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusperinne on osa laajempaa hermeneuttista perinnettä. Fenomenologisen tutkimuksen kohde voidaan tarkentaa inhimillisen kokemuksen tutkimiseksi, jossa kokemukset muotoutuvat merkitysten mukaan. Fenomenologinen merkitysteoria perustuu oletukseen, että ihmisen toiminta on tarkoituksellista ja että ihminen on perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden avulla katselemme ympäröivää todellisuutta, eivät ole olleet meissä aina, vaan niiden lähteenä ovat ympäristön ihmiset. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 33 – 34.) Merkitykset eivät ole pelkästään kielellisiä (Hänninen 1999, 25), vaikka puhe ja kieli ovatkin tärkeitä.

Kvalitatiivista tutkimusaineistoa voi eksistentiaalisessa fenomenologiassa lähestyä kahdes-

ta ilmiöryhmästä käsin. Toiseen ryhmään kuuluvat sosiaaliseen todellisuuteen kuuluvat ilmiöt ja toiseen tajunnallisina merkityssuhteina näyttäytyvät ilmiöt. Lauri Rauhala (1993, 70) kirjoittaa, että fenomenologian mukaan ihminen todellistuu kolmessa olemisen perusmuodossa, joita ovat tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Juha Perttula (1995, 18; 20) viittaa situationaalisuudella eli elämäntilanneisuudella kaikkeen siihen, mihin ihmisen kehollisuus ja tajunnallisuus on suhteessa. Situaatio rajaa maailmasta sen osan, johon ihminen on suhteessa. Koko elämän ajan ihminen on osa elämäntilanneisuuttaan. Tajunnallisuus viittaa tässä ajatukseen, että kokemus on kokemus jostakin. Tutkimuksessani keskeistä on situationaalisuus ja siihen liittyvät kokemukset.

Fenomenologian lisäksi tutkimukseni saa tukea hermeneutiikasta, joka käsittelee ymmärtämistä, tekstien tulkintaa ja tutkijan reflektiota. Kun fenomenologiassa ollaan kiinnostuneita korostetusti yksilöllisistä merkityksistä, niin hermeneutiikka on kiinnostunut sosiaalisista merkityksistä ja hermeneuttiseen tutkimusotteeseen kuuluu kokemusten tulkitseminen (Perttula 1995, 54 – 55). Fenomenologisessa tutkimuksessa käytetään hermeneuttista ulottuvuutta tulkinnan takia. Hermeneutiikalla tarkoitetaan tällöin yleisesti tulkinnan teoriaa, jossa yritetään löytää tulkinnalle mahdollisia sääntöjä, joita käyttäen voitaisiin puhua oikeammista tai vääristä tulkinnoista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34 – 35.) Hermeneuttisen tulkinnan tarkoituksena on saada pätevä ja yhteinen ymmärrys tekstin tarkoituksesta. Käsitteenä teksti on laajentunut käsittämään myös tekoja ja diskursseja. (Kvale 1997, 49.)

Tekstin ymmärtäminen perustuu hermeneuttiseen kehään, jonka tulkintaprosessissa yksityisen osan merkitys määräytyy tekstin kokonaisuuden mukaan sellaisena kuin se esiymmärryksen mukaan oletetaan olevan. Yksityisten osien lähempi määrittely voi vähitellen muuttaa alkuperäistä esiymmärrettyä kokonaisuutta, joka taas voi muuttaa yksityisten osien merkitystä. Hermeneuttisella kehällä kokonaisuuden ja osien vuorovaikutus voi olla loputonta, mutta yleensä päättyy, kun saavutetaan kohtuullinen, pätevä ja yhtenäinen tarkoitus. (Kvale 1997, 50.) Hermeneuttisella kehällä päästään aina vain syvempään ymmärtämiseen. Vilma Hänninen (1999, 25) kuvaa hermeneuttista kehää merkityksenanto-prosessina, jossa elämän ja kertomusten välille muodostuu spiraalimainen kehä. Hermeneuttisuudessa kokonaisuuden merkitys on keskeinen: kokonaisuus antaa siihen liittyville osille merkityksen.

Tutkimuksessani vaikuttaa fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen lisäksi sosiaalinen konstruktionismi, jossa on ajatus elämän järjestyneestä todellisuudesta (Berger & Luckmann 1995, 32). Pelkästään hermeneutiikkaan perustuvan otteen vaarana on, että kaikki ihmistä koskeva ajattelu viedään tulkinnan tasolle. Peter Bergerin ja Thomas Luckmanin (1995) konstruktionistinen teoria kuvaa sitä, miten maailmasta tuli tosi. Maa-

ilma muodostuu Bergerin ja Luckmannin mukaan useista todellisuuksista. Jokapäiväisen elämän perustat ovat ”tässä ja nyt”. On ilmiöitä, mitkä eivät tapahdu ”tässä ja nyt”. Jokapäiväisen elämän voidaan sanoa rakentuvan läheisyyden ja etäisyyden eri asteista ajallisesti, tilallisesti ja sosiaalisesti. Sosiaalisessa konstruktionismissa kieli yhdistää ajat ja paikat toisiinsa. (Berger & Luckmann 1995, 29 – 39.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa on lähtökohtana, että ihmisen käsitykset todellisuudesta ovat sosiaalisesti määräytyneitä (Perttula 1995, 56). Sosiaalisessa konstruktionismissa maailma näyttäytyy meille sen suhteen kautta, mikä meillä on tähän maailmaan. Perttula (1995, 57 – 58) on pohtinut sosiaalista konstruktionismista ja fenomenologista tulevia ajatuksia ja päätellyt, etteivät ne ehkä ole sovittamattomassa ristiriidassa keskenään. Kun fenomenologia kiinnittää huomionsa ihmisen tajuntaan ja kokemukseen, niin sosiaalinen konstruktionismi suuntautuu sosiaaliseen todellisuuteen ja ihmisen tapaan viestiä todellisuudesta. Fenomenologia ei kiellä sosiaalisia viestintätapoja ja merkitystä kokemuksen rakentumiselle eikä konstruktionismi kiellä ihmisen tajunnallista suhdetta todellisuuteen ja kokemusten olemassaoloa.

Laadullinen tutkimus voi viedä tutkijan syvemmälle ja yksityiskohtaisempaan tietoon kuin määrällinen tutkimustapa (Patton 1990, 13). Tutkijat voivat olla tästä eri mieltä. Esimerkiksi luonnontieteilijät voivat nähdä määrällisen tutkimuksen tarkemmin mitattavana. Laadullisen tutkimuksen synonyymeinä käytetään termejä kvalitatiivinen, ymmärtävä, pehmeä ja ihmistutkimus (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 23). Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät viittaavat tutkimukseen, jossa kirjoitetut, puhutut tai havaitut lausumat muodostavat laadullisen tiedon (Patton 1990, 10). Laadullisen tutkimuksen menetelmät kuvataan usein tutkittavan ilmiön tai yksilön kokonaisuusnäkökannalta. Laadullisen tutkimuksen ihanteellisena päämääränä tutkija voisi kokea sen, mitä toinenkin kokee. (Larsson 2005, 92.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkija vaikuttaa tutkimukseensa ja hän on myös tutkimuksensa keskeinen osa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuden pääkriteeri on tutkija itse ja arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Tutkimuksessani tavoitteena oli onnistunut tulkinta, jossa tulkitsin haastateltavien miesten omia tulkintoja heidän elämästään ja kokemuksistaan. Kun haasteltavat kertoivat kokemuksistaan, niin samalla he tekivät niistä ensimmäisen asteen tulkintaa. Tutkijana tein toiseen asteen tulkintaa. Omaan tulkintaani vaikuttivat koulutukseni, ammattini ja elämäkokemukseni. Haastateltavien tulkinnat ja omat tulkintani erosivat toisistaan siinä, että miehet olivat itse kokeneet sen, mistä he haastattelussa puhuivat. Vain yhdessä kohdassa tein kolmannen asteen tulkintaa, kun analysoin miesten puhetta, mikä heille itselleen oli toisen asteen tulkintaa. Tämä puhe liittyi väkivaltaisiin miehiin ja lasten kokemuk-

siin tällaisesta isästä. Omassa tulkinnassani pyrin ymmärtämään haastateltavia. Yritin saada heitä kertomaan kokemuksiaan ja samalla halusin nähdä haastateltavien itsestään ja heidän elämästään esiintulevien kokemusten taakse kätkeytyviä merkityksiä. Tulkinnan onnistumiseen vaikutti sen perusteltavuus.

Sosiaalinen konstruktionismi sai minut pohtimaan asemaani tutkijana, sillä vuorovaikutteisessa tutkimustilanteessa olin osallinen tulkinnan syntymiseen. Kun tein tulkintoja ja perustelin tulkintani, ne olivat vain yksi mahdollisista tavoista kuvata tutkittujen vuorovaikutustilanteiden todellisuutta (ks. Juhila 2004, 166). Fenomenologia merkitsi tutkimuksessani miesten kokemuksia ja pyrin hermeneuttisen ymmärtämisen kautta tulkitsemaan näitä kokemuksia ja samalla huomioin, että elettyyn elämään vaikutti sosiaalinen konstruktionismi.

4.3. Haastateltavat, haastattelut ja litteroinnit

Kuvaan seuraavassa luvussa tutkimukseni haastateltavia, tekemiäni haastatteluja ja haastattelupuheen kirjoittamista teksteiksi eli litterointia.

Tutkimusprosessini alussa haastattelin eronneita miehiä. Alkuperäinen tarkoitukseni oli valita muutamien sosiaalitoimien arkistoista kaksi – neljä vuotta sitten eronneita, noin 35 – 45-vuotiaita miehiä, joilla oli alle 10-vuotiaita lapsia. Tätä tarkoitusta varten olin saanut aluksi yhdeltä sosiaalitoimelta tutkimusluvan haastateltavien etsimistä varten. Etsinnän, osoitteiden selvittämisen ja kirjeiden lähettämisen jälkeen sain pari vastausta, jolloin luovuin tästä menetelmästä sen suuritöisyyden ja tulosten riittämättömyyden takia.

Ryhdyin etsimään haastateltavia kahden yhdistyksen avulla ja muulla tavoin. Lisäksi sain tukea kolmelta avainhenkilöltä. Avainhenkilöt löysin omasta elinpiiristäni sattumanvaraisesti. Avainhenkilöt tunsivat eronneita miehiä ja tiedustelivat heidän halukkuuttaan haastatteluun. Sain lopulta haastateltaviksi kaksitoista eronnutta miestä. Tein haastattelut syksyllä 2006.

Kirjallisessa tutkimuspyynnössäni, jonka lähetin haastateltaville, kerroin pyytäväni haastateltavia kertomaan menneestä parisuhteestaan ja siitä, miten he kokevat lasten tapaamisten sujuneen, mikä heidän mielestään edistää tapaamisia tai heikentää niitä. Jossain vaiheessa haastatteluja mietin, miltä haastattelu olisi näyttänyt, jos haastattelussa olisi ollut mukana myös miehen entinen puoliso. Pohdin, olisiko sillä ollut vaikutusta, minkälaisia kokemuksia mies siinä tapauksessa olisi kuvannut, jos hän olisi tiennyt, että myös hänen

entistä puolisoaan olisi haastateltu. Työkokemukseni perusteella, ainakin vaikeissa perheongelmissa, puolisoiden puheet saattavat erota toisistaan. Tähän vaikuttaa usein se, että puoliset antavat erilaisia merkityksiä erilaisille kokemuksille. Kun kuuntelin vain miehen kertomuksia, minun ei tarvinnut pohtia sitä, puhuiko mies totta. Tässä haastattelussa miehet puhuivat kokemuksistaan ja muistoistaan valitsemallaan tavalla. Haastattelussa entinen puoliso oli läsnä miehen puheen kautta.

Nuorin haastatelluista miehistä oli 35 vuotta ja vanhin 53 vuotta, keski-ikä ollessa 41 vuotta. Aika erilleen muutosta puolison kanssa vaihteli kolmesta kuukaudesta noin neljään vuoteen, muutamalla haastateltavalla erosta oli kulunut aikaa kuudesta vuodesta 13 vuoteen. Ajallisten erojen vuoksi haastateltavat olivat erilaisessa tilanteessa sen suhteen, missä vaiheessa he olivat eroprosessissaan. Haastateltavien avo- tai avioliiton kesto aika vaihteli. Pitkäaikaisin liitto oli kestänyt 17 vuotta ja lyhin neljä vuotta. Haastateltavani olivat lähes kaikki sitoutuneet pitkäaikaisiin liittoihin. Haastateltavat edustivat erilaisia ammatteja.

Lapsia haastateltavilla oli yhteensä 25, poikia ja tyttöjä lähes yhtä paljon. Keskimäärin lapsia oli haastateltavaa kohden kaksi. Nuorimmat lapset olivat erohetkellä 1 – 2-vuotiaita ja vanhimmat lapset olivat 13 – 14-vuotiaita. Haastatteluhetkellä nuorimmat lapset olivat 3 – 4-vuotiaita ja vanhimmat 20 – 25-vuotiaita. Lähes kaikilla haastateltavilla oli alaikäisistä lapsistaan yhteishuoltajuus. Tapaamisten laajuus vaihteli huomattavasti. Laajimmat tapaamiset olivat jaettua vanhemmuutta, jolloin lapsi oli vähintään puolet ajastaan isänsä luona. Niukimmillaan isän yhteydenpito lapseen merkitsi isän lähettämiä syntymäpäivä- ja joululahjoja lapselle. Tapaamiset olivat päättyneet. Näiden väliin mahtuivat keskimäärin neljästä viiteen päivään kuukaudessa olevat tapaamiset.

Vaikka tutkimukseni isät olivat monessa suhteessa hyvin erilaisia, he olivat toisaalta myös tietyllä tavoin yhtenäinen ryhmä, joka tuskin vastaa satunnaista eronneiden isien joukkoa. Käytännön työssä olen kohdannut ja kohtaan laajan kirjon erilaisia isiä muun muassa riittävän hyviä isiä, poissaolevia isiä ja perhettään uhkaavia tai pelottavia isiä. Tutkimukses-tani puuttuivat esimerkiksi väkivaltaiset isät. Nämä isät saattavat joskus jatkaa eron jäl-keen entisen puolisonsa ja lastensa elämän vaikeuttamista. Jotkut haastattelemani isät kuvasivat näitä isiä, jolloin sain kuulla toisen asteen tulkintoja väkivaltaisista ja pelottavis-ta isistä, mutta en saanut tällaisen isän omia kokemuksia.

Haastateltavat isät erosivat toisistaan esimerkiksi siinä mielessä, että heidän kokemuk-sensa erosta ja suhteesta entiseen puolisoonsa olivat erilaisia ja he elivät erilaisissa per-hetilanteissa ja tapasivat lapsiaan eri tavoin. Suomalaisessa kulttuurissa lapsi on tärkeä.

Siinä mielessä haastateltavat olivat samanlaisia, että kaikki sanoivat lapsen olevan iloinen, positiivinen asia heidän elämässään. Kaikki haastateltavat huolehtivat lapsistaan tauloudellisesti.

Haastatteluissani kerrottujen ero- ja isyyskokemusten en oleta olevan koko maan eroneeseen miesväestöön nähden kattavaa tai edustavaa vaan ainutkertaisuudessaan ja henkilökohtaisuudessaan merkittävää. Tässä tutkimuksessa saatuihin miesten kokemuksiin vaikuttaa luonnollisesti se, että he ovat halunneet tulla mukaan kertomaan omista kokemuksistaan. Tähän tutkimukseen näyttää valikoituneen suurimmaksi osaksi isyytensä positiivisesti kokevia miehiä. Työkokemukseni mukaan näin ei aina ole. Kun isä aiheuttaa uhkaa lapselle ja lapsen äidille, lapsen kasvuilmapiiristä muodostuu epävakaa ja lapsen voimavaroja kuluu turvallisuuden pohtimiseen.

Tein kesäkuussa 2006 kahdelle miehelle esihaastattelun teemahaastattelurungon mukaisesti. Halusin testata käytännössä teemahaastatteluni rungon toimivuutta. Matti Hyvärinen ja Varpu Löyttyniemi (2005, 215) pitävät tärkeänä ainakin parin haastattelun kysymysten analysointia ja muotoilua. Samoin Sinikka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2000, 73) toteavat, että teemahaastattelussa on tärkeää tehdä esihaastattelu, koska tuskin kukaan osaisi kysyä haastattelussa heti oikeita kysymyksiä, erityisesti silloin, mikäli haastateltavien maailma poikkeaa tutkijan maailmasta.

Haastatteluni oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Suunnitelluista teemoista huolimatta pyrin antamaan mahdollisimman paljon tilaa haastateltavien puheelle. Haastattelussani käytin tukena teemahaastattelun runkoa sillä tavoin, että saatoin kysellä kysymyksiä eri järjestyksessä eri haastateltavien kohdalla. Kuuntelin kaikkia alusta lähtien mahdollisimman tarkasti ja yritin tehdä tarkentavia kysymyksiä tilanteesta riippuen ja käytin kehämäistä haastattelutekniikkaa, jolloin ymmärtämisessä yritin päästä syvemmälle tasolle. Haastattelut olivat kaikkiaan jokseenkin vapaamuotoisia ja keskustelunomaisia myötäillen fenomenologisen haastattelun periaatteita. Jotkut kertoivat kokemuksistaan hyvin avoimesti ja oma-aloitteisesti. Toiset taas toivoivat enemmän kysymyksiä ja sillä tavoin vuoropuhelua. Monille kokemus haastattelusta antoi tilaisuuden kertoa omista asioistaan toiselle, joka kuuntelee, ymmärtää ja keskustelee.

V: (huokailee) Ei se mul ollu vaikee tulla tähän, ku kyl mä siit itte samal kans hyödyn, et saa kerran käydä läpi nämä. (M10)

Haastateltavani olivat suhteellisen rehellisiä avoimuudessaan. Monet haastateltavani vakuuttivat puhuvansa totta.

H: No, oliskos sulla itelläs mitää lisättävää tai kysyttävää tai sellasta? V: No ei mulla täs, ainakaa heti tu mieleen mitään lisättäviä tai kysyttäviä, kyllä mä oon yrittäny kertoa sen, mitä mulla on. ... Rehellisesti, sen mitä on, miltä on tuntunu. (M4)

Tutkimushaastatteluni vaikeimmiksi koetut kysymykset liittyivät pyyntööni kuvata sitä, minkälaiseksi mies koki oman isyytensä, ja siihen, mikä isyydessä oli vaikeaa. Toiset miehet kertoivat kokemuksiin vaivatta, enkä huomannut kysymysten erikoisuutta esihaastattelussa. Joka tapauksessa pari isyyden rakentumiseen liittyvää haastattelukysymystäni herätti puolet haastateltavistani kysymään minulta tarkennusta kysymykseeni tai muutoin arvioimaan kysymystä.

H: Mites sä koet sun isyytes? Minkälaises sä koet? V: Erikoisii kysymyksii.
H: Eiks oo? V: Miten mä koen isyyteni? Ootas nytte. Kyl mä sen koen niin...(M1)

Ihmiset ilmaisevat kokemuksiaan eri tavoin eri tilanteissa (Perttula 1995, 59). Toinen tilanne tai ajankohta saisi haastattelijan kertomaan jotain muuta ja uusia asioita. Tässä tutkimuksessa neljä haastateltavaa soitti haastattelun jälkeen minulle. Kaksi miestä lähetti minulle haastattelun teemoihin liittyviä päiväkirjatyyppisiä muistiinpanoja. Tällainen lisätieto väistämättä antoi enemmän tietoa haastateltujen miesten eron jälkeisestä elämästä ja myös tietoa siitä, miten muuttuvia tilanteet saattoivat olla ja miten suuri tarve miehillä oli saada purkaa ajatuksiaan ja tunteitaan. Se kertoi lisäksi siitä, että vaikka olin tutkijana, pystyin samalla toimimaan hoitavalla asenteella. Vertasin sitä psykoterapeuttiseen asenteeseen, jossa hoitava henkilö on asiallinen, noudattaa hyviä tapoja ja pyrkii olemaan empaattinen. Lisäksi hän kuuntelee tarkasti, antaa tarvittaessa tietoa, toivoa ja tukea sekä pyrkii keskusteluissa siinä määrin kuin on mahdollista selvittämään haastateltavan tilannetta. (Isohanni 2005, 265.)

Haastatteluni kestivät tunnista lähes kahteen tuntiin, useimmiten haastatteluni kestivät noin 1,5 tuntia. Haastattelupaikaksi ehdotin Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitosta, jossa tein suurimman osan haastatteluista. Yliopisto antoi haastateltaville kokemuksen siitä, missä tutkimuksia tehdään ja käynti sosiaalipolitiikan laitoksella oli kaikille haastateltaville ensimmäinen. Yliopisto antoi paikkana rauhalliset ja hyvät tilat luotettavana haastatteluympäristönä. Pari haastattelua tein puhelimitse.

Aloitin haastattelun hakemalla yliopiston ulko-ovelta minulle useimmiten entuudestaan tuntemattoman miehen. Tämä oli usein haastattelun jännittävin vaihe. Opin kuitenkin nopeasti tunnistamaan haastateltavan nuorten opiskelijoiden joukosta. Toinen alkujännitystä aiheuttava tekijä oli haastateltavan saapuminen tai saapumatta jättäminen. Haastatteluun lupautuneista miehistä vain yksi jäi tulematta. Tässä vaiheessa pohdin, että haastatteluun

tuleminen on vapaaehtoista ja luopuminen on oikeutettua milloin tahansa. Ehkä ei olekaan helppoa mennä varta vasten jonnekin kertomaan omasta elämästään ja yhdestä elämän vaikeimmasta kokemuksesta täysin vieraalle ihmiselle, joka vielä saattaa kysyä jotain vaikeaa. Eräs haastateltavistani pohti tätä seikkaa ja arveli vaikeuden syyksi henkilökohtaisten asioiden olevan vaikeasti ilmaistavia.

Ne voi olla hankalia asioita puhuu. (M9)

Aloitin tavanomaisin tutustumismenoin, jolloin vaihdettiin päivän kuulumisia, juotiin kahvit ja lähestyttiin tutkimusaihetta. Haastattelutilanteiden aloitukset olivat erilaisia ja tutustuminen sekä suhteen luominen olivat tilannesidonnaisia. Tutkimuksen tekemisen eettisiin periaatteisiin kuuluu, että tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä kohdellaan inhimillisesti ja kunnioittavasti. Tämä tarkoitti tutkimuksessani esimerkiksi sitä, että haastateltavan piti ymmärtää, miksi ja mihin häntä pyydettiin osallistumaan ja hänen piti olla kykenevä tekemään päätös osallistumisestaan (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 20). Olennaista oli, että olin jokaisen miehen kanssa ennen haastattelua keskustellut puhelimesta sekä lähettänyt sähköpostia tai tavallisen kirjeen, jossa tarkemmin selvitin tutkimukseni aiheen ja haastattelupaikan. Jokaisen haastattelun jälkeen tein muistiinpanoja omista mieleeni tulevista tuntemuksistani.

Haastattelujen loppuvaiheessa aloin pohtia aineiston riittävyttä. Jari Eskola ja Juha Suoranta (1998, 63) antavat yleispätevän ja suhteellisen ohjeen, että aineiston määrä on laadullisessa tutkimuksessa pitkälle tutkimuskohtainen ja vastauksia tarvitaan juuri niin paljon kuin on välttämätöntä. Kun aloin havaita teemoissa samankaltaisuutta ja haastattelujen tuttuus toistui, päätin lopettaa, kun 12 haastattelua oli tehty. Toisaalta tutkimuksessani oli aineiston monimuotoisuuden takia vaikeaa sanoa, milloin aineiston kylläntymispiste saavutettiin.

Haastatteluaineistoa tuli yhteensä 16 tuntia. Litteroinnin aloitin marraskuussa 2006 ja sain sen valmiiksi helmikuun alussa 2007. Merkitsin itseäni haastattelijana H tarkoittamaan haastattelijaa ja haastateltavaa V tarkoittamaan vastaajaa. Litteroin puheen siten, että purin haastatteluaineistot nauhoilta tekstiksi. Purkamisessa en kiinnittänyt huomiota taukoihin, äänenpainoihin tai haastattelupuheen rytmiiin. Purin vain puhutut lauseet teksteiksi. Pieniä merkintöjä tein sulkeisiin, esimerkiksi nauraa, huokaa, itkee. Litterointiin kului aikaa noin 150 tuntia. Pyrin kirjoittamaan haastattelun mahdollisimman tarkasti, myös kaikki minimipalautteet mm, hm, nii ja joo (ks. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 26). Poistin haastatteluista kaikki paikkojen nimet kirjoittamalla kyseiseen kohtaan kaupunki tai mökki tai muuta vastaavaa. Lapsen ja äidin etunimet korvasin sanoilla lapsi ja äiti tai merkitsin sulkeisiin

esimerkiksi sanat entisen puolison nimi.

Yritin purkaa haastatteluja mielenkiintoni mukaan. Usein minulla oli kaksi haastattelun purkua yhtä aikaa työstettävänä. Litterointi oli mukaansa vievää – haastateltavat keskustelivat minun kauttani elämäkokemuksistaan. Kun yhden haastateltavan kuuntelun kirjoitustyö tuntui puuduttavalta, siirryin toiseen haastateltavaan ja uusiin kokemuksiin. Tiivis litterointivaihe tutustutti minua paremmin haastateltaviin. Litterointivaihe oli vaihteleva: Toinen puhui tunnissa sen, mihin toisella meni aikaa puolitoista tuntia. Välillä saatoin itse nauraa ääneen tai hätkähdin kuulokkeet korvissani haastateltavan äkillistä naurunhörähdyttä. Toisen kohdalla kuuntelin huokauksia ja toisen kohdalla itkua, joku taas kertoi kokemuksistaan kuin jännittävää kertomusta. Välillä huomasin hämmästelleeni jotakin haastateltavan sanomaa usein siksi, että itse ajattelin eri tavoin.

4.4. Lastenvalvoja tutkijasubjektina

Tapaamisongelmat ovat yksi lastenvalvojan työn suurimmista haasteista ja tutkimuksellani haluan lisätä tietoa siitä, miten entisten puolisoitten välinen suhde vaikuttavat miehen isänä olemiseen ja tapaamisiin. Tapaamisongelmia on hyvin moninaisia, ja toivon, että tutkimukseni toisi lisää ymmärrystä siihen, millä tavoin ongelmakohdissa oleville perheille voitaisiin tarjota enemmän apua.

Tutkimuksessani olin haastattelijana ja tutkijana toisaalta lähellä omaa lastenvalvojan työtäni, mutta toisaalta haastattelutilanteissa olin tutkijan roolissa ja toisessa paikassa, yliopistossa. Olin samalla näköalapaikalla katsomassa eroa ja lasten tapaamisasioita syvemmälle kuin omassa, lastenvalvojan työssäni käytävissä neuvotteluissa. Läheisyyden tunne aiheutui samasta aihepiiristä, siitä, että työssäni neuvottelen eroavien vanhempien kanssa heidän lastensa sopimusasioista: lasten asumisesta, huoltajuusmuodosta, tapaamisesta ja elatusavusta, jolloin lasten asioita pyritään pitämään keskiössä neuvottelujen aikana. Nämä ovat lakiin perustuvia asioita, joiden yhteydessä vanhemmuus korostuu. Työpaikallani neuvotteluissa on useimmiten kaksi osapuolta, eroava pariskunta, joiden mielipiteet ja ajatukset saattavat olla erisuuntaisia. Olen asiakasneuvotteluissa läsnä kolmantena henkilönä, perheasioiden asiantuntijana ja sopimusten vahvistajana.

Tutkijana olin kuulemassa lapsistaan erillään asuvien isien kokemuksia menneestä parisuhteesta ja siitä, mikä johti eroon sekä lasten tapaamisesta ja etä-isyydestä. Tutkimuksessani kuulin pelkästään toista osapuolta, miestä. Tähän ratkaisuun vaikutti erityisesti ammattini. Kun erossa lapset suurimmaksi osaksi jäävät äideille, isistä tulee tapaavia osapuolia. Osalla vanhemmista tapaamiset sujuvat kohtuullisen hyvin. Heillä on riittävästi

aikuisuutta vanhemmuuden jatkamiseen. Kaikilla asiat eivät suju näin hyvin. Joskus tapaamiset eivät käynnisty tai ne alkavat, mutta päättyvät muutamaan yritykseen. Lapsi kaipaa isää, mutta isä ei tapaa. Joskus on tilanteita, joissa äiti tai lapsi saattaa vastustaa tapaamisia, vaikka isä haluaisi tavata. Tilanteet ovat moninaisia. Lapsi on suurin menettäjä, jos tapaamiset eivät toimi. Lapsi kaipaa, odottaa ja pettyy.

Lastenvalvojat joutuvat joka päivä pohtimaan tapaamisasioita. Kiinnostukseni kohdistui tutkimukseni alussa miesten, isien suhteista naiseen ja isyyteen. Miehet olivat tutkimuskohteenani, koska miesten tapaamisongelmat liittyvät työkokemukseni mukaan usein siihen, että he kokevat, etteivät he saa tavata lapsia. Äitien ongelmat liittyvät kokemukseni mukaan siihen, että äidit kokevat isät poissaoleviksi tai vahingollisiksi lapsille. Osittain tästä syystä kiinnostuin tutkimaan, miten mies kokee suhteen naiseen ajallisesti eri vaiheissa ja millaisia kokemuksia miehillä on isänä olemisesta eron jälkeen.

Miehet olivat tutkimuskohteenani myös siitä syystä, että miehet yhä useammin haluavat kuulua perheeseen ja olla isinä, jolloin isyys on miehen oma valinta. Samaa on nähtävissä kokemukseni mukaan myös eron jälkeen. Mies haluaa olla isänä lapsilleen eikä pelkästään elatusavun maksajana. Lisäksi on niitä isiä, jotka joutuvat etäälle isyydestään, koska suhde lapseen on ohut ja saattaa katketa erossa tai välirikko lapsen äitiin saattaa haitata isän ja lapsen suhdetta. Isien ja lasten tapaamisissa pitää huomioida myös lapsen turvallisuus: tapaamisia voidaan joutua joskus rajoittamaan, jotta lapsi ei vahingoittuisi.

Tutkimushaastattelussani olin kahden haastateltavan kanssa ja haastateltava oli oman elämänsä asiantuntijana. Kahden henkilön vuorovaikutuksessa haastattelija voi keskittyä ja suunnata paljon huomiota haastateltavaan. Kolmiosuhde on neuvottelussa vaativampi kuin kahden ihmisen välitön keskusteluyhteys, koska kolmen ihmisen välillä on paljon enemmän tekijöitä kuin kahden ihmisen välillä.

Jossain tilanteissa minun oli hyvin vaikeaa erottaa itsestäni tutkijan ja lastenvalvojan rooleja. Tekemäni ammattityö vaikutti osaltaan tekemiini ratkaisuihin. Ensimmäinen ratkaisu, johon ammattini täysin selkeästi vaikutti ja jota ratkaisua en olisi tehnyt, jos en olisi lastenvalvoja, oli tämän tutkimuksen aiheen valinta. Sen lisäksi, että olin tutkimuksessani haastattelija ja tutkija ja työpaikallani sosiaaliviranomainen, olen myös itse perheellinen nainen. Tämä puoli on minussa läsnä ja vaikuttaa minuun. Lisäksi minulla on kokemuksia omasta isästäni ja aviopuolisoni isyydestä. Nämä kokemukset ovat lähellä minua ja vaikuttavat jollakin tavalla näkemyksiini. Omat kokemukseni puolisona ja lasteni äitinä olosta antavat minulle kosketuspintaa haastattelemini miesten kokemuksiin. Toisaalta haastattelemini miesten tarinat tulivat osaksi omaa henkilökohtaista tarinavarantoani (ks. Hän-

ninen 1999, 21).

Tutkijana olin osa tutkimustani ja tutkimus syntyi ajatustyöni kautta. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus rakentuukin ihmisten väliselle inhimilliselle vuorovaikutukselle ja tutkija on hyvin syvästi osallisena omassa tutkimuksessaan. Tutkijasubjektina tein valintoja, mitkä vaikuttivat tutkimuksen kulkuun. Tähän liittyi se, että minulla oli valinnastani vastuu tutkimukseni tuottamasta kuvasta eli valintani tuottivat samalla tutkimuskohteeni kuvaa. (ks. Pohjola 2003, 54; 59.) Se, miten haastatteleman miehet puhuivat elämästään, tarjosi pohdittavaa niille diskursseille, jotka puhuivat miesten kurjistumisesta ja epäonnistumisesta. Tässä haastatteleman miehet eivät liittyneet helposti yleistettäviin hegemonisuus- ja väkivaltakeskusteluihin. Jottei isyyskuvastani olisi tullut liian yksipuolinen, haastatteleman miehet, jotka erityisesti tässä kohden toimivat myös tutkimukseni subjekteina, puhuivat myös toisenlaisista miehistä isinä.

Tutkimukseni käsitteellisissä valinnoissa halusin välttää sanoja avioerolapsi tai erolapsi. Lapsi ei ole vastuussa vanhempiansa valinnoista (ks. Lehmusvaara & Torppa 1996, 61). Lapsi on lapsi edelleen, vaikka hänen vanhempansa eivät voi asua samassa kodissa. Käytän mieluummin sanaa lapsi tai sanayhdistelmää: vanhemmastaan erillään asuva lapsi (ks. Nousiainen 2003). Lisäksi halusin suojata haastateltavien identiteettiä. Merkitsin heidän nimensä koodeilla M1, M2 ja niin edelleen.

4.5. Haastattelusta tulkintaan

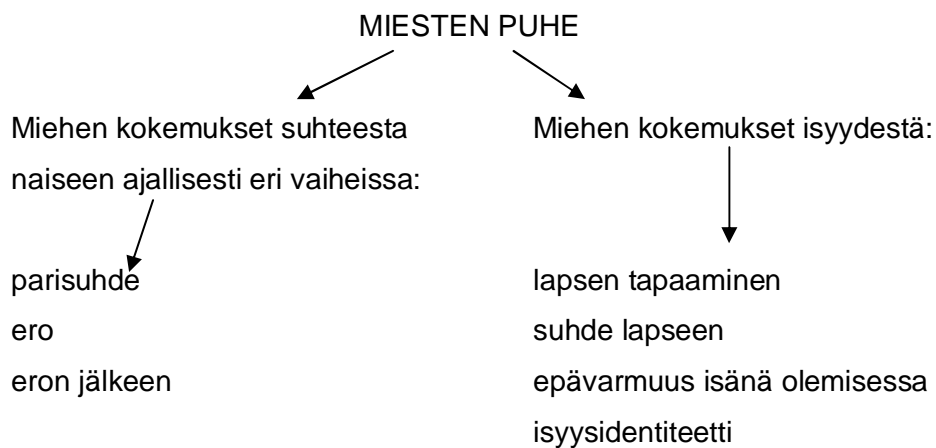
Kun sain haastattelut teksteiksi, ensimmäinen luentani oli tekstien sisältöön tutustumista. Sen jälkeen pohdin eri haastatteluja ja niiden samuuksia ja erilaisuuksia teemahaastattelin lähtökohdista käsin. Samalla kirjoitin tekstin marginaaliin omia merkintöjäni, esimerkiksi keskeisiä havaintojani. Seuraavilla lukukerroilla tein haastattelurunkoon perustuvaa alustavaa järjestelyä. Muodostin tutkimuskysymysten avulla pääteemoja ja merkitsin niitä eri väreillä.

Miesten puheen kaksi keskeistä osaa esitän kuviossa yksi jakautuneina eri pääteemoihin. Aluksi esitän miehen suhteessa naiseen seuraavat pääteemat: parisuhde ja ero sekä miehen eron jälkeinen suhde naiseen. Toisena esitän miesten kokemukset isyydestä, jolloin muodostuvat seuraavat pääteemat: suhde lapseen, lapsen tapaaminen ja epävarmuus isänä olemisessa sekä isyysidentiteetti.

Analyysiäni ohjasivat tutkimuskysymykseni, joita jouduin tarkentamaan tutkimukseni ja

analyysini eri vaiheissa. Avasin jokaisessa tekstissä kunkin pääteeman erikseen ja pohdin haastateltavan kertomia olennaisia asioita. Pääteemojen avulla kävin kaikki haastattelut kokonaan läpi. Tein näistä käsinkirjoitetut matriisit. Pääteemoihin saatoinkin löytää vastauksia useammasta eri tekstikohdasta. Pääteemat jakautuvat alateemoihin, joista esimerkkinä esitän isyysidentiteetin, mikä jakautuu hoitavaan, osallistuvaan, perinteiseen eli työhön suuntautuvaan, etääntyvään, pelottavaan ja korjaavaan isyyteen. Järjestelin alateemoihin kuuluvia lausumia tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmalla, jolloin siirsin haastatteluteksteistä kuhunkin alateemaan kuuluvat tekstikohdat. Seuraavaksi pelkistin nämä isommat tekstikohdat tiiviimmiksi lausumiksi ja ryhmittelin lausumat tarvittaessa erinimiisiin ryhmiin.

Kuvio 1. Miesten puheen temaattiset alueet tässä tutkimuksessa

Seuraavissa luvuissa tarkastelen aineistostani nousevia temaattisia kokonaisuuksia. Kuvaan ja analysoin luvussa viisi miehen suhdetta naiseen eri vaiheissa ja luvussa kuusi miesten kokemuksista isänä olemisesta ja lasten tapaamisista.

5. Miesten suhde- ja erokokemukset

Perhesysteeminen näkökulma on työssäni tärkeä, koska olen kiinnostunut perheenjäsenten vaikutuksesta toisiinsa. Perhesysteemisesti tarkasteltuna parisuhteen vuorovaikutuksessa on kyse siitä, miten aikuisten kahdenkeskisestä kiintymyksestä rakentuu omien lapsuuden kokemusten avulla tilaa kolmiosuhteelle, johon vauva syntyy (Tamminen 2003, 247 – 248). Parisuhde-ero on kaksisuuntainen prosessi: puolisosuhde päättyy ja van-

hempien on muodostettava yhteinen lapsista huoltapitävä suhde. Kolmiosuhde ei pääty erossa, vaan se jatkuu vanhemman mielessä sisäisenä prosessina, minkä lapsi havaitsee vanhempiensa käytöksestä. Siksi eronneiden puolisoitten keskinäinen suhde vaikuttaa vanhemmuuden kautta lapsiin, koska he hoitavat lapsia ja he joutuvat vanhempina neuvottelemaan keskenään lasten asioista.

Systeemisen teorian mukaan perhe toimii kokonaisuutena. Kun perhejärjestelmään tulee häiriö, niin joku perheenjäsen oirehtii ja perhe voi huonosti. Perhesysteemin tasapaino ja muutokset parempaan vaativat sitoutumista ja ponnistelua molemmilta vanhemmilta aikuisuuden tasolla. Perheympäristön kehittyminen, esimerkiksi helpottamalla perheen tunneilmastoa, lieventää tai poistaa monia ongelmia (Isohanni 2005, 272).

Eroavien vanhempien on ratkaistava lasten huoltajuus eli oikeus päättää lasten asioista ja edustaa lasta eri viranomaisissa. Lisäksi vanhempien pitää ratkaista lasten tapaaminen ja elatusavun määrä. Yhteishuoltajuus on tavallisin huoltomuoto (mm. Huttunen 2001, 53). Kokemukseni mukaan vanhemmat pitävät yhteishuoltoa tärkeänä ja konkreettisenä lasten asioihin liittyvä vaikuttamismahdollisuutena. Toimiva yhteishuolto vaatii yhteisymmärrystä ja lapsen edun huomioimista. Eronneiden vanhempien kohdalla täyden vastuun lapsesta kantaa aina se huoltaja, joka kulloinkin lapsen kanssa on (Gottberg 1997, 76).

Yhteishuolto on ongelmallista, jos vanhemmat ovat erimielisiä. Jos vanhempien yhteistyökyky on heikentynyt, ongelmat voivat heijastua lasta koskevaan päätöksentekoon. Lapsella on vaikeaa, jos toinen tai kumpikin vanhempi purkaa parisuhteeseen tai eroon liittyviä pettymyksiään lasta koskevaa päätöksentekoa vaikeuttamalla. Tyypillisimmät ongelmatilanteet aiheutuvat molemmilta huoltajilta tarvittavasta luvasta esimerkiksi lapsen pankkitiliä varten tai siitä, ettei yksinhuoltotilanteessa huoltajuutta vailla oleva vanhempi saa viranomaisilta lasta koskevia tietoja. Aikaisemmin passihakemusasiat olivat tyypillisiä ongelma-asioita. Kun passilakia muutettiin, passi voidaan myöntää alaikäiselle, jos sen antamatta jättäminen olisi vastoin lapsen etua ja on ilmeistä, ettei lasta ilman huoltajan suostumusta viedä ulkomaille muuta kuin tilapäistä oleskelua varten (PassiL 1 §, 2 mom.).

Yhteishuoltoon liittyvät ongelmat saavat joskus vanhemman yrittämään sosiaalitoimessa sopimusteitse yksinhuoltoa. Koska riitaiset vanhemmat vain harvoin suostuvat keskinäiseen sopimukseen, joudutaan yksinhuoltoa, vanhempien ollessa erimielisiä, hakemaan käräjäoikeudelta.

Lapsen huoltoon kuuluu turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi, myönteiset ja läheiset ih-

missuhteet, hyvä hoito ja kasvatus, tarpeellinen valvonta ja huolenpito, turvallinen ja vi-
rikkeitä antava kasvuympäristö ja koulutus. Lapsen tulee saada osakseen ymmärtämys-
tä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella loukkaavas-
ti. Lapsen kasvua itsenäistymiseen, vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee edistää. (HTL,
1 §.)

Lapsen huoltolain sisältö on melko väljä. Se jättää vanhemmille mahdollisuuden päättää
tarkemmin omalle lapselle annettavan huollon sisällöstä. Samoin laki jättää vanhempien
omalle ymmärrykselle tilaa. Esimerkiksi lasten tapaamisten kohdalla laissa ei sanota, mil-
loin ja kuinka usein tapaamisten pitää tapahtua ja miten huomioidaan lapsen ikä ja van-
hempien toiveet tai minkä ikäinen lapsi voi matkustaa yksin linja-autossa. Vain lapsen
ruumiillisesta kurittamisesta säädellään rikoslaisissa ja vakavat laiminlyönnit lapsen hoi-
dossa johtavat lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Vanhempien kyvyt toimia lastensa hoi-
tajina ovat erilaisia. Erotilanteissa vanhemmat joutuvat ajoittain pohtimaan kumman van-
hemman luokse lapsi menee asumaan. Kun ratkaisua ei sovussa löydy, vanhemmat voi-
vat joutua huoltoriitaan, jolloin päätöstä haetaan käräjäoikeudelta ja käräjäoikeus pyytää
asiassa sosiaalitoimen lausuntoa (HTL 13 § – 17 §).

Yhteishuoltotilanteessa vanhemmilla on yhteistoimintavelvollisuus (HTL 5 §, 1 mom.)
riippumatta siitä asuvatko he yhdessä vai ei. Lisäksi eroavien vanhempien on ratkaistava
lapsen oikeus tavata toista vanhempaansa sekä vanhempien elatusvastuun jakautumi-
nen. Lapsella on tapaamisoikeus vanhempaansa huoltomuodosta riippumatta. Usein on
suositeltavaa laatia kirjallinen ja yksityiskohtainen tapaamissopimus, joka vahvistamisen
jälkeen mahdollistaa tapaamisten täytäntöönpanon hakemisen oikeudelta, mikäli tapaa-
misiä estetään aiheetta. Kokemukseni mukaan tapaamatta jättäminen on tavallisempaa
kuin tapaamisten estäminen. Tapaamatta jättäminen on usein pettymys lapselle, heiken-
tää vanhempien välistä luottamusta ja saattaa kohtuuttomasti rasittaa lapsen kanssa
asuvaa vanhempaa.

Seuraavassa käsittelen ja pohdin miehen suhdetta entiseen puolisoon, jolloin keskeisiä
tekijöitä ovat miehen ja naisen välinen suhde eri aikoina. Suhteisiin kuuluvat keskeisesti
erilaiset tunteet. Pohdin eroa ja sen syitä sekä erosta selviytymistä. Pohdin, miten nämä
tekijät vaikuttavat entisten puolisoitten suhteeseen eron jälkeisenä aikana.

5.1. Miehen ja naisen kohtaaminen

Haastatteluissa miesten puhe entisestä puolisoista oli perussävyltään asiallista, vaikka

miehet kertoivat myös kielteisistä asioista. Asialliseen sävyyn vaikutti erityisesti miehen sitoutuminen parisuhteen aikana perheeseensä ja isyyden jatkumiseen eron jälkeen sekä siihen, miten haastateltava oli pystynyt mielessään läpikäymään eron aiheuttaman surun.

Puhuessaan entisestä puoliosastaan miehet käyttivät useimmiten pronominia hän (kaikissa haastatteluissa yhteensä 604 kertaa). Kun miehet puhuivat äidistä ja lapsesta tai äitinä olemisesta, miehet käyttivät sanaa äiti (yhteensä 102 kertaa). Muita nimityksiä olivat entinen vaimo, exä, ex-vaimo tai vaimo. Puolet haastateltavista käytti sanaa vaimo. Tämä liittyy siihen, että erilleen muutosta oli kulunut vain muutama kuukausi eikä mies ehkä ollut vielä tottunut ajatukseen lopullisesta erosta. Vaimo nimitystä saatettiin käyttää joskus myös silloin, kun viitattiin parisuhteen aikaan. Kun erosta oli kulunut pidempään ja mies edelleen käytti entisestä puoliosastaan nimitystä vaimo eikä entinen vaimo, pohdin eroneiden puoliosoiden yhteenkuuluvuutta. Nämä miehet eivät olleet ryhtyneet uuteen parisuhteeseen ja olivat paljon lapsen kanssa sekä tulivat toimeen entisen puoliosansa kanssa. Lisäksi näytti olevan ominaista, että he olivat läpikäyneet puoliosasta luopumisen surun ja perhe-elämä jatkui vanhemmuuden tasolla.

Entisen puoliosan etunimeä käytettiin hyvin harvoin. Puolet miehistä nimitti entistä puoliosaan joskus myös hänen etunimellään. Etunimen käyttäminen kertoi luontevasta suhtautumisesta entiseen puoliosaan ja nimi erotti hänet muista. Haastattelussa nimen esille tuleminen teki miehen entisestä puoliosasta konkreettisemmän, koska hän tuli keskustelussa esitellyksi. Muita harvinaisempia nimityksiä olivat: toinen, se, ihminen tai henkilö. Jotkut haastateltavat puhuivat naisesta välillä passiivimuodossa. Tämä saattoi johtua nykyaikaisesta viestintätavasta, johon on tullut vaikutteita englanninkielestä. Puheen passiivimuoto haittasi viestinnän selkeyttä. Passiivimuodon käyttäjät käyttivät vähäisessä määrässä, mutta muita useammin nimityksiä se ja toinen.

Tunnesuhteet merkitsivät parisuhteen alussa myönteisyyttä rakkauden, luottamuksen ja yhteisen tekemisen muodossa. Parisuhde on kahden ihmisen intiimi ja erilainen suhde muihin läheisiin suhteisiin verrattuna. On helppoa olla suhteessa toiseen, kun asiat sujuvat hyvin. Rakkaus parisuhteessa voi parhaimmillaan kasvaa.

Ku me ollaan menty yhteen, nii oikeastaa me vaa, tutustii toisiimme ja ei ollu simmost niin, ku mä en ainaka rakastu, niin ku, silmittömästi ollenkaa. Se oli mukava tyyppi ja, et mä niin ku rakastusi pikku hiljaa enemmän ja enemmän. Ja sit oli simmone, simmost ihan hyvää seesteist vaihet pitkä aikaa. Ja sit, ..., ja sit me ruvettiin tosa lapsen syntymän jälkeen, niin ruvettiin, lapsi oli neljän viiden paikkeil. Sit me ruvetii vähä yhdes tota liikkumaa enemmän ja etittii vähä uusii asioi ja kaiken näkösii tämmösii. Ja sit se mun mielestäni vois sanoo, me rakastuttii, niin ko, uudestaa, oikeastaan. (M2)

Rakkauden tunnetta edeltää usein rakastuminen. Kumppani arvotetaan jollain tavoin ja samalla rakastunut arvottaa itsensäkin uudelleen. Rakastumisvaiheessa rakastuneet sulautuvat yhteen. Ei aina tiedetä, missä itse loppuu ja toinen alkaa. Rakastuneet kaipaavat toistensa läheisyyttä. Rakastumisessa ihminen voi rakastua vain yhteen ihmiseen kerrallaan. Parisuhteessa rakkauden antaminen ja vastaanottaminen on kokemuksena ainutkertaista.

Rakastuminen ja parisuhteen perustaminen pohjautuu aikuisten varhaisimpiin kiintymyssuhteisiin (Tamminen 2004, 71). Parisuhde on aikuisen ihmisen elämässä yleensä tärkein kiintymyssuhde, jossa odotetaan läheisyyttä ja turvaa (mm. Trinke & Bartholomew 1997, 619). Rakkaus tunteena edellyttää tietynlaista vahvuutta, koska siinä on hyvin suuressa määrin pystyttävä luottamaan toiseen ja olemaan itse vilpittömästi rakastettua kohtaan.

No, ainakin se, et pystys luottamaa toiseen aina ... Yleensä, et tota, ei ainakaan ikinä tarvinnu epäillä, et toinen kävis jossai, en mää ainakaa epäilly koskaan. ... Kyl me tehtii, enne lapsii me tehtii aika pal kaiken näköst yhdes. ... Se oli vaa, en mä tiä, kaikki vaa toimis jotenki nii, jotenki, mun mielest toimis ihan hyvi. Et ei siin mittää, oli yhteist tekemist ja käytii kavereitten tykön ja niin päin pois. Tota, huomas, et toinen kuitenkin välittää, niin ko aidosti iha varmaa välitti ja näyttiki, näyttiki, et ei se siitäkää ollu. Seki oli iha ok. (M5)

Myönteinen yhteinen elämänhistoria, kokemukset ja yhteinen tekeminen luovat tunnesuhteen, jossa on kohtuullista elää. Ihmisen persoonallisuus ja aikaisemmat kokemukset vaikuttavat parisuhteeseen ja siihen, miten voi luottaa ja sitoutua puolisoon. Kun ei ole suurempia huolia ja puolisoon kohdistuu luottamusta, parisuhteessa on hyvä olla. Luottamus puolisoon merkitsee, että puolisoon voi kiinnittyä turvallisesti ja suhteessa toiseen voi antaa fyysiselle tai psyykkiselle haavoittuvuudelle, jolloin voi ilmaista omia tunteita, ajatuksia ja toiveita ja luottaa siihen, että tulee vastaanotetuksi. Luottamus vapauttaa voimavaroja parisuhteen hoitamiseen, kun ei tarvitse tarkistaa toisen tekemistä ja olemista. Tutkimuksessani haastateltavien näkemys luottamuksen tärkeydestä oli hyvän parisuhteen kulmakivi (ks. Paajanen 2003, 38). Luottamus vahvistaa parisuhdetta ja lisää rakkauden tunnetta. Puolisoiden tarpeiden erilaisuuden huomiointi vaatii vastavuoroisuutta, mikä on vastakohtaista puolisoiden väliselle kilpailulle.

Miehen ja naisen intiimi parisuhde sisältää heteroseksuaalisen kohtaamisen. Aikuinen seksuaalinen suhde heijastaa äiti-vauvasuhteen kokemusta, siinä tyydyttymistä ja pettymystä. Äidin ja vauvan suhteen kokemuksessa sekä vauvan kokemuksessa itsestä ja tässä toisiaan vahvistavassa prosessissa on kehittyvän lapsen seksuaalisuuden ydin. (Tuhkasaari 1995, 6.) Siksi sukupuoliseen kanssakäymiseen liittyy tunneherkkyyttä, koska aikuinen on seksuaalisen lähestymisen hetkellä avoimimmillaan vauva-ajalta peräisin oleville läheisyyden ja riippuvuuden kaipuille ja samalla torjutuksi tulemisen kauhulle

(Poutanen ym. 1997, 3902). Tutkimuksessani seksuaalisuus kuului toimivaan parisuhteeseen. Hänninen (1994, 112) kuvaa seksuaalisuutta siten, että toiminnan lisäksi seksuaalisuus on sisäistä, se on mielessä ja ajatuksissa ja se on osa minuutta.

Tutkimuksessani tapa kuvata seksuaalisuutta oli kertoa hyvästä kumppanuudesta omaan puolisoon, jolloin seksuaalisuus oli ikään kuin osana sisäänrakennettua omaa toimivaa ja hyvää parisuhdetta (ks. Jokiranta 2003, 79). Onnistunut seksuaalinen kohtaaminen ja mielihyvä tukivat suhdetta.

Täs nykyises suhtees, mis mää elän, nii mää oon huamannu, et kaiken a ja o on se, et me sovittaa nii hyvin yhtee. Ja mä oon joskus kuvitellu, et mä löydän tommosen naisen, mitä mul on. (M1)

Yhteensopivuuden kokemus ja toinen toisensa arvostaminen ovat tässä parisuhteen perustana. Vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa toisiinsa puolisoilla on mahdollisuus ilmaista itseään ja he kokevat keskinäisen vuorovaikutuksensa myönteiseksi. Puolisoiden sisäinen maailma on turvallinen. He voivat tehdä omia valintojaan ja kestää myös uhkaa, kun tietävät saavansa tarvitessaan turvallisuutta. Kun seksuaalisuudesta tulee osa kiinteää parisuhdetta, siitä tulee intiimiä ja yksityistä elämää eikä siitä paljoa puhuta. Toisaalta vähäinen puhuminen seksuaalisuudesta on myös vastakohtaista joidenkin miesten miehelle itsetehostukselle seksikokemusten avulla (Hänninen 1994, 113).

Hyvin toimivalle perheelle on ominaista perheterapeuttisen näkemyksen mukaan, että vanhemmuus on riittävän hyvää ja siinä vastataan lapsen kehitysvaiheen mukaisiin tarpeisiin ja kasvatus on johdonmukaista. Sukupolvien ja sukupuolten välinen raja on selvä mutta samalla joustava. Tarvittaessa perheen aikuisilla on kykyä tehdä päätöksiä. Puolisoiden keskinäinen suhde toimii ja tuottaa tyydytystä. Tunteiden, sekä positiivisten että negatiivisen, ilmaisuun on tilaa. Perheessä on neuvottelutaitoa, vastavuoroisuutta ja selkeää viestintää. Erilaisista näkemyksistä voidaan neuvotella ja päästä yhteisymmärrykseen ja jos ei ymmärretä toisen näkemystä, voidaan siitäkin olla samaa mieltä. Perheellä on sääntöjä ja sopimuksia, joita noudatetaan ja joista voidaan neuvotella ja tarvittaessa myös muuttaa. Perhe on sopeutunut ja noudattaa yhteiskunnan lakeja, sääntöjä ja arvoja. Perheellä on selvät, mutta samalla joustavat rajat. Perheestä tulee voida irrottautua tilapäisesti ja aikuistuessaa myös pysyvästi. (Isohanni 2005, 272.)

Ristiriitoja ja ongelmia on erilaisessa määrin kaikissa perheissä, myös niissä, mitkä toimivat hyvin. Olennaista on, että toimivassa perheessä uskalletaan puhua perheenjäsenten kielteisistä tunteista ja ongelmista. Niitä voidaan sietää, odottaa ja luottaa, että ajat muuttuvat paremmaksi. Aina parisuhde, perhe-elämä ja vanhemmuus eivät ole pelkkää onnea

ja iloa. Perheterapiassa perheen rakentavia voimia voidaan tukea ja vähentää tuhoavia (Isohanni 2005, 271).

Arkipäivän hyvää sujumista merkitsi puolisoiden tyytyväisyys keskinäiseen vuorovaikutukseen ja perheen kohtuullinen toimeentulo. Parisuhde on vaativa suhde. Kaikissa suhteissa on joskus ongelmia. Myös voimakkaat myönteiset tunteet aiheuttavat ihmisen mielessä pohdintaa. Hyvien ja voimakkaiden kokemusten jälkeen suhteeseen voi tulla hetimitäistä kylläntymistä, jolloin puoliset hetkeksi vetäytyvät ja sitten lähentyvät uudelleen. Parisuhteessa tarvitaan sanoja ja toisen kohtaamista tunnetasolla, jotta hänet voidaan kohdata aidosti omana itsenään. Vuorovaikutuksen puute parisuhteessa estää puolison kohtaamisen tunnetasolla (mm. Virtanen 2003, 202).

Suhteen päätyminen eroon voi alkaa voimistuvilla eroon liittyvillä ajatuksilla. Tulee ajatus siitä, että ero ratkaisee perheen ongelmat. Ero on harvoin pelkästään yhden asian seurausta. Eroon päätyminen vaatii aikuisuutta ja itsenäisyyttä. Tähän liittyy käsitys omasta selviytymisestä yksin, kykyä irtautua toisesta ja kykyä tehdä omia ratkaisuja. Luopuminen ja menetyksen sureminen auttavat vähitellen eteenpäin. Seuraavassa keskityn erokokemuksiin, miten eron syyt näkyvät tutkimuksessani, mitä ne merkitsevät ja miten mies selviytyy erosta. Kokemukset erosta keskittyvät erojen syihin ja erosta selviytymiseen.

5.2. Mies ja ero

Tyytyväisyys liittoihin ei ollut tutkimuksessani yhteydessä liittojen pituuteen. Miehet kertoivat sekä lyhimmissä että pisimmissä liitoissa parisuhteen hyvän ajan kestäneen lähes loppuun asti. Näissä suhteissa ero tulikin miehelle joskus täysin yllätyksenä: nainen vain ilmoitti lähtevänsä tai käski miehen lähteä. Mies jäi äkillisesti traumaattiseen tilanteeseen.

Oli pitkiä suhteita, joissa mies ilmoitti hyvän ajan kestäneen vain hetken ja joskus ihmetelleensä sitä, miksi ylipäänsä he olivat menneet avioliittoon. Suhteessa ei ollut koossapitäviä voimia: kun toinen riiteli, niin toinen vetäytyi. Usein tällaisen suhteen päätyminen koettiin helpotuksena, koska puolisoiden tunnesuhde muuttui yhä huonommaksi ja tuhoisammaksi. Aikaisempi lähteminen toimimattomasta liitosta oli joko toiselle tai molemmille ollut niin turvatonta, että ahdistavat ajatukset erosta saivat jäämään suhteeseen. Toinen mahdollinen syy oli puolisoiden sisäinen maailma, jossa yksinäisyys oli uhka ja riippuvaisuus puolisoista estivät eron. Heillä oli riittämätön luottamus siihen, että eronneenakin voisi selvitä. Kolmas mahdollinen syy oli, että puoliset yrittivät torjua ja kieltää mielestään eron mahdollisuuden.

Kolmantena ryhmänä olivat miehet, joiden suhteessa oli ollut useiden vuosien ajan hyvää aikaa, mutta loppuajasta useamman vuoden ajan oli vaikeuksia. Hyvänä aikana pariskunta toimi yhdessä ja suhde koettiin keskimäärin kohtuulliseksi. Erilaiset ongelmat kasvaessaan ja pitkittyessään kuluttivat suhteen loppuun.

Eron syitä oli paljon ja ne olivat osittain päällekkäisiä. Tutkimuksessani parisuhteiden ongelma-alueet ilmenivät vuorovaikutus- ja luottamusongelmina, puutteellisena aikuisuutena, erilaisina käsityksinä perheen rajoista, pitkittyneenä suruna ja heikkona toimeentulona. Tutkimuksessani parisuhteen päätyminen merkitsi tähyämistä ainakin kahteen suuntaan: toisaalla oli erokriisi tai toisaalla ero oli helpotus.

Vuorovaikutuksen häiriöitä ovat puolisojen viestintäongelmat, jolloin he riitelevät paljon tai ärsyttävät toisiaan. Kun suhde toimii pitkään huonosti, se vähentää myönteisiä tunteita. Puolisot eivät uskalla päästää toisistaan irti, vaan juuttuvat toisiinsa. Pitkään kestävässä riitelystä saattaa vähäinenkin hyvä hävitä suhteesta ja joku perheenjäsen voi alkaa oireilemaan. Perhesysteemin häiriössä huono vuorovaikutus on oire ja lisää pahaa oloa. Kun puolisot suuttuvat toistensa puheista, niin vihaisena he eivät pysty kuuntelemaan riittävän tarkasti. Tällöin he joko yltyvät kostamaan toisen sanomisen tai vetäytyvät pahaan oloon, koska he eivät pysty keskustelemaan suoraan ja avoimesti. Pelosta lamaantuminen tai vihasta rähiseminen on tuhoavaa parisuhteelle, koska se ei tarjoa turvaa vaan voimistaa ahdistusta (Kuusinen & Lintunen 2000, 88).

Vaan aina oli se, että tämä on huonosti, ja tämä on huonosti, ja me ei koskaan pystytty keskenään juttelemaan. Me käytiin nimittäin loppuajastakin neljän viimeisen vuoden aikana keskusteluja ja minä olin yleensä se aloitteentekijä. ...

Kun sitä kasvua rupesi tapahtumaan ja ajatusta tulemaan sil lail, että tämä on loppuiän liitto, että tässä tarvis keskenäänkin pärjätä, niin sitten se alkoi mennä niiden erilaisuuksien hakemiseen. ...

Minä en koskaan ole ollut mikään riittelijätyyppi, mää vetäydynkin ennen. Yrittän hieroa ja ... yrittää sopua laihallakin sovulla mennä eteenpäin. Ne oli karmivia ne viimeisen vuoden riidat, ne oli ihan järkyttäviä. ...

Meillä on nimittäin ollut semmoinen ero ollu, ettei me vieläkään pystytä keskustelemaan keskenään millään lailla. ... Hän on siis todella sellanen henkilö, se on siinä niin järkyttävä ollu se tavallaan kaikkien, se kaikki kostaminen ja kiusanteko. (M7)

Tyytymättömyys ja tunnetason kohtaamattomuus johti eroon. Riitelystä halutaan, että toinen pysyy omia tarpeita vastaavassa tilassa ja pyritään välttämään erillisyyden kokemusta (Tuhkasaari 1995, 5). Puolisot olivat pettyneitä toisiinsa, mutta samalla heillä oli ajatus loppuelämän liitosta, jonka vuoksi oli mahdollista, että he kielsivät eron mahdollisuuden. Riitely merkitsi erillisyytenä uhkaavaa etäisyyttä puolison oman itsen säilymiselle. Tähän

saattoi liittyä riippuvuutta puolisosta ja yksinäisyyden pelkoa. Vetäytyjä ei puhunut tunteistaan. Hänelle vetäytyminen oli keino oman itsen säilyttämiseen, kun toisen läheisyys uhkasi omia rajoja (ks. Tuhkasaari 1995, 5).

Vuorovaikutuksen häiriöihin kuuluu myös puolison tiivis rinnakkaisseurustelu toisen sukupuolen kanssa (Palmu & Pusa 2006, 12 – 13). Tutkimuksessani tyytymättömyys puolisoon liittyi usein epäluottamukseen, mikä ilmeni erityisesti sukupuolisessa käyttäytymisessä: uskottomuutena ja mustasukkaisuutena, jolloin menettämisen pelosta ja toisen tarkkailemisesta tuli parisuhdeongelma. Kontrollivoivassa suhteessa pelätään hylätyksi tulemistä ja tajutaan, että itsekin voi olla jättäjänä. Kontrollivoivan puolison tarpeena on jatkaa suhdettaan puolisoon kuten vanhempaan, joka on vain itseä varten. Etäisyydestä puolisoon tulee uhkaa oman itsen säilymiselle. (Tuhkasaari 1995, 5 – 6.)

Tuoreessa suhteessa on yleensä enemmän intohimoa ja seksuaalista halua kuin pidemmässä suhteessa (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 178). Seksuaalisuus on minän ja itsetunnon kannalta tärkeä persoonallisuuden alue (Lagerspetz 1998, 170). Epäonnistumiset ja mustasukkaisuudet kalvavat itsetuntoa ja saavat aikaan epävarmuutta. Syytökset ja epäilyt uskottomuudesta ovat tavallisia riidan aiheita, on niillä oikeutusta tai ei (Lagerspetz 1998, 170). Seksuaalinen halu on erilainen eri ihmisillä ja eri aikoina. Seksin puute saattaa johtaa halukkaamman osapuolen joko tilapäiseen tai uuteen suhteeseen. (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 161 – 162.)

Muutenkin sitte, sit mullahan oli uus suhde. Ja silloinhan mä lähdinki toisen naisen takia niin, se ero meni silleen. (M9)

Uskottomuus voi olla pettymystä toiseen. Voi olla vaikeaa kohdata samassa ihmisessä sekä tyydyttäviä että pettymystä tuottavia puolia silloin, jos näihin puoliin ei itsessä saa yhteyttä. Silloin voi tulla tilanne, että onnea halutaan muualta. Joskus puoliso voi pitää seksuaalista kanssakäymistä niin tärkeänä, että jos sitä ei kotona saa, sitä on oikeus hakea muualta. Tämä voi johtaa uusiin tilapäisiin tai pysyviin suhteisiin. Tällä tavoin ajateltuna sukupuolinen kanssakäyminen näyttää enimmäkseen toiminnalta, jossa muilla seikoilla, kuten tunteilla ei ole paljon merkitystä. Uskottomuudella voidaan ajatella olevan monta syytä. Parisuhteen heikkoa laatua voi seurata uskottomuus. Tällöin uusi suhde voi olla vanhan suhteen korjausyritys. Joskus joku voi kärsiä puolison liian suuresta läheisyydestä ja hakea rinnakkaisella tai uudella suhteella etäisyyttä. Kaikkiaan huonosti toimiva suhde sisältää suuremman uskottomuusriskin. Uskottomuus parisuhdetta korjaavana tekijänä toimii useimmiten huonosti, sillä ongelmien määrä useimmiten kasvaa. Kun toisen käytös horjuttaa itsetuntoa, pettymys on syvä.

No, kyl siinä oli tietystä tämä hänen iltamenemiset ja ei sil lai enää pysty-
ny luottaan toisee. (M4)

Puolisoiden välinen luottamuspuola johti epävarmuuteen ja turvattomuuteen. Luottamuk-
sessa sitoutuminen on tärkeä osatekijä. Parisuhteessa puoliset liittyvät toisiinsa monella
minätietoisuuden, vanhempi, aikuinen ja lapsi, tasolla (Sandström 1986, 2). Aikuisuuden
tasolla toiseen liittyminen auttaa viestintää puolisoitten välillä. Aikuiset kantavat vastuuta
omista teoistaan. Aikuiset kykenevät huolehtimaan itsestään ja selviytymään yksin tarvit-
sematta ripustautua puolisoon. Joskus suhteessa liitytään puolisoon lapsen tasolla. Puo-
lison mahdollinen toinen suhde mahdollisesti suhteessa puolisoon kesken jääneen van-
hempisuhteen jatkamisen, jolloin ulkopuolisessa suhteessa ollaan kahden aikuisen pa-
risuhteessa ja oman puolison kanssa vanhempisuhteessa (Tuhkasaari 1997, 16). Puoliso
saattoi kokea toisen suhteen aikuisempaan ja miehelleen hän oli tarvitsevan lapsen ase-
massa. Toisaalta menevän puolison sitoutumattomuus viestitti, ettei hän yhdessä puoli-
son kanssa halunnut samanlaisia päämääriä. Perheessä aikuinen joutuu luopumaan mo-
nista lapsenomaisista toiveistaan, asettamaan perheen toiveet omien toiveidensa edelle
ja toimimaan aikuisena puolisona ja lastensa vanhempana.

Mustasukkaisuus liittyy kolmen ihmisen suhteeseen. Mustasukkainen pelkää, että kol-
mas, jonka hän kokee kilpailijaksi, vie hänelle kuuluvan rakkauden. Mustasukkainen pel-
kää menettävänsä hänet, jonka kokee kuuluvaksi itselleen. (Klein 1992, 23.) Mustasuk-
kaisuus koostuu vähäisestä itseluottamuksesta, epäluottamuksesta, hylätyksi tulemisen
pelosta ja häpeästä. Pahimmillaan mustasukkaisuus on henkistä väkivaltaa sekä puoli-
son tekemisten ja menemisten jatkuvaa tarkistelua. Lopulta mustasukkaisuus voi muuttua
fyysiseksi väkivallaksi. (Palmu & Pusa 2006, 14 -15.) Tuhkasaari (1997, 17) kirjoittaa, mi-
ten tulee häpeää, kun joutuu torjutuksi silloin, kun odottaa vastavuoroisuutta. Kun tulee
tunne omasta kelpaamattomuudesta, saatetaan vetäytyä tai raivostua väkivaltaan asti.
Tutkimuksessani mustasukkaisuus aiheena puhutti osaa haastateltavia, mutta se jäi ly-
hyiden mainintojen tasolle.

V: Mua syytettiin mustasukkaisuudesta, mut tota, ne ei ollu ihan perättömiä. Ei
ollu ehkä mitää vakavaa tapahtunu, mut ne oltii käsitelty ne asiat, ne tuli ker-
ra uudestaan ja sit mä täräytin asian vääräs paikkaa totuude ja se loppu sii-
hen. H: Elikä tota, olik hän oikeesti ollu sit uskon? V: Ei uskon, mut. ...
No, en mä ossaa sitä selittää, mä en usko hänen tuntien, mä en usko. ...
Et hän pystyis pettämää, mut ehkä jotai säätöo oli jossai. ... Tekstiviestii ja
tällast. ... Sit hän jäi kiinni siit, no se meni ohi. Mä sano, et kuuluu elämää
kai sit ja. ... Sit se tuli viäl toisen kerran. Ja sillon meil oli liki jo, et avioero tu-
lee, mut se saatii sovittuu, mut sit kolmannel kerral se tuli, ei sitä sit enää. ...
Hänkää ei mitää sopinu. Enkä mä antanu periks, mä sano, ei. H: Olik se jo-
tai semmost pientä, pientä vipinää jonkun kans, ei varsinaisesti uskon? V:
Mä en tiedä, öitä ei ollu ikinä pois, ei mitää tällast ollu. Mut se meni sit, hän
syytti, et mä oon mustasukkanen, ei toi kuulu, toi ei o normaali, nii siit se

lähti pikku hiljaa iso kivi, lumipallo liikkeel ja mite se sit meni. (M12)

Systeemisen ajattelun mukaan perheessä kaikki vaikuttaa kaikkeen. Luottamuksen menettäminen ja hylätyksi tuleminen pelko aktivoivat aikuisen eroahdistusta, kun yhteinen tulevaisuus alkaa näyttää epävarmalta. Eroahdistusta kokeva puoliso haluaa välttää erillisyyden tunnetta. Tässä eron syynä oli näennäisesti pieni asia. Puolisoiden vuorovaikutus ja kohtaaminen heikentyi. Perheessä alkoi sama ongelma toistua ja puoliset reagoivat siihen kiihtyvällä tahdilla. Ongelma oli oire, jonka avulla puolisoiden eri tarvinnut keskittyä varsinaiseen ongelmaan, vuorovaikutuksen toimimattomuuteen.

Perheen rakenne ja vuorovaikutussuhteet vaikuttavat yksittäisen perheenjäsenen elämään. Perheen rajat kertovat, miten paljon perheen on sallittu olla tekemisissä muiden kanssa. Toimivassa perheessä rajat ovat selkeät, jotta perheen turvallisuudentunne säilyy. Toisaalta perheen rajojen pitää olla riittävän läpäiseviä, jotta perheenjäsenet voivat liikkua ja olla muiden kanssa tekemisissä. Ongelmallisessa perheessä perheen rajat voivat olla liian suljettuja tai avoimia.

Mun vaimon sukulaiset, tai kaks heist aiheutti nii hirveesti tämmöst ylimäärästä vaivaa ja murhetta, et mä kyllästysin siihen sitte, et mä sanosin, et se täytyy loppuu, tai ei täst tu mitään. ... he pyrkis liian paljo määräälemään meidän aikatauluja ja muuta tämmöstä ja elämä meni ihan sekaisin sen kans ja. (M3)

Rajoiltaan liian avoimeen perheeseen voi tulla epävarmuutta ja epävakautta, kun rajat ovat suojaamattomia. Seurauksena on turvattomuutta ja pettymystä. Suojaamattomalle alueelle pääsee helposti perheenjäsenten sijaan vieras päättämään, mitä perheessä tehdään. Perhe menettää itsenäisyytensä.

Mä en ois ikinä päässy mihinkään käymään viikonloppuna. Hän ei halunnu mennä mihinkää. Minä olisin aina ollut menossa. (M8)

Perheenjäsenten rajojen erilaisuus korostui. Toiselle puolisoista perheen rajat olivat hyvin tiukkoja ja hän ikään kuin juuttui omien rajojensa ja samalla perheen sisäpuolelle, kun taas toiselle niissä olisi ollut joustamisen mahdollisuutta ja hänelle perheen rajat olivat myös tarvittaessa riittävän läpäiseviä, jolloin puoliset olisivat yhdessä voineet käydä josakin. Perhe joutui epätasapainoon, kun toinen yritti puolustella perheen ahtaita rajoja ja toinen puoliso koki tiukat rajat ahdistaviksi. Suljettuja rajoja haluavalle osapuolelle ongelmaksi tuli epäluuloinen rajojen puolustelu, mikä lisäsi toisen puolison pettymystä.

Perheen ongelmia aiheutui puolisoiden tyytymättömyydestä suhteen toimivuuteen, vuorovaikutuksen kohtaamattomuudesta, epäluottamuksesta ja rajojen erilaisuuden lisäksi

suremattomasta surusta. Joissakin perheissä lasten odotusaikana perhe oli joutunut kohtaamaan suuria menetyksiä. Kun näitä ei pystytty käsittelemään, perhe juuttui paikoilleen. Luopuminen tai irtipäästäminen edellyttää kykyä surra menetystä. Suremisen mahdollisuuteen vaikuttaa ihminen itse, hänen kokemuksensa, ominaisuutensa ja elämäntilanteensa. Aikuiselle luopuminen voi olla hankalaa, koska luopumisen tilalle ei ehkä tule mitään uutta. Irtipäästäminen tilalle saattaa tulla yksinäisyyttä tai tyhjyyden tunnetta. (Tamminen 2004, 118 – 119.)

Erityisen vaikeaa luopuminen ja suru ovat raskauden ja synnyttämisen sekä pienen lapsen varhaisen hoivan aikana. Kun uusi elämä alkaa, on tärkeintä turvata lasta. Tämä ei jätä aikaa suruun ja pysähtymiseen. Varhaisen vuorovaikutuksen aikana tuska on niin uhkaavaa, että siltä pitää suojautua torjumalla se. Raskauden tai synnytyksen aikana tapahtuvat menetykset johtavat muuta elämänvaihetta helpommin pitkittyneeseen surureaktioon ja joskus lopulta masennukseen. (Tamminen 2004, 119.)

Mut toisen lapsen syntymän jälkeen, mä huomasin heti siit, hän oli ihan välinpitämätön, välinpitämätön, et ihan niinku olis menny kaik tää naistenlehtien uranaisten jutut päähä, et ei. ...

Häne oma äitis aikuisiäl teki itsemurhan ja saman teki hänen puoläiti. ... Ne tuli simmotti aika peräjälkeen. Ne oli kans semmosii tapahtumii, ku muutti aika paljo. ... Ne tapahtus suurin piirtein siin vähän ennen nuoremman lapsen syntymää. ... Hänest tuli sellanen, vähän niin ku ulkopuolisten ohjattavana, mä huomasin, ettei hän enää puhu niit asioi niin ko omal suul.

Ex-vaimol oli siin aika, hermot huanos kunnos, mun mielest oli pinna kireel ja hän käsitteli sitä meidän nuorta lasta sil taval, ku ei pidä käsitellä. Hän sit heitti hänet vähis vaatteis välil talvipakkasee ja pisti oven kiinni. ... Ja kerran heitti ulos autost, liikkuvast autost. Siit mä sain sit kuulla viikkoo jälkee täst tapahtumast. Naapurit tuli se mul kertomaa. (M1)

Tämä äiti oli odotusaikana joutunut kokemaan suuria menetyksiä, mitkä jättivät syvät jäljet. Mies kertoi lastensa äidin tulleen ulkoa ohjattavaksi. Surematon suru uuvuttaa aikuisen, jättää jälkensä lapseen ja lopulta toinen voi alkaa psyykkisesti oireilemaan (Tamminen 2004, 119). Tässä perheessä oireet näkyivät voimakkaana väsymisenä ja ulkopuolisuutena. Työkokemukseni mukaan lapsen hylkiminen ja huono kohtelu eivät johdu äidin kokemista menetyksistä, vaan näiden kohdalla on kyse jostain muista puutteista, joiden ongelmallisuus saattaa kasvaa ja vaikeutua entisestään raskaiden kokemusten yhteydessä.

Ilottomuus ja väsyminen voivat mielenterveysongelmina johtaa masennukseen, mikä on varhaisessa vuorovaikutuksessa usein tuhoisaa, ellei korvaavia tunnesuhteita ole saatavilla. Vanhemman emotionaalinen tyhjyys ja pysähtyneisyys jättävät lapsen vaille tarvittavaa tunteiden jakamista ja säätelyä. (Tamminen 2004, 119 – 120.)

Kyl mun täytyy, kesti tosi pitään laskee, oikestaa viime kevään, ni kevään mä huomasin sen, et hän ussei oli väsyny, ku hän oli tullu töist. Sit ku mä kysysin, onks jottai, ni hän, ei, ei hän jaksa ja sit taas toisaalta, ko hän tos töissäki, ni siel oli hirveesti töitä, sitä se valitti, hän on ihan loppu, ku hän tulee töist, hän ei jaksa. (M5)

Tämän perheen historiassa olivat toistuneet keskenmenot. Perhe oli ollut lähellä eroa jo aikaisemmin, mutta tilanne oli rauhoittunut. Perheen äiti yritti pyrkiä täydellisyyteen ja hänen oli vaikea sallia itselleen lepoa väsymyksestä huolimatta. Suremattomuus näkyi väsymisenä, koska suru kulutti sisältäpäin ja elämästä tuli ilotonta puurtamista. Kun näissä tilanteissa nainen hakee eroa, hän hakee helpotusta omaan sisäiseen tuskaansa, jota erolla ei voi ratkaista. Puhutaan turhasta erosta (Esko 2005, 145).

Ni siit se niin ku lähti ja purkautumaa sit ja tota, hän oli vaa sitä miältä, et täytyy muuttaa eriksee, et mun täytyy muuttaa pois, et mä voin muuttaa takasin. ... Täytyy ottaa niin sanottu aikalisä. ... Ja ruveta seurustelemaa uudestaa ja ruveta tekemää yhdes sitä sun tätä ja mä sanoin ai jaa, mä muutan pois, käydää yhdes elokuvis, ulkon, hän tulee kuulema välil mun tykön yöseks ja mää tulen välil. ... En mä tiä, mitä hän ajatteli, ei hän varmaa, en mää tiädä, mitä hän ajatteli, mun miälest se oli vähä sekava, koska me oltii ihan loppuu asti ihan, ko hän, tota noin, siin viimisel viikol viäl ennen ko mä muutin, hän makas, me oltii nukkumas, hän makas mun käden pääl ja semmosest parku, et muutak mä sit viäl takasin joskus. ... Mä olin ihan sekasin, itte sit. ... Toinen parkuu, et iha niin ku mä olsin niin ku jättämäs hänt. Et muutak sä joskus takasin? (M5)

Parisuhteella näytti olevan arvoa molemmille, koska molemmat tuntuivat esittävän kiintymystä toisiaan kohtaan, mies siinä, ettei hän halunnut muuttaa ja nainen siinä, että hän tahtoi miehen takaisin. Toisaalta uusi seurustelusuhde entisen puolison kanssa saattoi merkitä jännittäviä elämyksiä arkipäivän harmauteen ja väsymykseen. Miehellä oli vaikeaa ymmärtää, miksi vaimo halusi hänet pois, mutta samalla tahtoi seurustella hänen kanssaan. Puolison epävakaus ja väsymys huolestuttivat miestä. Puolison tasolla miehstä eroaminen ei mahdollistunut naiselle. Hänelle ero merkitsi jotain muuta kuin puolisuhteen päättymistä. Kun pari eroaa, niin lapsen tasolla oleva puoliso alkaa reagoida ja käyttäytyä lapsen tavoin ja muun muassa vaatia eron jälkeen toiselta parisuhteen aikaan kuuluneita asioita kuten yhteisiä seurusteluhetkiä.

Heikko taloudellinen tilanne ei tutkimuksessani näyttäytynyt kovin suurena ongelmana. Lastenvalvojen asiakkailta erojen syynä heikko toimeentulo, työttömyys tai muusta syystä johtuva pienituloisuus on tavallinen ilmiö. Lastenvalvojen kanssa elatussopimusta laativilta asiakkailta on hieman alle puolella vaikeuksia selviytyä elatusapumaksuista omin avuin joko työttömyyden tai muiden maksuvaikeuksien takia, joiden vuoksi yhteiskunta turvaa lapsen elatusta maksamalla elatustukea (Kartovaara & Säkkinen 2007, 109; 118) elatus-
turvalain (5 §) mukaan. Heikko toimeentulo voi yhdistyä riitoihin ja vuorovaikutuksen on-

gelmiin. Mahdollisesti pienituloisuus lisää suhdeongelmia, kun rahat eivät riitä. Jossain määrin vuorovaikutustaidot voivat vaikuttaa koulutukseen, työn saantiin ja tällä tavoin tulonmuodostukseen. Toisaalta kaikilla ihmisillä pienituloisuuteen ei liity suhdeongelmia.

Tapeltiin samoista asioista, taloudellisista asioista. ... Miten näitä laskuja hoidetaan. ... Me jauhettiin niitä samoja asioita, mistä ei, se meni aina sen saman toistamiseksi, kuka nyt hoitaa mitäkin, minä hoidan tämän ja sinä hoidat tämän ja ei se mene niin, kun me yritettiin, kun on tällainen tilanne, kun on että, niin hoidetaan ne silleen puoliksi suunnillee. (M9)

Pienituloisuus, rahan riittävyys, äkilliset pakolliset ja suuret kustannukset voivat aiheuttaa todellista taloudellista huolta. Taloudellisten asioiden hoito, jotka huonosti toimiessaan aiheuttivat ongelmia puolisoiden vuorovaikutussuhteeseen, peittivät taakseen muita asioita. Perheessä tarvitaan vastavuoroisuutta, jotta ongelmia voidaan ratkaista keskustellen ja näkemyksiä perustellen (Isohanni 2005, 272). Täydelliseen yksimielisyyteen ei voi päästä muuta kuin toista pakottamalla. Aikuisuuteen kuuluu toisen huomioiminen ja oman toiminnan vaikutuksen arvioiminen. Kun perheessä antaminen ja saaminen eivät ole tasa-painossa eivätkä neuvottelut onnistu, vuorovaikutus saattaa mennä valtataistelukuksi. Parisuhde lakkaa toimimasta, sillä parisuhde on tunnesuhde.

Vaikka ongelmallisten erojen ja erokriisien syitä voidaan eritellä, näyttävät monet asiat kuuluvan yhteen. Esimerkiksi vuorovaikutukseen kuuluu tärkeänä osana luottamus, vaikka olen käsitellyt niitä erikseen. Erojen syissä olen keskittynyt aikuisten ongelmiin. Silti niiden olemassaolo ja ratkaisut vaikuttavat lapsiin. Lasten lapsuus ohenee, jos vanhemmat eivät käyttäydy turvallisina aikuisina. Hyvin toimiessaan perhe antaa suojaa, turvaa, hoivaa, rajoja sekä rakkautta. Lapsille turvallisessa perheessä vanhemmat toimivat aikuisina ja vanhempien parisuhde toimii. Lapsilla on mahdollisuus lapsuuteen ja mahdollisuus yksilöityä ja eriytyä omaksi itsekseen. Perheen tunneilmasto sallii erilaisia tunneilmaisuja.

5.3. Erokokemusten merkitys

Ero kokemuksena merkitsi joillakin helpotusta ja toisilla tuskaa, eroahdistusta ja erilaisia oireita. Helpotuksesta huolimatta eroon saattoi liittyä surua ja huolta. Kokemusten laatuun vaikutti myös se, kumpi eroa haki. Kun erosta oli tulossa tosiasia, se laukaisi usein epävarmuuden tunteita. Epävarmuus oli kokemuksena kuluttava, mutta toisaalta positiivista oli, että jotkut parit pystyivät silloin miettimään tilannettaan. Jotkut päättivät jatkaa, mutta olivat parin vuoden kuluttua uudelleen samassa tilanteessa.

V: Kun ei niin ku tiädä, mitä, mitä täs sit tapahtuu. ... Tää on tämmönen, sit ku mä olen sanonu hänel suoraa, et mä olen niin ku tual kaapis, et sit ku sunt huvittaa, niin sä otat munt esil siält. H: Ja sit taas takasin. V: Nii. (M5)

Epävarmuus vaivaa, kun tulevaisuus on epäselvää. Harkitaan eroa, jäädäkö vai lähteäkö. Eroava punnitsee tunteitaan. Eroa voidaan lykätä eteenpäin. Näin voidaan menetellä silloin, kun toisen kanssa eläminen on siedettävyyden rajoilla, vaikka eropäätös on tavaltaan jo tehtykin. Kaarina Määttä (2002, 105 – 106) kuvaa epätietoisuuden aikaa raastavaksi, kun välillä päätetään erota, sitten päätetään kuitenkin jatkaa.

Epävarmuuden aikana mietitään jäämistä ja lähtemistä eikä ihminen vielä tiedä, mitä tahoo. Asiaa punnitaan monelta kannalta. Ihminen on ristiriidassa itsensä kanssa ja epätietoisuuden olotila tuntuu lähiympäristössä. Ihmisen voimavaroja hupenee ristiriitaan, toisaalta ihminen käy samalla mielessään läpi mahdollista eroaan ja saattaa toivoa, että eroajatukset lähtisivät mielestä ja elämä palaisi ennalleen.

En mä varmaa siit kauheest tykänny, ku olin ajatellu joskus, et mä menen vain kerran naimisiin ja sillä hyvä. Et ku tää nyt loppus tällai, ..., et ei ole mistään ulkopuolisist suhteist kysymys, miten niit nyt nimitettäis. Tavallaan nämäkin, tämmösii sivust tullei (=entisen vaimon sukulaiset ongelmien aiheuttajina) ja oli se vähän ikävää tietyst ja varsinkin lasten kannalt. ... Se ei ollu kauheen kivaa tietysti. ... Nyt mun elämä on ollu sen jälkee niin ku sil lai helppoo, et ei mikää tuu tämmösii ikävii aikataulun muutoksia eikä mitään tämmösii ylimääräsii juttui. (M3)

Sisäisesti riittävää turvallisuutta kokenut mies pystyi irrottamaan itsensä epätyytyttävästä tilanteesta. Hän kävi eron vaiheet läpi. Tunne-eron vaiheessa oli surun ja luopumisen tunteita. Kun ne oli ohitettu, hän loi entiseen puolisoonsa uudenlaisen suhteen vanhemmuuden tasolla. Mies kykeni itsenäiseen elämään ja jatkoi vanhemmuuttaan suhteessa lapsiinsa. Mies koki tehneensä oikean päätöksen ja oli tyytyväinen ratkaisuunsa.

Kokemukset eron hetkistä vaihtelevat helpotuksesta tuskaan. Helpotus ja vapautuneisuus antavat tunteen siitä, että jostain raskaasta on luovuttu. Ihminen on voinut lopulta antaa itselleen luvan luopua ja siirtää painopistettään tulevaisuuteen. Ero voi olla helpotus, kun elämä on ollut harmaata arkea ja molemmat ovat väsyneitä toisiinsa.

Minä olin ensinnäkin helpottunut, todella helpottunut. (M7)

Mul tuli huojentuneisuus, ku mä pääsin hänest eroo. (M10)

Eroratkaisu päättää kuluttavan epätietoisuuden ajan ja lopulta on mahdollisuus aloittaa uusi elämänvaihe. Aikuiselämän tärkeimmästä kiintymyskohteesta, puolisoista, luovutta-

minen ei ole helppo ratkaisu. Kun ihminen uskaltaa luovuttaa, hän samalla luottaa omiin voimiinsa selvittää.

Erovaihe vaikutti miesten tunneilmaisuihin. Jos erosta oli kulunut vain vähän aikaa, miehillä saattoi helpommin ilmetä erilaisia vihan, kiukun, pettymyksen, hämmästyksen tai huolen ilmaisuja, mitkä myöhemmin vähenivät. Erilaiset vahvat tunteet auttavat ihmistä läpikäymään tuskaa ja surua (Saari 2001, 56). Ne ovat tärkeitä, koska ne estävät tunteita ja kokemuksia jäämästä ihmisen sisälle. Vahvoilla tunteilla on aikansa, mutta niihin juuttuminen estää luopumisprosessin kehitystä. Ero voi herättää ohimenevää eroahdistusta ja fyysisiä oireita. Henkisen kriisin sokkivaiheen jälkeen tulee reaktiovaihe, jossa tunteet tulevat voimakkaasti esiin ja jotkut ihmiset tuntevat myös ruumiillisia oireita (Saari 2001, 56).

Kyllähän sitä pahimmillaan oli henkisesti siinä kunnossa, että yöllä istui asuntonsa lattialla 20 asteen pakkasessa, ovi auki ja ei tiennyt, oli niin paha olo, ettei tiennyt mihin menis, pitääkö soittaa hätänumeroon. Hyvin lähellä oli, ettei soittanut itelleen ambulanssia. ... Ja se oli ihan työstressistä ja tästä pahasta olostani, mikä johtu siinä, ettei saanut pitää omaa lastaan lähellä. Siitä se tuli, se kaikkein pahin olo. (M8)

Tässä miehen oireet liittyivät reaktiovaiheeseen. Pahan olon kokemuksella reagoidaan kokemusta ulos itsestä (Saari 2001, 56). Kun mies antoi tunteilleen tilaa ja aikaa tulla ja mennä, hänen olonsa alkoi helpottaa. Voimakkaat kokemukset: ero puolisoista, jokapäiväisen kosketuksen menettäminen lapseen ja pitkät työpäivät tuottivat raskautta, jotka purkautuivat monin tuntein. Pohjimmainen turvallisuudentunne piti miehen koossa. Hänellä oli myös luottamusta siitä, että jostain oli saatavissa apua, jos tarvitsi.

Erokokemus voi ahdistavuudessaan ylittää aikuisen kestokyvyn ja ihminen voi joutua kriisiin. Kriisissä erilaisina oireina voi olla masennusta, ahdistusta, unettomuutta tai liiallista nukkumista, fyysisiä sairauksia ja alkoholin väärinkäyttöä (mm. Nyqvist 2004, 54; Määttä 2002, 125).

Lähinnä mä kuvaan olotilaa ahdistavana, eikä se johdu yksistään tosta avioerosta. ... toukokuu, kriisi oli pahimmillaan olin valvonut neljä vuorokautta yhtä soittoa, jouduin lähtemään työterveyslääkärin vastaanotolle, koska keskittymiskykyäni oli täysin mennyt sekä aloin nähdä harhanäkyjä työssä ja olla liikenteessä vaarallinen. ... Mulla oli tota niin, erittäin ahdistunut olo. Voimakas ahdistus, keskivaikea masennus, unettomuusvaikeudet. Se on nyt iha. Lähinnä mä kuvaan olotilaa ahdistavana, eikä se johdu yksistään tosta avioerosta. ... Onhan siinä ne kaikki muut asiat. Se ahdistus on oikeastaan on, tota masennusta mä en välttämättä ehkä välillä. (M9)

Puolison lähteminen ja pitkäaikainen rasitus ennen eroa johtivat erokriisiin. Tässä on osit-

tain reaktiovaiheen aikaista tunnetta, mutta kun oireet, unettomuus, masennus, ahdistus, jäävät pidemmäksi aikaa päälle on kyseessä muutakin kuin reaktiovaiheen oireilu. Menetyksestä johtuvaa surua voi suremalla helpottaa, mutta jos surua ei voi surra, ihminen masentuu. Masennus on henkisen tilan ohella myös keino paeta jotain vielä satuttavampaa (Tamminen 2003, 240). Psykoanalyttinen näkemys korostaa, että depressio on poikkeava reaktio menetyksiin. Alttiuden masennukseen katsotaan johtuvan traumaattisista eroista ja menetyksistä sekä puutteista varhaislapsuudessa. Menetyksen kokemus on tiedostamattomassa eikä sille ole sanallista ilmaisua, muistoja tai mielikuvia, jotka tekevät sen käsittelyn mahdolliseksi. Siksi muistot ovat jääneet käsittelemättöminä muistiin. Kun niiltä puuttuvat tavalliselle muistille ominaiset käsittelytavat, niiltä puuttuvat myös aikaulottuvuudet. Masentuneen mielessä toistuvat menneisyyden traumaattiset kokemukset, jotka tuntuvat nykyhetken katastrofeilta. Niitä ei pystytä sijoittamaan menneisyyteen, jonne ne alun perin kuuluvat. Masentunut toistaa menetystä, koska ei pysty käsittelemään sitä toisin. Menetyksen kokemuksena muistuttaa masentunut sitä, että jotain kohdasta on hänen elämässä aikaisemmin tapahtunut. (Myllärniemi 2004, 42 – 44.)

Vanhemmille tunne siitä, että lapsi kärsii erossa, on raskasta. Eron vaikutuksista lapseen on puhuttu ja kirjoitettu. Vanhemmat haluaisivat usein olla riittävän hyviä vanhempia. Puolisoiden riidat voivat kiihtyä ja riidat vahingoittavat lasta, jos niiden aikana sattuu pelottavia asioita, mitkä ylittävät lapsen käsittelykyvyn. Kun riidat voimistuvat, saattaa olla, ettei kumpikaan vanhemmista kykene kannattelemaan lapsia. Lapset joutuvat kestokynsä kannalta ylivuototilanteeseen.

Kyl se oli nähdä se, ku lapset kärsi. Meil oli monta kertaa sil taval, hän halus jutella sen jälkee, ku lapset meni nukkumaa yhdeksän jälkee ... Varttii yli yhdeksän hänen ääni oli jo sitä luokkaa, et lapset heräs. (M1)

Jari Sinkkonen (2005) kirjoittaa, miten tärkein lasten selviytymiseen vaikuttava tekijä on vanhempien keskinäinen suhde. Erityisen kielteistä on, jos lapsi joutuu mukaan vanhempiensa väliseen riitaan. Jatkuva ja perheen tunneilmastoa hallitseva riitely on haitallista erityisesti, jos siihen liittyy väkivaltaa, jonka todistajiksi lapset joutuvat. Lapset voivat joutua paniikkiin tai hätään, mutta eivät voi turvautua aikuisiin, koska he ovat tavoittamattomissa. (Sinkkonen 2005, 128 – 129.)

Erokokemuksiin liittyi surua ja vaikeinta miehille oli luopua lapsesta (mm. Nyqvist 2004, 54). Lapsen menetys voi olla sellainen, että mies tuntee, ettei siitä voi selviytyä koskaan (Määttä 2002, 182; de Bruijn ym. 1994, 63). Erossa osa miehistä koki menettävänsä läheisen ja jokapäiväisen tunnetason suhteen lapseen.

Kyl varmaa suurin, suurin, suurin ajatus oli sit, et menettää lapsen. ... et nyt se kasvatus siirtyy, siirtyy ihan selkeesti pois multa. ... Niin ku siin sit tietenki käviki. Jaa, ... et kylhän se semmonen suuri menetys, menetys oli. (M11)

Pelko lapsen menettämisestä aiheutti epävarmuutta. Tähän vaikutti osaltaan isän jonkinasteinen ulkopuolisuuden tunne, kun äiti ja lapsi olivat läheisiä toisilleen ja/tai lapsi oli hyvin pieni. Toisille miehille oli täysin selvää, että isyys jatkuisi eron jälkeen. He tunsivat huolta, surua ja pettymystä erossa, mutta luottivat siihen, että suhde lapseen jatkuu ja omiin kykyihinsä hoitaa lasta. Isyys oli sitä tärkeämpää, mitä vahvemmin siihen sitouduttiin.

Ero merkitsee joillekin pettymystä ja toiveiden romahtamista. Avioero on kuin pieni kuolema. Tuskallisten asioiden työstäminen liittyy lopulliseen menetykseen ja erossa pitää kohdata myös rakkauden ja haaveiden kuolema (Määttä 2002, 113).

Sit olis ollu niin ku, me olis oltu velattomii ja olis voitu matkustaa. Hän halus Egyptii hirveesti ja mäkin halusin sinne.... Ja ne jäi kyl sit sil taval harmittamaa, ... et ei päästy yhdes lähtemää sinne ja sit on see, et mul on yhtä paljo lainaa, ku mitä mä ostin sen asunnon, ku ton asunnon arvo oli noussut sinä aikana niin paljon, et piti ottaa sitte lunastaa se asunto, niin ku tavallaa uudellee. (M2)

Erossa piti luopua paljosta samalla kertaa: puolisosta, yhteisestä tulevaisuudesta ja haaveista. Eroava koki sisäistä pettymystä, kun yhteistä rakkautta ei enää ollut ja toiveet ja haavet menehtyivät. Jäljellä oli suru, jonka kautta uusi elämä mahdollistui. Tässä kuvastui myös juridisen eron satuttavuus tunnetasolla. Miehelle merkitsi paljon, että yhteinen asunto oli lähes maksettu, siihen liittyi työtä ja ponnistelua. Sitten piti aloittaa yksin sama vaivannäkö uudestaan. Tähän saattoi liittyä motivaation laskua ja epävarmuuden tunnetta omasta jaksamisesta.

5.4. Erosta selviytyminen

Erosta selviytyminen merkitsee vanhemmille uusia näköaloja. Tällöin erosta on tullut osa vanhempien kokemushistoriaa, sitä ei voi poistaa, mutta se ei haittaa arkipäivän elämää. Kun siihen liittyvät tunteet on läpikäyty, vanhemmilla on kokemus omasta selviytymisestä ja elämän jatkuvuudesta. Erosta on selviydyttävä sekä tunnetasolla että konkreettisesti. Matti Kuronen (1985, 25) kirjoittaa siitä, miten eroavan tulee sallia itselleen aikaa omille tunteille ja on tärkeää, että ihmisen voisi olla kosketuksissa omiin tunteisiinsa erossa ja hän voisi tehdä itsensä näköisiä ratkaisuja. Tarvitaan aikaa, muutoin läpikäymätön tuska voi pakastua ihmisen sisälle ja haitata syvästi ihmisen elämää ja ratkaisuja. Molempien

eroavien puolisoiden on hyvä antaa itselleen ja toiselle riittävästi aikaa tunteiden läpikäymiseen.

Tutkimuksessani kaikkein tavallisin selviytymiskeino oli erosta puhuminen (mm. de Bruijn ym. 1994, 78). Joka toinen mies kävi ammattiauttajalla perheneuvolassa tai perheasiain sovittelussa. Muuten erosta puhuttiin vanhemmille, sisaruksille tai ystäville. Vain harvoin miehellä ei ollut ketään, jolle olisi voinut puhua. Leo Nyqvist (2004, 10; 18) kirjoitti haastatteluistaan, miten mies helpommin puhuu johdonmukaisesti ja loogisesti ja miten tunteista puhuminen vie miehen tilanteeseen, josta mies haluaa nopeasti palata ymmärrettävälle tasolle. Miesten kriisikeskuksessa tehdyt asiakashavainnot näyttivät nopeasti, että miehen kriisin ydin liittyi perheen sisälle, parisuhdeongelmaan, jossa kriittinen vaihe oli ero ja sen seuraukset.

Puhumisen lisäksi miehet käyttivät toiminnallisia keinoja, joista tavallisin oli liikunta eri muodoissaan. Liikunta esti tyhjyyden tunnetta ja antoi muuta ajattelemista. Liikunta antoi kokemuksen omasta kestävyydestä ja tuotti mielihyvää. Urheilu merkitsi hyvää selviytymiskeinoa miehen työsuuntautumisen ohella.

Perinteiseen miehisyyteen kuuluu työ (Jokiranta 2003, 11). Lapsiperheisiin kuuluvat isät käyvät työssä yli 90 prosenttisesti. Perhesuhteessa olevat isät ja äidit ovat yksinhuoltajavanhempia useammin työllisiä. (Hulkko 2007, 250; 252.) Työllä on merkittävä vaikutus miehen maskuliinisuuden tuottajana, vaikka perinteisen ruumiillisen työn ja voiman merkitys on muuttunut. Työ osana miehen identiteettiä tarkoittaa edelleen merkittävää elämänsisältöä, perinteisen miehen roolin toteuttamista, hyväksyntää, itsenäisyyttä, arvostuksen saamista ja osaamista (Heikkinen ym. 2005, 48).

Jos ei mul ollu kivaa olla kotona, mitä mä siellä tein, mä voin yhtä hyvin olla duunissa. Se näkyki sillä tavalla, et ku mulla on provisiopalkka, ni sit ku me erottiin, ni koskaan en ollu saanu niin isoi tilei ku sillon. ... Mä viihdyin töissä paremmin, sit ku mä olin töissä paljon, niin sain paljon palkkaa. Oli sitte tavallaan mahdollisuuski lähteä kotoa pois, taloudellisesti se oli mahdollista silloin. (M8)

Työ oli miehille tärkeää erossa (mm. de Bruijn ym. 1994, 72). Työ merkitsee aluetta, jossa mies selviää ja on pätevä. Kun erossa itsetunto voi laskea, niin osaaminen työssä voi lisätä hyvinvointia. Työpäivä saattaa myös katkaista eroajatuksia. Sillä tavoin elämässä on muutakin kuin pelkkää eroahdistusta ja menetyksen tunnetta. Toisaalta työ voi olla pako paikka kaikilta ahdistavilta tunteilta, mitkä liittyivät kotiin. Lisäksi työllä on taloudellisesti merkitystä. Se estää riippuvuutta ja mahdollistaa omia ratkaisuja.

Työllä ja riittäväillä tuloilla miehellä on taloudellisesti varaa järjestää itselleen asunto ja kalustaa se. Koti on tärkeä edellytys lasten säännölliselle tapaamiselle. Riittävät tulot mahdollistavat elatusapujen maksamisen ja lasten luonapidon. Lastenvalvojen näkökulmasta ero köyhdyttää useimmiten molempia osapuolia. Miehen elämä hankaloituu, jos hän ei saa itselleen asuntoa tai hän joutuu riippuvaiseen asemaan asuessaan vanhempiensa luona. Pelkkä asuntokaan ei yksin riitä. Sopeutuminen on rankkaa, jos asunnosta puuttuvat huonekalut, asiat ja ruoka jääkaapista (ks. Pusa 2006, 21).

Työ voi olla erotilanteessa miehelle tärkeä elämän osa-alue. Eroprosessin aikana työkyky merkitsee fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja niiden lisäksi ammatillinen ja sosiaalinen alue työssä ovat yhtä merkittäviä. Eronneiden miesten työkyky on kokonaisvaltaista, onnistunut työpäivä lisää voimavaroja myös yksityiselämään ja päinvastoin. (Heikkinen ym. 2005, 52.)

Mul oli yötyö, nii kyl mä aina itkin, ku mää kävelin takasin. ... Mut se oli simmonen, mikä sai niin ku tota niin ku pidetty, pidetty niin ku kasas sil taval, et tiesi, et piti lapsen ettee tehdä töitä ja sit samal mä urheilin koko ajan. (M2)

Lapsen hoitaminen ja luottamus siihen, että suhde lapseen säilyy erosta huolimatta, merkitsi tärkeää osaa miehen selviytymisessä. Surusta huolimatta miehen turvallisuuden tunnetta lisäsi, jos mies pystyi luottamaan oman isä-lapsi suhteen säilymiseen esimerkiksi siten, että lapsi asui puolet ajastaan isän luona tai isä osallistui lapsen kanssa olemiseen säännöllisesti tapaamispäivien lisäksi muun muassa osallistumalla lapsen urheiluharrastuksiin. Jos tapaamiset olivat epävarmoja, siitä aiheutui miehelle huolta, että lapsi olisi äidille läheisempi kuin isälle. Isä saattoi kantaa huolta siitä, kumman luona lapsi voisi asua tai toimisivatko tapaamiset tai koko ajan ikävöidä lasta.

Mun on ikävä lapsii. (itkee) Muutenki on päivittäin ja illal viimeseks ja aamul tulee melkein ensmäiseks ellei toiseks. ... Vaikeint se, että ei, ei nää joka päivä lapsia nyt. Sit kun ei tiedä sil tavalla sitä asioist juurika mittään, muuta ku kiertoteitä pitkin sit kuulee. Ja se, et ei o lasten (itkee) välil. ... Sitten on (itkee) huoli. Miten lapset pärjää, kun ei o isää? Siin mieles, et mä oon sanonu, et, vaik ei o mitää asiaa tai asiaa on, nii aina voi soittaa. (M10)

Lasten menetyksistä on vaikea selvitä. Ikävä kuluttaa voimavaroja, joita voisi käyttää muuhunkin toimintaan. On raskasta pohtia menetyksiä joka päivä. Sureminen ja kaipaaminen ovat ymmärrettäviä reaktioita suruun ja suureen pahaan oloon. Kaikelle surulle ei aina ole riittävästi sanoja, suru ilmenee vain itkemällä.

Eron jälkeen osa miehistä löytää uuden naisystävän useimmiten melko pian. Nämä suh-

teet saattavat jäädä lyhyiksi, mutta auttavat miestä selviytymään erosta. (Pusa 2006, 22.) Joskus puoliso edustaa toiselle puolisolle puuttuvia sisäistymättömiä osia tämän persoonallisuudessa. Silloin kun puoliso on merkinnyt toiselle puolisolle toiminnallista apuminaa eli puoliso on tehnyt jotain tärkeitä asioita toisen puolesta esimerkiksi antanut turvallisuutta, puolison menetyks on aina häiritsevä muutos. Kaikissa tärkeissä ja pitkäaikaisissa suhteissa on sekä yksilöllisiä että toiminnallisia osia. Siksi pitkäaikaisen suhteen menetyks merkitsee aina eriateisen apuminän menetystä. Kun puolison suhde menetettyyn puolisoon on hyvin riippuvainen, niin menetystä voidaan hoitaa hyvin vain kahdella tavalla. Joko aletaan tehdä itse suorittaa puolison ennen tekemiä asioita eli samaistutaan menetettyyn tai löydetään menetykselle korvaaja. Siksi on tavallista, että ihminen saattaa pyrkiä menetetyks suhteen eräänlaisiin korvausyrityksiin esimerkiksi käyttämällä lääkkeitä tai alkoholia tai etsiä korvaavaa ihmissuhdetta usein tilapäisistä ihmissuhteista. (Tähkä 1996, 198 – 199.)

Yks on ihan tota lähiystävät, silloin on siin kaikkein vaikeimmas ajas ja lapsuuden kaveri. ... Jaa, jaa, monta muutakin varsinkin, sit tota noini, kyl mä luulen, et mää olen tapaillu naisihmistä, mikä on, joka tuntee, niin kuin ois koko ikäs tuntenu. ... Ja hänel on taas niin ku samoi kokemuksi. (M10)

Naisystävä heti eron jälkeen tai jo hieman ennen puolisoitten erilleen muuttoa kertoo, että irtautuminen puolisoista on vaikeaa. Se ilmentää samalla riippuvuutta ja vaikeutta olla yksin. Toisaalta kaikissa pitkäaikaisissa suhteissa on ihmiselle riippuvuutta ja hoivaa tyydyttäviä puolia, joista voi olla hyvin vaikeaa luopua. Lisäksi miehen voi olla helppoa puhua naiselle, joka ymmärtää ja varsinkin, jos tällä itsellään on vastaavia kokemuksia. Joillekin miehille on helpompaa erota uuden ystävän avulla. Siten hän saa siirrettyä eroahdistusta sivuun ja samalla naisystävä lisää miehen itseluottamusta. Robert Bly (1992) teoksessaan Rautahannu kuvaa miestä avioerossa, kun puoliso on lähtenyt. Miehen tunne-elämän turvallisuus saattaa rikkoutua ja hän saattaa tuntea itsensä hylätyksi. Miehelle herää uudenlainen yksinäisyys, kun hänen mielessään pyörii ahdistava eroajatus naisesta. Hänellä on riittämättömyyden, avuttomuuden ja hylätyksi tulemisen tunteita, lämmön ja kodikkuuden puutetta. (Bly 1992, 89.)

Eron jälkeen monelle miehelle uusi kumppani on tärkeä tulevaisuuden kannalta. Miehillä uusi kumppani vaikuttaa työhön ja parantaa työmotivaatiota (Heikkinen ym. 2005, 53). Elämään tulee tärkeä ihminen, jonka takia kannattaa käydä työssä. Miehet arvostavat pari- ja perhesuhdetta. Eräs miesten osoittama välittämisen ja huolenpidon ilmaus on tehdä työtä perheen hyväksi.

Lastenvalvojat näkevät sopimuksia laadittaessa tilanteita, joissa miehellä on uusi naisystävä tai mies on uudessa perheessä. Lasten äideille on näissä tilanteissa eron aiheutta-

man rasituksen ja puolisosta luopumisen lisäksi vaikeaa kestää sitä, että lasten pitäisi tottua heti isän uuteen perheeseen. Usein tästä syystä erotilanteessa äidit haluavat varmistaa lasten ja isän tapaamiset, mutta eivät isän uuden suhteen tai perheen välitöntä liittymistä lapsen elämään. Tällaista toivetta on erovaiheen alussa työkokemukseni mukaan pidettävä melko tavallisena asiana, mutta pitkittyessään se aiheuttaa häiriötä. Pahimmillaan sisäisesti entisessä puoliossa kiinni oleva entinen puoliso saattaa kaikin keinoin pyrkiä vahingoittamaan entisen miehensä uutta suhdetta.

Erosta selviytyminen on pitkä prosessi, johon usein aikaa voi kulua vähintään pari vuotta. Erosta eteenpäin pääseminen vaikuttaa isän ja lapsen suhteisiin. Lapsen turvallisuuden tunne pysyy hyvänä, jos hän saa säilyttää molemmat vanhempansa. Erovaiheessa vanhemmat saattavat tilapäisesti olla keskittyneitä vain omiin ongelmiinsa ja monille vanhemmille paha oloa tuottikin lapsen tilanteen seuraaminen riitatilanteissa ja mies saattoi pelätä lapsen menettämistä. Näissä tilanteissa viranomaisten olisi tärkeää keskittyä sopimusneuvotteluissa vanhemmuuteen. Erossa puoliset, jotka välillä toimivat omissa tunteissaan osaksi lapsen tasolla, pyrkivät vanhemmuuden tasolla kuitenkin toimimaan enemmän aikuisina ja ottamaan lasta huomioon. Lastenvalvojien työssä tämä merkitsee sitä, että neuvottelujen painopiste kannattaa olla vanhemmuutta huomioivalla tasolla lapsen näkökulmaa korostaen.

5.5. Eronneiden puolisoitten suhde

Entisten puolisoitten suhteeseen vaikuttaa osittain, miten hyvin eroon liittyvät asiat ja erityisesti tunteet on läpikäyty. Tarkastelen eronneiden välistä suhdetta kiintymyssuhdeteoriana liitettyinä. Pohdin aikuiselämän tärkeän ihmissuhteen menetyksen vaikutusta. Kiintymyssuhdeteorian avulla jäsenetään tavallisesti vanhempien ja lasten välistä suhdetta. Myös aikuisten kiinnittymistä voidaan tarkastella kiintymyssuhdemallien mukaan (Bowlby 1988, 4). Pidän tätä tärkeänä, sillä sisäisillä kiintymysmalleilla tarkoitetaan, miten ihminen on toiseen ihmiseen vuorovaikutuksessa. Aikuisen kiintymyssuhdemallin mukainen turvarakenne aktivoituu tilanteissa, joissa on voimakkaita tunteita, ahdistavaa, vaarallista tai traumaattista, sillä kiintymysmallin tarkoituksena on suojella ihmisen eheyttä vaikeissa tilanteissa (Punamäki 2003, 191; 197). Turvallisesti kiinnittyneet ovat pitkän lapsuutensa aikana saaneet mahdollisuuden oppia turvallisten vanhempien avulla sellaisen sisäisen oletusmallin, jossa lapsen maailmassa tosiasiat ovat ennakolta määritettävissä eli kun lapsi itkee, niin äiti tulee ja tunteilla on merkitystä eli jos lapsella on paha olla, häntä lohdutetaan (Kalland 2003, 203). Turvallisen sisäisen oletusmallin voi oppia olemalla turvallisesa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten eli lapsuuden aikana useimmiten vanhempien kanssa. Jos vanhemmilla itsellään ei ole tällaista turvallista oletusmallia, lapsi voi jää-

dä keinottamaksi tai saa vain vähäisiä keinoja vaikeita tilanteita varten.

Aikuisten kiinnittymistavalla on merkitystä puolisoiden välisiin suhteisiin, luottamukseen ja käsitykseen itsestä ja toisista. Kiintymyssuhdemalli vaikuttaa osaltaan ihmisen selviytymiseen haasteista ja uhkista ja siihen, miten tunnemme, ajattelemme, muistamme ja keeneen tukeudumme hädän hetkellä. Kun olosuhteet ovat hyvät, kiintymysmekanismi uinuu osana persoonallisuuden perusrakennetta ja ohjaa emotionaalis-kognitiivisten toimintamallien kehittymistä. Hyvinvointia vaarantaa ja kuormittaa jatkuva kiintymyskäyttäytymisen virittyminen, koska silloin ihminen on jatkuvasti varuillaan. (Punamäki 2003, 190 - 191.)

Aikuisen kiintymyssuhde voi olla turvallinen tai turvaton. Turvallisesti kiinnittyneen aikuisen kiintymyssuhteissa on johdonmukaisesti turvallisuutta ja ennakoitavuutta. Hänen minäkäsityksensä on myönteinen ja hän luottaa muiden ihmisten tuen ja avun antamiseen tarvittaessa. Turvattomasti kiinnittyneiden aikuisten havainnot ulkomaailmasta eivät vastaa täysin todellisuutta. Ne vinoutuvat tai kaventuvat liikaa traumatilanteissa. Välttelevästi kiinnittyneiden on vaikeaa luottaa kenenkään hädän hetkellä, koska he eivät luota avun saamiseen eivätkä havaitse ystävällisyyttä. Ristiriitaisesti kiinnittyneet ovat yliherkkiä havaitsemaan toisten kritiikkiä tai välinpitämättömyyttä. Uhkatilanteessa he tulkitsevat neutraalinkin käyttäytymisen hylkäämiseksi ja pahaan tarkoittavaksi. (Punamäki 2003, 192.)

Bartholomew (1997) on tutkinut aikuisten kiintymysmalleja. Hän on tehnyt neliluokkaisen aikuisten kiintymyssuhdemalleja koskevan luokituksen. Mallissa perustana on ihmisen käsitys itsestään ja muista. Kiintymyssuhdemallit jakautuvat Bartholomewin mukaan turvalliseen (secure) ja kolmeen turvattomaan malliin: takertuvasti (preoccupied), välttelevän pelokkaasti (fearful) ja välttelevän itseriittoisesti (dismissing) kiinnittyneet. (Bartholomew 1997, 251 – 252.)

Kiintymyssuhdemallit liittyvät ihmisen kokemuksiin omasta itsestä ja muista ja tämä vaikuttaa kanssakäymiseen muiden kanssa. Takertuvilla on kielteinen käsitys itsestä, mutta myönteinen käsitys muista. Takertuva syyttää itseään rakkauden puutteesta ja on huolissaan pitääkö puoliso hänestä. Hän yrittää kaikin keinoin, esimerkiksi vaatimalla tai takertumalla vaikuttaa siihen, että hänen rakkauden tarpeensa tulisivat tyydytetyksi. Pelokkailta on kielteinen käsitys itsestä ja muista. He ovat oppineet, että muut ovat välinpitämättömiä eivätkä auta tarvittaessa eivätkä he itsekään ole rakastamisen arvoisia. Itseriittoisilla on myönteinen käsitys itsestä, mutta kielteinen muista. He ylläpitävät myönteistä kuvaa itsestään etäännyttämällä itsensä toisista ja kieltämällä hylätyksi tulemisen haavoittuvuuden. (Bartholomew 1997, 252 – 253.)

Gurit Birnbaum, Idit Orr, Mario Mikulincer ja Victor Florian (1997, 651 – 652) tutkivat avio-
liiton päättymisessä kiintymyssuhdemallin vaikutusta toimintaan ja terveyteen. Turvatto-
masti kiinnittyneiden, riippuvaisten ja välttelevien, tilanteet huononivat erossa. Riippuvai-
set ahdistuivat ja välttelevät ylikuormittuivat kielteisistä ajatuksista, mikä heikensi heidän
tavanomaisia puolustuskeinojaan jättäen heidät helposti haavoittuvaksi.

Tutkimuksessani vertasin havaintojani turvalliseen ja turvattomaan kiintymyskäyttäytymi-
seen. Puolisoilla saattoi keskenään olla erilainen kiintymysmalli ja he saattoivat siksi rea-
goida eri tavoin. Käytin jakoa turvalliseen ja turvattomaan kiintymyssuhdemalliin. Turvalli-
seen malliin liittyy kyky olla kosketuksissa omiin tunteisiin, toimia aidosti omana itsenään,
luottaa riittävästi omaan itseensä ja luottaa avunsaantiin muilta tarvittaessa. Tärkeänä pidin
haastateltavan kykyä surra menetystä. (ks. Kuusinen & Lintunen 2000, 85.)

V: Mä ajattelin, että se oli nyt se yksi kerta, et en mä kauheen innostunut
vieläkään menemään naimisiin. Eikä mul oo edes ketään tyttöystävää sen
jälkeen. ... En ole ollut kauheen, sanoisko, innostunut aiheesta.

H: Minkälaisista teillä on nyt eron jälkeen, miten teidän suhde toimii? V: No, en
mä tiedä. Ihan hyvin kai, et mä olin eilenkin siel. Kun vanhemmal tytöl oli
jotkin harjoitukset ja siel istuskelin hänen luonaan ja juotiin kahvia ja sovittiin
näitä tulevan kuukauden aikatauluja yhdessä, ja hyviä se tuntui sujuvan. ... Ei
meillä o niinku mitään ongelmia niiden suhteen. Ne on aina niinku vähän on-
nistunu sil laikuun kuin on sovittu, helposti. (M3)

Turvallisesti kiinnittynyt aikuinen, pystyi ajan myötä hyväksymään eron ja muodostamaan
uuden ja itsenäisen identiteetin, jossa loukattu itsetunto oli vahvistunut. Hän kykeni sure-
maan eron aiheuttaman surun ja pettymyksen. Myönteinen näkemys itsestä ja muista an-
toivat hänelle mahdollisuuden selviytyä ja käsitellä kielteisiä tunteita (ks. Birnbaum ym.
1997, 651). Hän luotti omaan selviytymiseensä myös yksin. Hänen suhteensa entiseen
puolisoonsa jatkui vanhemmuuden tasolla lasten asioissa.

Turvattomasti kiinnittyneiden tunneilmaisut saattoivat jäädä kapeiksi ja epäaidoiksi sekä
tunteen sisältö epäselväksi, jolloin turvattomalla saattoi herätä ahdistuksen tunteita. Tur-
vattomien kyky surra menetystä oli ohutta ja kosketus omiin tunteisiin saattoi olla vähäistä
ja he saattoivat vieraantua läheisyydestä. (Kuusinen & Lintunen 2000, 85.)

Mä sain kaverin, simmonen vielä, kuka oli, ittel asiat, hän on eronnu ... Tä-
näään, ku hän tuli, nii me viestiteltii, eikä meillä o mitään. Hän on kyl nainen,
mut ei meillä o mitään, ollaa vaa kaverei. (M12)

Ysikuusi vuoden erohan, mä olin miettinyt eroa kaks vuotta. Se oli oikeas-
taan ajan kysymys, kun mä en ollu muuten vaan tyytyväinen, ... ei ollu mi-
tään isompaa, kun ei ollu rakkautta mun puolelta. ... Se ero oli niinku muuten
ok, mutta ero lapsista oli hyvin sitte raskas. Koska ne oli mulle tärkeitä. ...

Muutenkin sitte, sit mullahan oli uus suhde. ...

Mul on näit, taloudellista ahdinkoa lukee joka puolella, jos mä oon jonkun naisen kanssa. Mä pärjään sitte, jos mä olen yksin, et jos mä asun jonkun kanssa yhdessä, nii rahat ei riitä. ...Mä olen katkera näistä sosiaalituista. (M9)

Erossa turvattomasti kiinnittynyt saattoi tarvita apuhenkilön, jotta olisi pystynyt eroamaan. Toisaalta osa ei pystynyt eroamaan entisestä puolisostaan vaan saattoivat jäädä häneen kiinni. Jotkut taas vetäytyivät läheisyydestä. Tunteiden pohtiminen tai sureminen ei ollut helppoa. Konkreettiset asiat olivat päällimmäisenä.

Mulla oli tota niin, erittäin ahdistunut olo. Voimakas ahdistus, keskivaikea masennus, unettomuusvaikeudet. (M9)

Joskus eroavan oli vaikea ilmaista tai surra tuskaansa, koska heidän aikaisempiin elämänvaiheisiinsa saattoi liittyä usein menetyksiä, joiden tuskan ero toi esiin. Erittäin varhaisista menetyksistä puuttuivat muodot ja sanat ja siksi niitä oli vaikeaa käsitellä. Myöhemmin tapahtuneita menetyksiä oli helpompi käsitellä, koska asioille oli sanoja. Erossa oli mahdollista, että jäädytetyt tunteet sulivat ja menneet tapahtumat tulivat mieleen aivan tuoreina. Vanhojen traumojen käsittelylle tuli uusi mahdollisuus.

Oli hän siitä katkera kauan aikaa. ... Kylhän se näky. ... Ei tietenkään enää asiat ollu nii helposti sovittavissa ja, ja hän oli silleen katkera, mustasukkainen. ... Kyllähän sitä oli kaikkennäköstä. Hän yritti tota, et mä niin ku hoitasin hänenki asioita vielä hänen puolestaan. ... Et voisin, piti antaa hänelle kännykkä ja auto esimerkiks tai jotaki, tulla sähköjuttuja laittaa tai tämmösiä. ... Ku itte taas mä en monesti suostunu enkä voinukaan. ...

No, tällä hetkellä se on lähinnä näin sähköpostiviestien varassa tää näin. ... Suhde tavallaa. ... Entiseen että. ... Että ei, on kuitenkin ollu niin paljo muuta täs, oikeudenkäyntii ja tällasii, et tapaamisten ja matkojen ja raha- ja elatusmaksujen muodossa. ... Et ei kauheen hyvä ole. Koska kuitenkin ne ois ollu sellasii asioita, et ois pystyny ilman oikeudenkäyntiäkin käymään. Et on kyllä vaikuttanu aika paljonki meidän suhteeseen sitte. ... Ja tietenki uuden vaimon tulo (kuukausia eron jälkeen) vaikutti ihan dramaattisesti sitte tietenki taas kans siihe. ... Et ei oo kyllä millään tavalla hyvät välit edelleenkään. (M4)

Joskus puoliso menettää erossa kiintymyskohteen, johon hän ei ole tasaveroisessa suhteessa vaan pakonomaisessa tarvitsevuussuhteessa. Riippuvuutensa takia hänen on vaikeaa surra menetystä ja irtautua toisesta. Pettymys näkyy vuorovaikutussuhteessa. Emotionaalisen eron vaiheessa puoliset ovat voimakkaasti tunnetasolla. Kielteiset tunteet saattavat joskus kiihtyä äärimmilleen ja aiheuttaa lisää välien rikkoutumista, jos kielteisyyttä ei pystytä puheessa yhtään pidättelemään. Syntyy viha, jossa toista ei haluta lainkaan ymmärtää. Vihastuessaan ihminen ei ota vastuuta omasta käytöksestään, vaan käyttäytyy loukkaavasti. Ristiriidassa sekä oma että vastapuolen kuva muuttuvat väärityneiksi ja liioitellun pahoiksi (Isokorpi 2006, 156).

Kun ristiriidat ja tyytymättömyys ovat pitkäaikaisia, niihin jää kiinni. Joskus joko molemmat tai vain toinen osapuoli riippuu suhteessa riitelyn avulla. Silloin entiset puoliset saattavat kiistellä oikeudessa lasten asioista tai olla puhumattomia, jolloin vähäiset viestit kulkevat teksti- tai sähköpostiviesteinä. Oikeudesta yritetään hakea oikeutta omille käsityksille ja näkökannoille silloin, kun ajatukset toisen vanhemman kanssa ovat täysin erilaisia. Oikeudessa riitely vahingoittaa yleensä vanhempien välisiä suhteita entisestään ja vaikuttaa lapseen. Työkokemukseni mukaan oikeuteen mennään harvoin, mutta vaikeimmat erimielisyydet menevät oikeuteen asti. Toisaalta joskus pelkkä oikeudellinen uhka saa toisen osapuolen korjaamaan toimintaansa.

Osa haastateltavistani joutui oikeudelliseen riitaan lapsen äidin kanssa eron jälkeen. Osa joutui siihen entisen puolison aloitteesta. Riidat koskivat huoltomuotoa, tapaamista ja elatusapua. Asumisesta ei riideltä. Maija Auvisen (2006) mukaan huoltoriitaa käyvät vanhemmat voivat osassa tapauksissa yliarvioida kykynsä pitää lapsi riidan ulkopuolella. Vaikka lapsi ei joutuisikaan eskaloituvaa tilanteeseen, huoltoriidassa olevilla vanhemmillä voi olla oman kriisinsä keskellä vaikeaa havaita lapsen tarpeita ja toimia niiden edellyttämällä tavalla. Useissa tutkimuksissa ja käytännön työssä on havaittu vaikean eron altistavan lasta kriiseille ja aiheuttavan heille kärsimystä. (Auvinen 2006, 64.)

Yhteinen lapsi sitoo kaksi ihmistä toisiinsa monilla tavoilla. Eroon liittyvät pettymykset ja menetykset ovat voimakkaita erityisesti, jos suhteeseen on sitouduttu ja suhteessa on lapsi. Sekä turvallisesti kiinnittyneet että turvattomasti kiinnittyneet voivat kohdata suhteissaan pettymyksiä. He reagoivat niihin eri tavoin ja jatkavat elämäänsä eri tavoin. Heidän tapansa vaikuttavat lapsiin ja lasten mahdollisuuteen kehittyä huolettomina lapsina. Siksi sosiaalitoimessa onkin tärkeää pohtia, minkälaista tukea vanhemmat voivat saada eron eri vaiheissa. Mitä paremmin vanhemmat jaksavat, sitä paremmin he pystyvät tukemaan lapsiaan ja toimimaan turvallisina vanhempina.

6. Isänä eron jälkeen

Erossa lapset jäävät tavallisesti asumaan äitinsä luokse, mutta lasten tarve molempien vanhempien suojeluun ja rakkauteen jatkuu. Lasten oikeutena on säilyttää katkeamaton suhde molempiin vanhempiinsa. Ero ei ole este lasten tasapainoiselle kehitykselle, vaan se, miten vanhemmat toimivat. Eri tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota joihinkin lapselle

kehityksellisiä riskejä tuottaviin asioihin: vanhemmuussuhde katkeaa (mm. Sinkkonen 2005, 132) tai lapsi joutuu elämään kielteisten tai tuhoavien tunteiden ilmapiirissä (mm. Sinkkonen 2005, 129) tai lapsi jää isättömäksi (mm. Amnell 1998, 152).

Muualla asuvan isän tapaaminen on useimmiten lapsen etu. Kuitenkaan kaikki miehet eivät ole riittävän hyviä isiä, vaan oman puutteellisuutensa takia vaikeuttavat lastensa kasvua. Amnell (1998, 149) kirjoittaa, että näitä isätyyppejä on monta erilaista: poissaoleva isä, pelkoa ja turvattomuutta herättävä isä, psykoottinen isä, dominoiva isä, passiivinen isä ja niin edelleen. Johansson (2004, 136 – 137) kirjoittaa erilaisista isyysdiskursseista: isästä moraalisenä tiennäyttäjänä, mikä painottaa isää lasten kykyjen kehittäjänä; hoitavasta isästä, joka osaa hoitaa hyvin pikkulapsia; joustavasta isyydestä, jolloin äiti voi olla kuin isä tai päinvastoin sekä uhkaavasta isästä, joka käyttää väkivaltaa naista kohtaan. Tämä väkivalta suunnataan suoraan tai epäsuoraan myös lasta kohtaan. Suvi Keskinen (2005, 318 – 319) havaitsi tutkimuksessaan, että osa väkivaltaisista miehistä ei vanhempien yhdessäolon aikana pystynyt luomaan suhdetta lapsiinsa tai suhde oli hyvin heikko, mikä eron jälkeen katkesi nopeasti. Pitkään kestänyt väkivalta heikensi isän ja lasten myönteistä tunnesuhdetta. Äidit olivat näissä tilanteissa epävarmoja tapaamisista. Äideissä herätti ristiriitoja, etteivät sosiaaliviranomaiset kyseenalaistaneet tapaamisia.

Silloin, kun isä on poissaoleva, on äidin antamalla kuvalla ratkaiseva merkitys lapsen kyyville luoda kuva hyvästä isästä (Amnell 1998, 151). Äidin luomalla kuvalla tarkoitetaan äidin omaa sisäistä kuvaa siitä, millainen isä äidin mielessä on. Kokemukseni mukaan on äitejä, jotka tekevät paljon isien ja lasten suhteiden hyväksi. He valmistavat lapsia tapaamisiin, yrittävät puhua hyvää isistä ja niin edelleen. Joskus tästä on apua. Kaikkiaan isyys kuitenkin on pääasiassa miehen oma valinta, johon osana vaikuttaa äidin kyky antaa tilaa miehen isyydelle (ks. Amnell 1998, 148). Tilan antaminen tarkoittaa ennen kaikkea mahdollisuutta osallistua lapsen hoitoon. Tätä ei kuitenkaan voi olla ilman miehen omaa halua. Keskinen (2005) kritisoi nykyaikaista isyysdiskurssia, jossa äitien tehtävänä olisi houkutelua ja auttaa miehiä isyyteen silloinkin, kun nämä eivät itse siihen omaaloitteisesti suuntaudu. Haitaksi Keskinen näkee sen, ettei tässä pohdita tarpeeksi hyvää isyyttä tai lasten turvallisuutta. (Keskinen 2005, 329.)

Tutkimuksessani miesten isyyden kokemiseen liittyvät isien ja lasten tapaamiset sekä isien suhde lapsiin. Isänä olemiseen liittyy erilaisia tunteita: epävarmuutta omasta isyydestä ja siitä, miten isänä toimii sekä luottamusta omiin kykyihin isänä olemisessa. Kaikista näistä yhdessä muodostuu miehen isyysidentiteetti, tapa, jolla mies on isänä.

6.1. Isien ja lasten tapaamiset

Lasten tapaamiset sovitaan pääasiallisesti vanhempien suunnitelmien ja työvuorojen mukaan. Lähtökohtana on, että vanhemmat ovat asiantuntijoita lastensa asioissa. Lastenvalvoja pyrkii tukemaan vanhemmuutta ja auttaa vanhempia huomioimaan lapsen kehitystasoa ja jaksamista. Tällä hetkellä pieni osa vanhemmista tekee sopimuksia lapsen asumisesta vuoroin isän ja vuoroin äidin luona. Vuoroasumisen sijaan vanhemmat voivat harkita pidennettyä viikonloppua esimerkiksi siten, että tapaaminen alkaa torstai-iltapäivästä ja päättyy maanantai-aamuna joka toisena viikkona.

Aikuinen pystyy säilyttämään lapsen mielessään tapaamisvälien aikana. Mitä pienempi lapsi on, sitä vaikeampi hänen on säilyttää etävanhempaansa mielessään. Pienellä lapsella tapaamisia pitää mieluummin olla usein ja vähän aikaa kerralla kuin harvoin ja paljon. Aikuisellekin pitkä tapaamisväli lapsen kanssa saattaa aiheuttaa etäännyttämisestä. Toisen vanhemman ikävöinti on vanhemmastaan erillään asuvan lapsen tavallinen tunne.

Lasten tapaaminen alkaa eron jälkeen rytmittää miehen elämää. Ennen tapaamisten alkua suurin osa haastattelemistani isistä suunnitteli jollain tavoin tapaamisia. Tavallista oli tekemisten tai menemisten suunnittelu. Toiset isät ajattelivat tapaamisia enemmän ja toiset vähemmän. Osa isistä valmentautui tapaamiseen pelkästään henkisesti, erityisesti, kun oli tapahtumassa jotain poikkeavaa, esimerkiksi oli odotettavissa, että lapsi ei ehkä lähtisi tapaamisiin tai tapaamisia oli harvoin pitkien matkojen takia.

Sil lai niin ku henkisesti, ... henkisesti, tota, täytyy syventyy, mut ei se enää nii hurjan pahalt tunnu sil lai. Kyl siin täytyy ittees skarpatata. (M10)

No tietenkin, huolehdin, et on ruokaa ja muuta, et se nyt on selvä ja yritin-hän mä aina suunnitella jotain. ... Joo. Et lähdeittäis johonkin. ... Joo.... Ja mä pyrkisin aina, jopa kerran vuodes tekemään hänen kans jonkun ulkomaanmatkan. Et me käytii, nää lähimaat on kaikki käyty läpi. ... Ja niin pois-päin, et jotain ekstraä sitä pyrkis kehittämää. (M11)

Isät, jotka olivat parisuhteessa, valmentautuivat tapaamisiin yleensä vain menemisiä suunnitteleamalla. Sinkku-isät kävivät enemmän kaupassa tai siivosivat kotinsa. Poikamieselämää viettävä mies saattoi viikolla lounastaa työpaikallaan, jolloin lasta varten haluttiin varata enemmän ja monipuolisemmin lasten ruokaa. Osa isistä pyrki täyttämään tapaamispäiviä toiminnalla. He suunnittelivat erilaista tekemistä ja menemistä: ulkoilua tai jossain paikassa käymistä. Lapsen kanssa oleminen oli niin hieno asia, että lapsen kanssa isä halusi jotain arkipäivästä poikkeavaa olemista tai tekemistä. Mediassa etä-isiä esitetäänkin välillä sunnuntai-, viikonloppu-, tai MacDonalds-isiksi (Johansson 2004, 59).

Etä-isät kokivat tutkimuksessani tapaamisten alkamisen myönteiseksi asiaksi. Isistä tuntui mukavalta tavata omia lapsia. Joskus isät mainitsivat tässä yhteydessä myös lapsesta pitämisen, halun olla lasten kanssa ja lasten halaamisen tai päähän silittämisen.

Ensimmäiset hetket on sitä, et mä haluaisin pitää sitä vaan sylissäni, niin kuin silloin vauvana. Ja tietysti se ei sitä ole sitä läheisyyden kaipuuta pelkästään, koska tämä on, mutta se on tota noin, se on rakkautta. Mä rakastan sitä pentua, se on mulle hyvin rakas. (M8)

Kiintymys oli iloa lapsesta. Lapsella oli tilaa isän sisäisessä mielen maailmassa. Kaikki tärkeät kiintymyssuhteet ovat koko elämän ajan fyysisiä ihmissuhteita ja aivan alusta lähtien myös emotionaalisesti merkittäviä (Tamminen 2003, 236). Kiintymys lapseen merkitsee, että vanhemmat pyrkivät toimimaan niin, että suhde lapseen pysyisi hyvänä ja samalla lasta suojellaan vaaroilta. Kun vanhempi sitoutuu lapseensa, hän säilyttää lapsen mielessään ja voi halutessaan ajatella lasta.

Haastattelemi isät kertoivat kahdesta asiasta lastensa kanssa: toiminnallisuudesta ja yhdessäolosta. Osin nämä liittyivät toisiinsa, koska erilaista toimintaa harrastettiin yhdessä. Isät halusivat ulkoilla ja leikkiä lasten kanssa ja vähän vanhempien lasten kanssa isät harrastivat liikuntaa ja / tai kuljettivat lasta liikuntatilaisuuksiin. Toiminnallisuus korostui liikunnassa, leikeissä, matkustamisessa ja yhteisissä tekemisissä. Yhdessäolo merkitsi tutkimuksessani erityisesti yhdessäoloa keskustelujen ja perhe-elämän muodossa.

Mä oon aina pyrkiny siihen, et ne asiat sit jutellaa siin pöydän ympäril. Siel on lapset ja niil on tietenki, jokaisel on ne omat kuviot ja joku on nopeempi syämään, joku ei tykkää määrätyst asioist, joku on hitaampi tulemaan koulust kotiin, mut kyl jokaisel löytyy lääke. (M1)

Keskustelu lapsen kanssa merkitsee lapsen ymmärtämistä ja huolenpitoa. Samalla keskusteluun liittyy opettava puoli: asioita voidaan hoitaa puhumalla. Puolet isistä mainitsee keskustelun tärkeäksi lapsen kanssa. Keskustelussa lasten kanssa on mahdollisuus opettaa sääntöjä ja tukea lasten kasvua. Uusperheelliset isät, joilla on muitakin lapsia, antavat lapsille samalla kokemuksen isän perhe-elämästä. Uusperheellisyydessä on lapsen kannalta myös luopumista: isä pitää jakaa muiden kanssa. Toisaalta suuremmissa perheissä lapsi saa enemmän ryhmään kuulumisen kokemuksia ja sillä tavoin voi oppia uutta. Parhaassa tapauksessa isän uusi perhe voi lisätä lapselle läheisten ihmisten tukiverkkoa.

Jos mä ajattelen sitä, ko sillon, ko me asuttii yhdes, niin, olihan se läheisempi, mut ehkä sanotaa, et nyt ehkä vii, tai enemmän, se oli alkuun, et oli vaa sit yksityisolo aikaa, mut enemmän on tullu sitä laatuaikaa jossai vaihees. ... Saa kattoo enemmän simmost. (M6)

Kun haastateltu isä puhui laatuajasta lapsen kanssa, se kertoi siitä, että isälle lapsen läsnäolo sekä isän ja lapsen yhdessäolo viikonloppuina ja juhlissa oli isälle merkittävää. Isät tunsivat usein huolta lapsistaan ja miettivät lapsen vointia erossa sekä omaa tilannettaan isänä. Etä-isyys saattoi aiheuttaa tunteen, ettei isällä enää ollut samanlaista kosketusta lapsen arkielämään kuin ennen. (Pusa 2006, 20.) Lapsesta tuli vähän kaukaisempi ja samalla kuvastui haikeus menetetyistä yhdessä asumisen ajasta. Haikeus oli tunteena helpottava, koska se lievensi menetyksen tunnetta. Samalla miehen puheessa saattoi havaita ilon siitä, että hänellä kuitenkin oli lapsi, jonka kanssa oli mukavaa.

Tapaaminen synnyttää usein iloa, mutta kun tapaamiset lähestyvät lasten palautusaikaa syntyy luopumiseen ja menettämiseen liittyviä tunteita. Seuraavaksi palataan arkeen ja sykli alkaa uudelleen. Tapaamiset ovat tärkeitä suhteiden ylläpitäjiä, mutta niihin saattaa liittyä tekijöitä, mitkä ainakin ajoittain voivat tuottaa voimakkaita tunteita ja aiheuttaa painetta. Kun tapaamisissa odotus, riemu ja luopuminen vaihtelevat, se voi olla joillekin tapaaville vanhemmille niin ahdistavaa, että tapaamisista luovutaan. Ulkopuoliset eivät aina näe sitä suurta kaipausta ja tuskaa, mikä liittyy lapsesta eroon joutumiseen (Johansson 2004, 59). Lasten palauttaminen heidän kotiinsa äidin luokse oli suurimmalla osalla isistä ikävää. Oli vaikeaa ja ahdistavaa erota lapsista, erityisesti, kun lapset olivat pieniä.

V: Silloinkun ne oli pienempiä, niin nekin oli juuri ne erot olivat vaikeita aina.
 H: Kerro siitä. V: Ahdistavia siis, ahdistavia ja itkettäviä siinä tilanteessa silloin.
 H: Miten lapset reagoi siihen? V: Ei he sen, kyl, aika hyvin. H: Joo, mut se oli sulla se?
 V: Se oli mulle aika ahdistava päivä se sunnuntai. Mut ei o enää nykyisin, vois sanoa näin. (M9)

Lapsen kotiin palauttamisen jälkeen saattoi jäädä yksinäisyyden ja tyhjyyden tunne ja tämä vaikutti isän mielialaan. Jotkut isät kuvasivat tätä oloa kahtia jakautumisen tunteeksi: tapaamisten alkaessa oli riemua, mutta lasten lähdettyä jäi ikävän tunne. Ero lapsesta kuvasti sitä, miten etä-isä joutui tasapainoilemaan lapseen liittyvän kaipauksen, kohtaamisen ja eroamisen vaihtelussa. Ero lapsesta ei alkanut tapaamisen päättyessä, vaan paljon ennen, jo siinä vaiheessa, kun lapset alkoivat ajatella kotiinlähtöä, eivätkä olleet enää niin läsnä olevia kuin isä toivoi heidän olevan (Lennéer-Axelson 1985, 71). Yhteinen aika lapsen kanssa oli lyhyt. Kaikilla isillä lapsen palauttaminen ei aikaansaanut pahaa oloa.

V: No ei se välttämättä, kyl mä varmaan tottusin siihen rytmiin, et ei se niin ko mitenkään pahalta tuntunut. Et, et, siihen sit sopeutus. H: Mut alkuun, tuntuik se alkuun miltään? Kun on kaks viikkoo välillä ja sit hän tulee ja sit aika pian pitää viedä takasin. V: Mä en, mä en ihan saa sitä mieleeni, et miten, en mä usko, et se mitenkään. (M11)

Mul on itte asias hyvä mieli. Moni on sanonu, et siin tulee haikee olo, mut ei mul tullu haikee olo, itte asias mä olin pirun tyytyväinen. ... Et siit se lähtee ja mä olin itte asias ihan tyytyväinen. (M12)

Kun lapsi on oikein pieni ja tarvitsee paljon perushoitoa ja aikaa, voi olla helpotuskin palauttaa lapsi äidille. Lisäksi, kun lapsi lähtee äidin luokse, isä voi keskittyä täyteen työnteeseen. Lisäksi tapaamisten onnistuminen vahvistaa miehen isänä olemista ja tuottaa hyvää mieltä. Joskus kaipauksen ja ikävän tunteita voidaan torjua kieltämällä niiden olemassaolo. Lisäksi lapsen voimakas reagointi palautustilanteessa saattaa vaikuttaa isän tunteisiin.

V: On se nyt siis silleen se on kurjaa, ku nuarempi lapsi, ku se huutaa iha hirvittävästi. H: Kun hänet viedään kotiin? V: Joo, hän, kun hän jää, ku mä lähdän: ”Hei iskä, älä mee.” ... No nyt mä olen saanu hänet jäämää nii, ettei hän itke. (M5)

Erotessa ahdistusta voi lisätä lapsen itku. Lapselle vanhempien ero voi olla vaikeasti ymmärrettävää ja lapset saattavat pitkään toivoa, että vanhemmat palaisivat yhteen. Puolet haastateltavistani kertoi, että eroaminen lapsesta on vaikeinta. Eroahdistus saattoi liittyä myös aikaan. Saattoi kestää ennen kuin mies selvisi menetyksestään, surusta ja kaipauksesta ja pystyi aloittamaan uuden elämän, jossa hänelle muodostui uudenlainen identiteetti etä-isänä (Johansson 2004, 62). On surullista, kun parisuhteen aikana isä ensin kiintyy lapseen ja sitten erossa on koettava lapsen menetys (mm. Laakso & Adams 2006, 89).

6.2. Tapaamisongelmat

Tapaamisiin liittyy aina vähintään kolme osapuolta: äiti, isä ja lapsi. Uusperhetilanteissa tapaamisiin liittyy vielä useampia osapuolia eli mahdollisia isä- ja/tai äitipuolia. Lastenvalvojan kannalta tavalliset tapaamisongelmat ovat niitä, joissa etä-vanhempi ei tapaa lasta ja lapsi joutuu pettymään vanhempaan. Edellistä vähäisemmin on tapauksia, joissa luona pitävä vanhempi tai lapsi, suhtautuu kielteisesti tapaamisiin. Tärkeää olisi selvittää, mistä kielteisyys johtuu. Kokemukseni mukaan lapset saattavat tapaamisilla isän luona olla reippaita, mutta kotiin palattuaan äiti saa hoitaa seurauksia, kun lapsi uskaltaa näyttää erilaisia tunteitaan. Isä puolestaan saattaa olla haluton ymmärtämään, mistä äiti puhuu. Avoimella keskustelulla näissä asioissa on mahdollista päästä eteenpäin, jos molemmat vanhemmat haluavat toimia lapsen parhaaksi. Joskus näissä tilanteissa lastenvalvoja kuulee väitettävän, että äiti estää isää tapaamasta tai äiti manipuloi lapsen mielipiteitä.

Vanhempien suhteen laatu vaikuttaa osittain siihen, miten isä pystyy olemaan lastensa kanssa tekemisissä eron jälkeen (Laakso & Adams 2006, 90). Tapaamisongelmat kasautuvat yleensä niille vanhemmille, joilla ero on riittävä (Rauha 2003, 206). Tapaamisongelmien vaikeus vaihtelee kokemuksen mukaan lievistä pitkäaikaisiin, joskus vuosikausia kestäviin ongelmiin. Lapsi, jolla ei ole aikuisen käsittelykykyä, kärsii näissä tilanteissa. Lapsi elää suhteissaan vanhempiinsa, joiden käytös välittyy lapselle. Siksi tapaamisiin liittyvät asiat kuuluvat ennalta ehkäisevään lastensuojelutyöhön. Seuraavassa keskityn kolmeen ongelmaan: tapaamatta jättämiseen, vanhemmasta vieraannuttamiseen ja lojaliteettiristiriidan aiheuttamiseen.

Tapaamatta jättäminen on vakava ja laaja ongelma (mm. Huttunen 2001, 110 – 111). Isien poissaoloon liittyy lasten kaipaus ja hylätyksi tulemisen tunne. Kuntien lastenvalvojat ja perheasioita hoitavat lakimiehet ja oikeuslaitos tietävät, että erityisesti lapsen tapaa-misoikeuden toteuttaminen käytännössä on yksi vaikeimmista lapsen huoltoa koskevista asioista. Johansson (2004, 16) kuvaa poissaolevan isyyden kokeneita lapsia ja heidän isiään suureksi ja hiljaiseksi ryhmäksi. Jotkut näistä lapsista näkyvät muita enemmän. Heitä tavataan sosiaalitoimessa ja psykiatrien vastaanotoilla.

Kokemukseni mukaan on isiä, jotka vanhempien yhdessä asumisen aikana ovat olleet riittävän hyviä isiä, mutta eron jälkeen lakkaavat pitämästä yhteyttä lapseen. Tämä saattaa liittyä vanhempien väliseen suhteeseen. Eeva Valjakan (2002) mukaan vaikeuksia tulee esiin erityisesti silloin, kun erillään asuvien vanhempien välit ovat rikkoutuneet ja heidän välillään on syviä ristiriitoja eivätkä he kykene hillitsemään keskinäistä vihamielisyyttään järjestäessään lapsen tapaamisasioita. Vanhempien ongelmat heijastuvat lapseen ja etävanhemman tapaamiset saattavat epäonnistua tai jäädä toteutumatta. Seurauksena saattavat olla lapsen pettymykset, pelot, turvattomuuden, hylätyksi tulemisen ja syyllisyyden tunteet. (Valjakka 2002, 85.)

Tapaamatta jättäminen ei kokemuksen mukaan johdu pelkästään vanhempien suhteista, vaikka mainittu syy on todellinen ja vakava. Tapaamatta jättämiseen, vaikka yksiselitteistä vastausta siihen on vaikeaa antaa, voi liittyä myös tottumattomuutta isänä olemiseen. Isä ei tiedä, miten lasten kanssa ollaan, koska isyyden kehittyminen on jäänyt ohueksi.

Tapaamiset voivat olla emotionaalisesti raskaita. Etä-isällä voi olla vaikea kestä elämän rytmiä, jossa tapaamisten ilo, päätyminen ja väliajan kaipaus vuorottelevat keskenään (mm. Johansson 2004, 68; Huttunen 2001, 112). Etä-isät läpikäyvät kroonista eroproses-sia (Johansson 2004, 62). Kun lapsi on tärkeä, tapaamisiin liittyy voimakkaita tunnela-uksia, ilon ja surun vuorottelua. Surua voi lisätä tapaamisten estyminen tai pettymykset

tapaamisissa. Tämän tuskan kestäminen vaatii mieheltä oppimista. Johansson (2004, 68) kirjoittaa muutosprosessista, jossa parhaimmillaan etä-isyydestä tulee uudentyyppistä joustavaa miehisyyttä. Hokkanen (2005, 147) kirjoittaa etävanhemman kauaskatseisuuden auttavan kestämään lasten lähtemisten ja palaamisten aiheuttamia tunteita ja näkemään oman toiminnan vaikutuksia.

Lapsi voi olla haluton tapaamiseen. Syynä voivat olla lapsen kokemat pettymykset, pelot tai lapsen ikä, jolloin samanikäiset ystävät ja harrastukset tulevat tärkeämmiksi (Taskinen 2001, 37). Jokainen pettymystä aiheuttanut tapaaminen tai isän tapaamatta jättäminen voi aiheuttaa lapselle hylätyksi tulemisen tunteen. Joskus isä voi olla uhkaava tai pelottava, jolloin lapsi pelkää tapaamisia (mm. Johansson 2004, 112). Laissa tapaaminen on lapsen oikeus, mutta ei velvollisuus. Mahdolliseen pakkotäytäntöön ryhdytään lapsen etua ajatellen, silloinkin, kun tapaamisoikeuden toteuttamista hakee lapsesta erillään asuva vanhempi. (Gottberg 1997, 61.) Milloin sitten on kaikesta huolimatta kysymys lapsen omasta tapaamishalusta eikä vanhemman estämisestä tai lapsen manipuloinnista, jää sosiaalilautakunnan selvitettäväksi siinä tapauksessa, kun oikeus näin määrää lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpano-oikeudenkäynnissä.

Ja kyl se niin, mä en saa, mun ei anneta olla niin, vaik se halutaa antaa, vaik se sil lai halutaa antaa ymmärtää, et mun puolest sopii, mut kun lapset ei halua. ... (huokaa) (M10)

Katkelmassa äidin mukaan lapset kieltäytyivät tapaamisista. Lapset olivat joutuneet tilanteeseen, jossa vanhemmat eivät yhdessä voineet kertoa lapsille erostaan. Lapset olivat ymmällään. Kun isä muutti pois ja lapset seurasivat äidin reaktioita, lapset tunsivat ymmärtämystä äitiä kohtaan ja pettymystä isää kohtaan. Kun lapset joutuivat erossa kantamaan vanhempansa vaikeita tunteita, he eivät päässeet suremaan vanhempiensa eroa ja toisen vanhempansa menetystä. Lojaalina äidilleen he luopuivat tapaamisista isän kanssa. Ristiriita ohensi osittain lasten lapsuutta.

Kun lapsi kieltäytyy tapaamasta isää, saattaa Maija Rauhan (2003) mukaan olla kysymys äidin manipuloinnista. Kun äiti suhtautuu kielteisesti isään, niin kielteinen asenne tarttuu lapseen, koska lapsi on riippuvainen äidistä. PA eli Parental Alienation tarkoittaa lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmastaan. Molemmat vanhemmat voivat syyllistyä tähän, mutta vakavissa tapauksissa vieraannuttamiseen pyrkii yleensä lasta luona pitävä vanhempi, joka tavallisesti on äiti. PA on aikuisen toiminnasta aiheutuvaa. Kun lapsi menee voimakkaasti vanhempansa manipulointiin mukaan ja alkaa itse käyttäytyä vihamielisesti vanhempaansa kohtaan, on kyseessä PAS eli Parental Alienation Syndrome, mikä on lapsen käyttäytymistä. (Rauha 2003, 208.)

Vanhemmasta vieraannuttamista on Rauhan (2003, 209 – 211) mukaan esimerkiksi lapsen käyttäminen viestinviejänä, kieltämällä lasta kertomasta toiselle vanhemmalle jostain tietystä asiasta, käyttämällä lasta uskottuna, valehtelu toisesta vanhemmasta, tapaamisten siirtäminen silloin, kun lapsi on niihin valmistautunut, jättämällä lapselle vastuu tapaamisten toteutumisesta tai lapsen avulla tietojen kerääminen toisesta vanhemmasta.

Rauhan (2003) mukaan vieraannuttamista on kolmea tyyppiä: naivia, aktiivista ja pakkomielleistä. Naivi vieraannuttaja pitää kaikesta huolimatta lapsen ja etävanhemman suhteita tärkeinä, mutta hän saattaa ajoittain puhua tai toimia vieraannuttavasti. Aktiivinen vieraannuttaja pitää lapsen suhdetta toiseen vanhempaan tärkeänä, mutta suuttuessaan hän toimii vieraannuttavasti. Pakkomielleisen vieraannuttajan selkeä tavoite on, että lapsi on hänen puolellaan ja yhteisvoimin vanhempi ja lapsi tuhoavat suhteen toiseen vanhempaan. Lasta manipuloiva vanhempi on hyvin katkera entiselle puolisolleen eikä hän pääse katkeruutensa yli. Pakkomielleinen vieraannuttaja yrittää estää tapaamiset kokonaan. Kun lapsi kieltäytyy tapaamasta, vanhempi on saavuttanut päämääränsä. (Rauha 2003, 211 – 213.) Etävanhemman varovaisetkin lähestymiset ja tapaamisyrietykset tulkitaan väärin ja tilanteet päättyvät pahasti ja lapsi asettuu lähivanhemman puolelle etävanhempaa vastaan. Lopputuloksena lähivanhempi lapsineen ovat entistä tiiviimmin yhdessä.

Voidaan pohtia, onko vieraannuttamista olemassa. On ensiarvoista selvittää, mistä on kysymys, kun lapsi kieltäytyy tapaamasta toista vanhempaa. Pitää verrata aikaisemmin vallinneita, lapsen ja vanhemman suhteita, uusiin, muuttuneisiin suhteisiin. Jos suhteet aikaisemmin ovat olleet hyviä, mutta muutoksen jälkeen tilanteet lukkiutuvat, pitäisi tarkkaan selvittää, mistä lasten tapaamishaluttomuus johtuu. On huomioitava myös lasten ikä. Nuoruusikäiset lapset ovat joskus haluttomia tapaamaan, koska he haluavat itsenäistyä. Lastenvalvojat ja lakimiehet havaitsevat joskus työssään vieraannuttamista. Kaikkiaan lakimiehillä ja lastenvalvojilla on kokemusta katkeroituneiden vanhempien aiheuttamasta haitasta lapsille tapaamisongelmien muodossa.

Toinen tapaamisiin sekä isien ja lasten suhteisiin vaikuttava tekijä on lojaliteettiristiiriita, johon lapsi joutuu, kun vanhempien ristiriita kanavoidaan lapseen. Vanhempien eron ollessa riitainen, lapset kokevat usein vaikeita lojaliteettiristiiriitoja ja lapsi saattaa joutua vanhempansa liittolaiseksi (Taskinen 2001, 12). Lapselle tekee kipeää joutua puhumaan pahaa tai kuulla pahaa toisesta vanhemmastaan. Tutkijat ovat hyvin yksimielisiä siitä, että tärkein vanhemmastaan erillään asuvan lapsen selviytymiseen vaikuttava tekijä on vanhempien keskinäinen suhde (Sinkkonen 2005, 128).

Ni keskiviikkon, ku mun pitäis viedä (hakea) lapset, ni hän voi ottaa yhteyt sit lapsen kautta tai sit soittaa. ... Ja sanoo sit, et onnistuuk se perjantaihin asti, hän pitäis. Mä oon sit antanu aika montaki kertaa, ... et jos laps haluaa, ni kyl hän saa olla. ... Mut sit on ollu simmosii kertoi, ku vanhempi laps on saanu tulla ja äiti on sanonu, et ei iskä halua ottaa heit. Ihan käsittämättömiä. Minkä takia hän haluaa tehdä näin? Se on ihan sama, hän löytäis jonkun, jonkun uuden miähen. ... Ni määhän alkaisin sitä miestä nyt sitte vihaamaan, jos se pitäis hyvää huolta niist lapsist. ... Hulluhan mä olisin. ... (M1)

Lapsi on lojaliteettiristiriidassa tilanteessa, johon hänen voimavaransa eivät riitä. Lapselle lojaliteettiristiriita on kuluttavaa ja ahdistavaa. Kun vanhempi mustamaalaa toista vanhempaa, siitä kärsii eniten lapsi. Lapselle syntyy epäluottamus eikä hän tiedä mihin uskoa. Lapsella ei ole aikuisen käsittelykykyä ja hänen on vaikeaa ymmärtää asiaa.

Lojaliteettiristiriitaa aiheutuu monella tavalla. Toinen vanhempi voi puhua pahaa tai valehdella toisesta vanhemmasta. Vanhempi voi valita lapsen myös viestinviejäksi vanhempien välillä. Monet äidit yrittävät säilyttää eron jälkeen kaiken valvonnan lapsen asioissa silloinkin, kun lapsi on isän luona.

Ja sitte toisinaan oli sil lail, ku mä olin niiden kanssa. Se oli se rivitalon pätkä, jossa silloin olin niiden kans. Saatto olla, että hän tuli jotain soittelee ovikelloa, tai tekee ehkä jotain tarkastuskäyntiä tai jotain. Tämmöst. Lapset olivat sitten sil lail peloissaan ja kahden vaiheilla, että mitä nyt tehdään. (M7)

Lenneér-Axelson (1985) kuvaa, miten jotkut äidit haluavat kontrolloida lasten kasvatusta jopa silloinkin, kun lapsi on isän luona. Äiti antaa ohjeita ja varoituksia. Tämä aiheuttaa lapsissa ja isässä huolta ja jännitystä. Äiti on kuin näkymätön henki tapaamisten aikana tarkistelemassa eri tilanteita. Lopulta lapset saattavat joutua vaikeaan lojaliteettikriisiin ja kieltäytyvät tapaamisista. Syitä siihen, miksi äidin on vaikea luopua valvonnastaan, on monta. Joskus äidit voivat olla kykenemättömiä käsittelemään aggressiivisuuttaan tai katkeruuttaan. Joskus hänellä voi olla pelkoa siitä, että lapset viihtyisivät paremmin isän kuin äidin luona tai äidillä voi olla huolta yhteydenpidon jatkumisesta entisen puolison kanssa. (Lenneér-Axelson 1985, 72 – 73.)

Tapaamisongelmat ovat haaste sosiaalitoimelle, lakimiehille ja oikeudelle. Tärkeitä, koska niiden havaitseminen ja niihin tarttuminen riittävän ajoissa auttavat lasta eikä oikeudenkäyntiin ehkä tarvitse ryhtyä. Tavoitteena on, että lapsi kehittyisi ominaisuuksiltaan tasaisesti eikä jäisi jollain sisäisellä elämänsä alueella vajaaksi. Heikommin kehittynyt alue haittaa myöhemmin aikuisena tehtäviä ratkaisuja. Toisaalta, jos ongelmia ei tiedosteta, saattaa olla, että niitä toistetaan. Viranomaisten tehtävänä on erossa tukea vanhemmuutta, mutta jos tämä vanhemman vanhemmuus on jo varhain haavoittunut, voi tehtävä olla

erittäin vaikea (Amnell 1999, 112).

6.3. Isän suhde lapseen

Isänä oleminen antaa merkitystä ja tarkoitusta miehen elämään (mm. Heikkinen ym. 2005, 51). Isyydessä on samalla kertaa kolme sukupolvea läsnä: lapsi, äiti ja isä sekä isovanhemmat. Pitkän lapsuutensa aikana ihminen muodostaa omien vanhempisuhteiden ja vanhempiensa parisuhteen kokemusten pohjalta käsitystä itsestään ja rakentaa omia parisuhde- ja perhekuvioitaan (Tuhkasaari 2000, 18). Kun kaksi ihmistä kohtaa ja perustaa perheen, lapsi tekee vanhemmistaan äidin ja isän. Tuhkasaari (2000, 19) kirjoittaa, miten lapsi tarvitsee sellaisen kasvun ja kehityksen perustan, mikä mahdollistaa lapsen eriytymisen ja yksilöllistymisen. Tukea ja turvallisuutta antavat vanhemmat mahdollistavat lapsen todellisen minuuden ja oman ainutlaatuisuuden esiintulon sekä kasvun ja kehityksen.

Lapsi omaksuu lapsuutensa aikana sukupuoli-identiteetin, johon häntä voi auttaa omaa sukupuolta oleva vanhempi. Jotkut isät kuvasivat tyttärtään ja lapsen äitiä läheisiksi toisilleen, jolloin tytär sitoutui äitiin ja isä saattoi joskus kokea sivuun jäämistä. Merkitykselliseksi jäi, antoiko äiti miehelle tilaa olla isä ja miten äiti tuki tapaamisten toteutumista.

Ei siin mittää, et hän menee äitin kans, ku hän on, oli niin äitin tyttö, tuntus olevan. ... Et hän, se on niin ku kaiken lähtökohta, et ko hän haluaa et, lapsel on isä. (M6)

Leena Klockars ja Riitta Sirola (2001) kirjoittavat, miten äidin ja tyttären rakkaussuhteeseen kuuluu keskeisenä äidin rakastama mies, tyttären isä. Äidille tytär merkitsee äidin ja isän rakkauden tulosta ja tyttärelle äiti on ensisijaisesti isää rakastava. Äidin kyky ja tapa rakastaa miestä välittyy tyttärelle ja vaikuttaa tyttären tapaan rakastaa miestä ja valita puoliso. Isien mielikuvat äitien ja tyttärien rakkaussuhteesta vaikuttavat oleellisesti näihin suhteisiin. Tyttären varhainen rakkaus äitiin muuttuu äitiin samaistumiseksi ja mieheen rakastumiseksi. Tytär rakastuu ensin äidin mielessä olevaan isään. Jos äidin omassa isäsuhteessa oleva mielikuva on riittävän hyvä, äiti sallii tyttärensä rakastua äidin isään. Näin äiti yhdistää äidin ja isän rakkaudet. Myös äidin kielteiset, isään liittyvät mielikuvat, kuten pettymys, siirtyvät tyttären maailmaan. (Klockars & Sirola 2001, 194; 208.)

Jotkut isät kuvasivat isän ja pojan suhdetta. Isä ja poika tuntuivat erottamattomalta yhdistelmältä ja molemmat viihtyivät toistensa kanssa. Isälle poika merkitsi suurta iloa.

Olemme lähekkäin, vierekkäin joka asiassa. (M8)

Poikalapsi lisää miehen miehisyys-tunnetta. Läheisyys, vierekkäisyys ja isän antama turva tukevat pojan kasvua mieheksi ja antavat pojalle mallin siitä, millainen on isä ja mies. Pojalle fyysisesti samankaltaisesta isästä tulee idealisoitu esikuva, mikä saa pojan valikoivasti samaistumaan isään ja samaistuminen rakentaa pojan yksilöllistä identiteettiä (Tähkä 1996, 165). Johansson (2004, 160) näkee asian toisin ja kirjoittaa, että identifiointi perheissä ei seuraa mitään yksinkertaista sukupuolimallia. Kaikki perheet eivät noudatta klassista perhemallia, jossa äiti hoitaa ja isä toimii tiennäyttäjänä elämässä. Pojat saavatkin identifioitua äitiinsä. Perheessä ei aina ole kilpailua miesten kesken.

Pojan fyysisistä ominaisuuksista isät kuvasivat voimakkuutta ja vahvuutta, isoa kokoa ja jänteveyttä. Pienen pojan urheilullisuus ja fyysinen vahvuus lisäsi isän myönteisiä ilmauksia lapsesta. Yhdessä urheileminen ja lapsen kanssa liikkuminen on yksi tapa, jolla kasvava poika voi samaistua isään. Vastaavasti tytön fyysisistä ominaisuuksista isät kuvasivat ihaillen tytön kauneutta. Pientä tyttöä kuvattiin rakastavasti.

Isän pikku prinsessa. (M10)

Tähkä (1996) kirjoittaa tytön vaiheittaisesta triadisesta kehityksestä, jossa tytär ensin tunnistaa isän rakkausobjektin roolin äidin kokemusmaailmassa, mutta yrittää olla samanlainen kuin äiti ja rakastettavampi kuin isä, jonka kanssa tytär kilpailee. Tässä vaiheessa äiti on tytlle sekä rakkauden että samaistumisen kohde. Toisessa vaiheessa tytlle selviää, että isä on äidin rakastama juuri erilaisuutensa eikä samanlaisuutensa takia. Tyttö yrittää tyydyttää äitiä kuten isä, mutta olemalla paljon parempi joka suhteessa. Kolmannessa vaiheessa tyttö siirtää rakkautensa isään. Äiti pysyy edelleen ihannoituna samaistuskohteenä. (Tähkä 1996, 166 – 167.) Isän tehtävänä on tyttöä rakastavalla ja ihailevalla katseellaan ja olemuksellaan asettua uudeksi ihannoiduksi rakkauskohteeksi tytlle. Tämä isän rakkaus auttaa tyttöä kestämään myös kielteisiä tunteita. (Siltala 2003, 196.)

Joissakin tapauksissa pojan ja äidin suhteessa oli isien mielestä kielteisyyttä, mikä ilmeni isien mukaan äidin kykenemättömyytenä poikansa hoitamisessa tai poika sai isän mielestä liian vähän huomiota äidiltään. Isät kokivat tilanteen haitalliseksi pojalle.

Oma lapsi on kakkossijalla ja aletaan niin ku hoitamaan mun kodissani jotain ihmistä, joka ei ole yhteiskuntakelpoinen millään (M8)

Tässä kuvastui miehen huoli ja suuttumus sekä naisen kyvystä olla äiti että parisuhdeongelmasta. Miehen vihalle oli selvä sisältö: entisen puolison elämään oli tullut tärkeämpää

kuin lapsi. Uusi mies vei äidin huomion pois lapsesta. Vanhemman uudelleen avioituminen saattoi tutkimusten mukaan merkitä lapselle uutta menetystä (mm. Ahrons & Tanner 2003, 346). Aikuisen omat aikaisemmat menetykset saattoivat aktivoitua erossa. Tässä oli erosta kulunut vain muutamia kuukausia ja miehellä oli vielä ex-puolisonsa kanssa entiseen yhteiseen kotiin liittyviä ajatuksia, mitkä pitivät häntä kiinni vanhassa suhteessa ja johtivat kilpailuasetelmaan. Kilpailu vei voimia, koska toiseen ei voinut luottaa (Ankkurilkonen 2000, 48).

Isät kertoivat lastensa luonteesta. Puolet isistä kuvasi lastaan iloiseksi. Kiltiksi ja puhe-
liaiksi kuvatut lapset olivat tyttöjä. Poikia kuvattiin rohkeina, vilkkaina ja liikkuvina. Hiljaisia, varovaisia tai varautuneita lapsia oli sekä tytöissä että pojissa. Jotkut isät näkivät tytärissään hyvää johtaja-ainesta. Vanhinta lasta kuvattiin usein älykkäänä, joka osaa huomioida muita ja on henkisesti kehittynyt nuorempia lapsia enemmän. Nuorin lapsi tuotti pelkällä olemassaolollaan paljon iloa.

Ja sitte tämä pienimmäinen on sitte (nimi) nii, miten siitä nyt sanois, sehän on aivan loistava. ... Et se on tota, ei turhasta valita, että ei oo mikään turhan itkijä, että. ... Juttelee kyllä kauheesti. ... Vaikka sanoja ei tuukkaan. ... Yritystä riittää kovasti ja kyllä hän on kans tosi iloinen ihminen. (M4)

Lasten elämässä sisarusuhteet ovat yleensä elämän pisimpään kestäviä ihmissuhteita. Ne alkavat varhaisesta lapsuudesta ja kestävät vanhuuteen. Lasten elämään perheessä vaikuttaa muun muassa syntymäjärjestys ja vanhempien elämäntilanne, joka voi olla erilainen eri sisarusten syntyessä. Nuorimmaisista kuvataan reippaina, uskaltavina, päivänsäteinä ja lapsina, joiden touhujen seuraaminen tuottavat paljon iloa. Lapsen hymy ja ilo antavat voimaa arkipäivään.

Tutkimuksessani isän rakkauden ja kiintymyksen ilmaisut näkyivät haluna olla lasten kanssa. Kiintymys ja rakkaus lapseen olivat tekijöitä, mitkä saivat isän ajattelemaan ja tapaamaan lastaan sekä tuntemaan iloa lasten tapaamisesta.

Mä tykkään tosi paljon hänestä ja kyl hänki ain sanoo, et hän tykkää munstämmötti näi. (M6)

Kun isä iloitsee tapaamisista, lapsi voi tuntea olevansa rakastettu ja toivottu. Hän saa mahdollisuuden olla lapsi. Vuorovaikutuksen laatu muualla asuvan isän kanssa on tärkeää lapsen hyvinvoinnille. Vuorovaikutuskokemukset vaikuttavat osaltaan siihen, minkälaiseksi lapsen käsitys itsestään muodostuu. Isät kuvaavat lämpimiä välejä, lapsesta pitämistä ja lasten viihtymistä isän kanssa. Susan Stewart'n (2003, 232; 234) tutkimusten mukaan lapsen läheisyydellä muualla asuvaan isään on suoraa yhteyttä lapsen hyvin-

vointiin, koska läheisyys isään vähentää lapsen tuntemia huolia.

Joskus tota lauantai-illal katotaa huumaa yhdes, istutaa vierekkäi ja tota noi ja molemmat saa laittaa jalat pöydäl ja ihmellä siin ja kommentoidaa kaihennäkösii juttui, mitä siin on ja ... sit just jossai, jos me lähdetää jonnekki esimerkiks urheilemaa tai jotai muuta ni, niin vuorotellen vähä komennetaan toisiamme, et vauhtii nyt lisää tai muuta ja naureskellaa jollekki. (M2)

Lämmin vuorovaikutus isän ja lapsen välillä välittyy lapsen kanssa keskustellessa, läheisyydessä ja yhteisissä hetkissä. Yhteinen tekeminen on yksi rakkauden muoto. Silloin eletään tässä hetkessä ja nautitaan elämästä juuri nyt. Yhdessäolo lapsen kanssa, hoito, kasvattaminen, toiminnallisuus ja leikki ovat tärkeitä miehen elämässä. Haastattelemistani isistä enemmistö oli tyytyväisiä isyyteensä.

Isänä kyl mä olen niin ku onnellinen, et on ihan terve, mukava laps. ... Kyl se on ihan kiva. (M2)

Tutkimuksessani lapsen olemassaolo, lapsen ilmaisema kiintymys, isän onnistuminen kasvatuksessa, myönteiset lasten tapaamiskokemukset ja isän tyytyväisyys isyyteensä vahvistivat miehen isänä olemista. Päivittäisen rakkauden osoittaminen lapselle on tärkeää isille (Paajanen 2006, 53). Lapsiin sitoutuminen ja läheisyys lisäävät isien tyytyväisyyttä (Eggebeen & Knoester 2001, 390). Monet lapsistaan erillään asuvat miehet arvostavat isyyttään ja haluavat panostaa isyyteensä, esimerkiksi säännöllisillä tapaamisilla ja puhelinkeskusteluilla. Kun isät kokevat oman roolinsa eron jälkeen merkittäväksi, he ovat tyytyväisempiä ja sitä enemmän he haluavat panostaa isyyteensä ja tavata lapsiaan. (Minton & Pasley 1996, 40 – 41.)

Isien tyytyväisyyttä lisäsi luottamus omaan toimintaan isänä. Itsetuntoon vaikuttaa myönteisesti, kun ihminen kokee hallitsevansa tilanteita, hän tuntee itse voivansa ohjata ja hallita elämäänsä ja hän voi mieleisillään ratkaisuilla vaikuttaa siihen, mitä hänelle tapahtuu (Keltinkangas-Järvinen 1999, 227). Isä tapaa lastaan, koska hän itse haluaa olla lapsensa kanssa ja hän voi itse vaikuttaa siihen, mitä lapsen kanssa tehdään.

Mä pystyn ainakin tukemaan ... lastani ja keskustelemaan paljon ja ku me ollaan muutenki juteltu paljon, ... se et hän luottaa munhun ja se et hän pystyy, hän kiusattii yhdes välis koulus, ni hän pystys kertomaa siit mulle. ... Mut ei hän ollu kertonu siit äidil. ... Tota siit lähdeetti heti, et puhumalla ne asiat ratkee ja sit mentii kouluu juttelemaa ja hän pelkäs hirveesti sitä tilanet, mut sit se loppujen lopuks meni ihan hienosti se tilanne ohitte. (M2)

Kun ihmisen oma hallinnantunne on riittävän vahva, hän voi kokea omista ratkaisuistaan onnistumista ja tyytyväisyyttä. Lapsi saa turvallisen kiintymyksen kokemuksen siitä, että hän on huolenpidon ja rakastamisen arvoinen, kun isä tukee häntä ja hänen selviytymis-

tään. Isän ja lapsen kiintymys toisiinsa kasvaa ja molempien itseluottamus lisääntyy. Miehen tyytyväisyys isyyteen vahvistuu. Muita isyyttä vahvistavia tekijöitä olivat isän ja lapsen välinen luottamus, isän rauhallisuus ja käyttäytyminen siten, että lapsi pystyi pitämään isästä sekä lapsen äidin kanssa toimeen tuleminen.

Meil menee nykyään ihan ok, et pysytää esimerkiks sopimaa tapaamisist, sit me pystytää sit semmotti, jos toisel on joku meno, ... nii ni, on se varmaa 99-prosenttisesti toteutunu nii, et, että, et se on saanu sen ... lapsen hoitoo sillon, ko on joku meno ittel, tai sit o ollu nii, et on ollu jotku juhlat. (M6)

Vanhempien keskustelu ja sopiminen luovat turvallisuutta lapselle, kun vanhemmat toimivat vastuullisina aikuisina. Lapsi voi luottaa siihen, että molemmat vanhemmat toivovat ja rakastavat häntä. Lapsi saa turvallisen ja huolettoman kokemuksen yksilöllisenä lapsena olemisesta.

Kun lapsi oli isän lähellä, joko fyysisesti tai emotionaalisesti, niin läheisyys yhdisti isää ja lasta. Lisäksi lapsen osoittama kiintymys tuntui hyvältä. Tutkimuksessani isillä oli suurimmaksi osaksi luottamusta etä-isyydestään selviytymiseen.

Et kyl meil on kaikki asiat nii hyvin, et sillon, ku me ollaan kaikki kool ni. Ei kukaa ulkopuoline vois edes ajatella, et me oltas joku uusperhe. (M1)

Läheinen suhde lapseen ja lapsen hoitaminen heti pienestä alkaen vahvistavat isän ja lapsen suhdetta. Isät, jotka olivat hoitaneet lapsiaan jo aivan vauvoista lähtien, pystyivät yleensä eron jälkeen jatkamaan suhdettaan lapsiin. Yhteiskunnallinen kehitys, jolloin molemmat vanhemmat usein ovat työssä, aiheuttaa sen, että molemmat vanhemmat ovat alkaneet hoitamaan lapsia ja isät toimivat pätevinä vanhempina lapsen hoidossa (mm. Renshaw 2005, 7). Kun perhe eroaa, isällä on edelleen merkitystä. Pienen lapsen kanssa aloitettu tiivis isän suhde lapseen ennakoi lapsen kasvaessakin tiivistä suhdetta isän ja lapsen välillä (Kilpiä 2006, 29).

Tyytymättömyyttä isyyteen aiheutti tapaamisten epäonnistuminen tai epävarmuus tapaamisissa sekä isän ilmaisema pettymys lasten äitiä kohtaan. Tapaamiseen liittyvät ongelmat tuottavat ymmärrettävästi pettymyksiä isyydessä, koska eron jälkeistä isyyttä toteutetaan pääasiassa lasten tapaamisilla.

Tällä hetkellä en kovinkaan tyytyväiseksi sen takia, että jokainen päivä, jonka elän epävarmuudessa, saanks mä tavata sitä viikolla, on liikaa. (M8)

Tapaamisten toimiessa huonosti, etä-isän tyytyväisyys laskee. Carmelle Minton ja Kay Pasley (1996) tutkivat isien identiteettien ja isien sitoutumisten lapsiin eronneiden ja las-

ten kanssa asuvien isien välillä. He havaitsivat, että eronneilla, lapsestaan erillään asuvilla isillä, oli vähäisempi pätevyyden ja tyytyväisyyden tunne kuin lasten kanssa asuvilla isillä. Vähäisempi pätevyyden ja tyytyväisyyden tunne saattoi olla Mintonin ja Pasleyn mukaan seurausta siitä, että lasta voitiin tavata vain tapaamissopimuksen mukaan ja samalla entinen puoliso pystyi vaikuttamaan, milloin isä voi tavata ja milloin ei. (Minton & Pasley 1996, 40.)

Erossa joillakin isillä uudet olosuhteet ja tilanteet saattavat vähentää isyyden merkitystä heidän elämässään (Ihinger-Tallman ym. 1993, 566; 568). Työkokemukseni mukaan tapaamisia jossain määrin heikentäviä tekijöitä ovat pitkät tapaamismatkat ja uusperheellisyys. Pitkät matkat rajoittavat tapaamisia fyysisen etäisyyden takia tai uusi perhe vie enemmän aikaa. Tutkimuksessani en havainnut uusperheellisyyden vähentävän tapaamisia. Pitkät tapaamismatkat harvensivat tapaamisia loma-aikoihin, jollain lapsia tavattiin pidempi aika kerralla.

Kun isät halusivat tapaamisia, mutta tapaamiset olivat vähentyneet harvalukuisiksi mahdollisuuksiksi, isät ilmaisivat kiintymystään emotionaalisella tasolla, siten että lapsi oli lähes joka päivä isän ajatuksissa.

Mun on ikävä lapsii. (itkee) Muutenki on päivittäin ja illal viimeseks ja aamul tulee melkein ensmäiseks ellei toiseks. ... Se vaa tulee niin pinnal. ... Ku sitä ei muute kuitenki pitää sitä, sitä ku erotilanne on tää. Se, et jos mä vois in ajatella, et mä vois in soittaa ja käydä ex-vaimol ja tehdä viel enemmän mut. En mää jaks a. (M10)

Kun ihminen on erossa kiintymyksen kohteestaan, hän saattaa ikävöidä tätä. Jatkuva kaipaus ja ikävöinti kuluttavat voimia. Lasten menetys satuttaa niin, että se lähes lamaannuttaa suhteen entiseen puolisoon. Yhtenä osasyynä tässä oli entisten puolisoitten selvittämätön ero. Tätä edelsi toimimaton parisuhteen aika, jossa he eivät pystyneet puhumaan keskenään vaikeista ja kielteisistä asioista. Ongelma, jota ei kohdattu, jäi ratkaisematta ja vaikutti entisten puolisoitten vuorovaikutussuhteisiin.

Kun isän ja lasten tapaamiset eivät toimineet, se vähensi miehen tyytyväisyyttä itseensä isänä. He tunsivat pettymystä siitä, etteivät voineet auttaa lapsiaan tai muutoin olemaan heidän elämässään. Joskus ainoa, mistä he huolehtivat, olivat muistamiset merkkipäivinä ja jouluna. Etäisyys lapsiin merkitsi sosiaalisen isyyden kutistumista ja ohenemista. Lopulta isyys oli vain biologista ja juridista.

Et mää olen, joudun olemaan viikonloppuisin töissä. ... Lauantaisin, sunnuntaisin, no en mä nyt aina siäl ole, mut useimmiten jompikumpi. ... Ja tota, silloin kun tää homma alko. Nii, siit on nyt tosiaan tuota noin viis vuotta aikaa,

ku mä sen vakityön solmin. Nii sillon jo vedottiin aina tähän et, et sanottiin, et mitäs siin sopimukses lukee, et siel oli vuoroviikoin, et onko tämä viikko nyt sellainen ja, ja se, mikä mua sillon harmitti kaikist eniten, oli se et, hän oli sillon tyättömänä, et oli hänelle yks hailee, et minä viikonloppuna hän pitää. ... Jaa sitte, ku mä soitin lapselle, nii sit lapsi sanos, et nyt on äidin viikonloppu, et kysy nyt kuitenkin vielä, nii siält tuli jyrkkä ei. (M11)

Tällä isällä tapaamiset toimivat useiden vuosien ajan, mutta lapsen tullessa varhaisnuoren ikään, tapaamiset päättyivät. Samaan aikaan päättyi myös vanhempien välinen keskustelusuhde. Isän ja lapsen suhteen onnistuminen vaatii panostusta molemmilta vanhemmilta. Tyytyväisyyttä vähentävät vanhempien kielteiset tunteet toisiaan kohtaan. Lapsi voi tarvita äidiltään sisäisen luvan olla isänsä kanssa, jolloin hän voi huolettomalla mielellä olla isänsä seurassa. Joskus tapaamiset päättyvät, kun lapsi tulee nuoruusikään. Lapsen ja vanhemman suhde saattaa tällöin katketa useiksi vuosiksi. Tämä on raskas paikka. Aina ei huomata sitä, että lapsi irrottautuisi vanhemmastaan joka tapauksessa, silloinkin, kun vanhemmat asuvat yhdessä.

Lapsen lapsuus ohenee, mikäli vanhempien suhteessa on paljon riitaa ja kaltoin kohtelua. Jos vanhempien välillä on henkistä tai fyysistä väkivaltaa tai voimakasta ristiriitaa tai lapsi jää vaille riittävää hoivaa, perheen lapsilla on lähes aina psyykkisiä oireita (Poutanen ym. 1997, 3900; Amato & Rezac 1994, 204). Pieni lapsi kokee kestokykynsä ylittäviä tunne-myrskyjä muun muassa silloin, kun hoitavat aikuiset laiminlyövät lasta, lapsi jätetään yksin liian usein tai aikuisella on omia hallitsemattomia tunteen- tai toiminnanpurkauksia tai vanhemmilta puuttuu tunnekannattelukykyä. Lapselle syntyy ylivuotokokemuksia ja siten syntyy kehityksellisiä esteitä. (Schulman 2004, 151.)

Hällä tulee helposti se lumipallojuttu. Et hän miettii näitä asioita, et ku hänellä ei oo ammattia, hän ei ole jaksanut käyvä, hän meni täällä kauppakouluu, ja hän ei jaksanu ... käydä sitä. ... Kahtena, kahestikohan hän alotti sen vai olisko alottanu peräti kolmestikin sen, mut hän ei jaksanu tätä syyslukukautta. (M7)

Vanhempien riidat jättävät jälkiä lapsiin, mitkä näkyvät lasten käytöksessä joko jo lapsuuden aikana tai myöhemmin vasta aikuisena. Perheen aikuisten tunnesuhde vaikuttaa lasten mahdollisuuteen kasvaa ja kehittyä. Lapsuus heikentyy, jos lapsen varhaisvaiheessa on puutteita. Kun aikuisen voimavarat kuluvat kiistelyyn ja aikuinen väsy, lasten turvattomuus on silloin nopeammin läsnä. Pienet lapset joutuvat helposti traumatilaan, jos he jäävät yksin ilman suojaavan aikuisen läsnäoloa ja tunnekannattelua (Schulman 2004, 151).

6.4. Isänä olemisen epävarmuus

Epävarmuutta voivat aiheuttaa tilanteet, joita vanhemmat eivät tunne hallitsevansa. Nämä liittyvät tutkimuksessani lasten tapaamisiin tai muuhun yhteydenpitoon, jolloin saattoi syntyä epävarmoja tilanteita. Toinen, ajoittain vaikeita tilanteita aiheuttava tekijä, oli lasten kasvatus (ks. Paajanen 2006, 61).

Haluan mä pitää lapsii, enkä mä tiedä, mitä mä tekisin. ... Tekee mitä vaan, nii ei osaa tehdä oikein. ... (itkee) (M10)

Isä koki riittämättömyyttä isänä olemisessa. Hänestä isyys tuntui hataralta, kun lasten äiti saattoi päättää tapaamisista. Oma hallinnan tunne laskee, kun ihmiselle vain tapahtuu asioita eikä hän koe pystyvänsä niihin mitenkään vaikuttamaan. Puhutaan ulkoisesta hallinnasta. (Keltinkangas-Järvinen 1999, 228.) Kun isä tuntee, ettei itse voi vaikuttaa esimerkiksi tapaamisiin, syntyy avuttomuuden tunne. Välillä isien ajatukset olivat haikeita ja ikäviä, jos tapaamisia oli harvoin pitkien matkojen vuoksi tai tapaamiset toimivat heikosti.

H: Miten usein sä oot yhteydes sun lapsiis? V: No, nyt mä en pysty oleen olenkaa, ennen me oltii lähes joka ilta. ... Et aina, ku ne oli koneel, ni ainaha siel jotai kirjoteltii tai läheteltii. ... musiikkii tai jotai kuvii tai. ... No nyt se on jääny, puhelimel mä nyt yritän ainaki kerra viikos soittaa. Tai nee kyselee jotai. ... On tosa pitempiiki jaksoi ollu, et ei. ... Se o siit, ku sitä Messengerii ei oo. ... Mä en näe järkee, et vaik mul on työsuhdepuhelin, minkä takia täytyy kalliil puhelimel soittaa, ku on muitaki vaihtoehtoi. (M 12)

Yhteydenpidossa lapsiin on muitakin muotoja kuin tapaaminen, kuten lapselle soittaminen, sähköpostin lähettäminen ja Messengerin välityksellä toimiminen. Tässä tapaamatta jättämisen syynä olivat isän ja äidin väliset suhteet. Äiti ja lapset halusivat tapaamisia. Isän pettymys äitiä kohtaan johti siihen, ettei isä voinut suostua tapaamisiin. Se oli isän keino osoittaa tyytymättömyyttään. Aluksi isä hoiti suhteita lapsiin Messengerin välityksellä, mutta kun Messenger-yhteydetkään eivät enää olleet mahdollisia, yhteydenpito jäi puheluihin.

V: Et kyl ne yleensä aina mielellään tuli sillon, ku mää menin hakemaan niit. Ne tuli mielellään. (M7)

Käsitys omasta isänä olemisesta vaikuttaa epävarmalta, jos isyys vahvistuu ulkopuolelta tulevasta kokemuksesta. Omiin tunteisiin saattaa liittyä niin paljon epävarmuutta, että isyys vahvistuu vain lasten antaman kiintymyksen kautta. Kun isällä on riittävästi luottamusta isänä olemisesta lasten kanssa, hän on isä kaikissa tilanteissa. Silloin hän voi paremmin kestää pettymyksiä.

Muita isyyteen liittyviä epävarmuutta tuottavia asioita olivat vähäisessä määrin isän rooliin ja kasvatukseen sekä kärsivällisyyteen liittyvät kysymykset. Isien ajatuksissa oli halua antaa lapsille enemmän ja opettaa lapsia ja olla rauhallinen lasten kanssa.

V: Kyllähän sitä, joskus huonoina hetkinä tietenkin miettii, onko sitä tehny kaikki, jotku asiat oikein vai oisko pitäny tehdä asioita toisin. ... Toisin jos-sain määrin ehkä. En tie, nää asiat, mitä nyt vois olla ni, lähinnä on niin ku koulunkäynti esimerkiksi jotain tämmösii. ... Nii sillai sitä mietityttää, osaako sitä olla sellane, sellane isä, että sitä, et siitä lapselle jäis se oikea tyyli. (M4)

Kasvatuskysymysten pohtiminen on itsetutkiskelua omista tavoista, arvoista ja ihanteista sekä pohdintaa siitä pitäisikö omaa toimintaa muuttaa. Se mahdollistaa omaa kasvua ja vähittäistä muuttumista. Näiden kysymysten taustalla voi olla kysymys myös huolesta, onko ero aiheuttanut mahdollisesti vahinkoa lapsille.

Miehet, jotka luottivat omaan isänä olemiseensa, ja jotka tulivat toimeen lasten äitien kanssa, tunsivat itseään vähemmän epävarmaksi. Kun he tekivät omia valintoja, he hallitsivat tilanteita ja heidän varmuutensa isänä olemisesta kasvoi. Isät, joilla oli riitoja lasten äitien kanssa, kokivat enemmän epävarmoja tilanteita. Epävarmuus lisäsi ulkoisen hallinnan tilanteita, kun mies ei voinut olla varma, saisiko hän tavata lapsia, millä tavoin ero tai eroon liittyvät riidat haittasivat lapsia.

6.5. Isyysidentiteetti

Identiteetti liittyy ihmisen minästä käytettyihin käsitteisiin. Identiteetti tarkoittaa minäkuvaavaa, yksilöllisyyttä ja kaikkea, mikä saa aikaan kokemuksen yhtenäisestä erityisestä ja ainutlaatuisesta minästä. Identiteetti tarkoittaa myös kollektiiviseen ryhmään kuulumisen tunnetta. Lisäksi identiteettiin liittyy kokemus pysyvyydestä, samanlaisena olemisesta.

Isyys voi kuulua osana miehen identiteettiin. Vaikka isyydellä on biologinen pohja, isyys on erilaista ja liittyy miehen persoonallisuuteen ja vuorovaikutussuhteisiin muiden kanssa. Isyyttä voidaan pitää valintana, johon vaikuttavat mies itse, olosuhteet ja lasten äiti. Miehet ovat erilaisia, myös isinä. On erilaisia näkökulmia pohtia miehen isyyden erilaisuutta. Eräs näkökulma on miehen lapsuudenperheen vaikutus. Isyys on Amnellin (1998) mukaan ihmisen kohdalla lähes täysin ympäristön vaikutuksesta syntynyt kyky tai kyvyttömyys. Isällisyyden alkuun vaikuttaa pienen pojan vanhempien suhteen tunnelaatu. Pojan ja vähitellen miehen kyky toimia isällisesti riippuu pojan kyvystä tuntea itsensä mieheksi eli hänen isäidentifikaatiostaan, jonka avulla miehessä kehittyy sisäinen isyys. Toiseksi

isällisyyteen vaikuttaa hänen kykynsä kantaa huolta toisesta ihmisestä. Lisäksi kehittyvään isällisyyteen vaikuttavat perheen muut objektisuhteet. Kun lapsi syntyy, isän elämä muuttuu. Hänen on valittava jääkö hän tukemaan puolisoaan, vai turmeleeko mahdollinen yksinjäämisen pelko ja kateus äidin ja lapsen suhdetta kohtaan tämän vaiheen. Ratkaisevaa tässä Amnellin mukaan on miehen sisäinen maailma, jossa ovat isän omat vanhemmat sekä miehen puolison (lapsen äidin) sisäinen maailma. Keskeistä on, millainen äiti ja isä ovat lapsen äidin sisäisessä maailmassa. Tämä vaikuttaa naisen äiti- ja puolisosuhteeseen. (Amnell 1998, 138 – 139; 147- 148.)

Johansson (2004) suhtautuu kriittisesti tähän diskurssiin, koska hänen mielestään tällä teorialla on puutteita, kun tarkastellaan ihmisten muuttuvia olosuhteita. Kun miehisen identiteetin muodostuminen vaatii idealisoitavaa ja samankaltaiseksi haluttavaa isähahmoa, niin tämä on mahdollista vain patriarkaalisessa järjestelmässä, jossa äiti hoitaa ja isä toimii suunnannäyttäjänä. Nykyperheet ovat erilaisia eivätkä seuraa mitään yksinkertaista sukupuolimallia. Heteronormatiivisuus voidaan kyseenalaistaa samaa sukupuolta olevien pariin keskuudessa. Kun perinteisesti ylläpidetään käsitystä siitä, että isän poisolo johtaa vähentyneeseen ja tasapainottomaan miehiseen identiteettiin, niin tämä on Johanssonin mukaan vain yksi kehityssuunta, vaihtoehtoisia muotoja on olemassa. (Johansson 2004, 151; 159 – 162.)

Monet tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että miehen suhde omaan isään on tärkeä (mm. Korhonen, 1999, 161; Holter & Aarseth 1993, 227). Muuttunut aika tai miehen oma lapsuudenaikainen isättömyys tai isän puutteellisuus samaistumismalliksi vaikuttaa siihen, ettei miehellä aina ole mahdollisuutta samaistua isään. Tutkimuksessani osa miehistä joutui luomaan oman isänä olemisen tapansa ilman edellisen sukupolven mallia. Tässä mielessä vaihtoehtoisen miehen mallin luomista voidaan pitää mahdollisena. Tutkimuksessani ilmeni, että on helpompi samaistua riittävän hyvään miehen malliin kuin olla päinvastainen tai toimia ilman mallia.

Tutkimuksessani osa miehistä kertoi suhteesta omaan isäänsä. Koska en kysynyt miehen suhteesta omaan isäänsä, tämä tuli esille siinä määrin kuin miehet halusivat kertoa. Kaikilla miehillä oli aivan omanlaisensa suhde isäänsä. 1950- ja 1960-luvun isää kuvattiin etäiseksi, joka ei aina osannut asettua lapsen tasolle. Hyvä suhde omaan isään merkitsi, että lapsuusaikana isä oli ollut läsnä ja kaikenlaista sai tehdä ja joutui tekemään. Aikuiselle miehelle riittävän hyvä isä on läsnä, hän kuuntelee ja hänelle voi puhua ja hän antaa elää omaa elämää.

Avioeron lapsuudessaan kokeneet haastatellut miehet kuvasivat, miten käsitys omasta

isästä vaikutti oman isyyden pohdintaan. Miehellä, joka oli lapsena pelännyt isänsä alkoholin käyttöä, tahtoi olla erilainen kuin isänsä.

Ja hän oli alkoholiongelmainen ja siit mä kärsin tai me kärsittiin koko perhe, aivan mielettömästi. Ainoa pelastus oli se, siin hänen tapaukses, et hän ei koskaan ollu väkivaltane. ... Se oli ainoa pelastus, mut se oli hirvittävää. Me asuttiin kakskerroksises talos, kun hän tuli kottii, mä kuulin askelist, koska hän oli humalas. ... Ajattele, niin sä opit tuntemaan sen jutut. Et nää ihmiset. ... Ne riiteli sit, isäl oli toisii naisii siihen aikaan, jonkun verran, jonkun verran, en tiedä jäik hän niistä koskaan kiinni millää taval, mä olin 10-15 vanha ku isä lähti pois, hän oli pitkii aikoi pois, meil oli nii kauhei riitot koton, kauheet huutamist, kauheet huutamist, mä kärsin hirveest, mä kärsin ensinnäkin siit huudost hirvittävästi, sillo olis pitäny niitten niin ku ehdottomast erota, eikä jättää sitä tommoseks. (M1)

Lapsuuden kivut ja lapsen pelot jättivät jäljen. Mies kuvasi katkelmassaan, ettei hänen isänsä ollut väkivaltainen, mutta pelottava. Henkinen väkivalta vanhempien välillä voi häiritä lapsen kehitystä (mm. Amnell 1999, 103). Lapsi jäi suojaamattomaksi, kun vanhemmilla ei ollut voimavaroja turvata lasta. Kun vanhemmat eivät uskaltaneet kohdata ongelmaansa ja erota, siitä kärsivät erityisesti lapsi. Käsittelemättömissä ongelmissa on vaarana, että ongelma toistuu myöhemmin. Toinen mies, jonka oma isä oli jäänyt etäisyyteen, pohti isyyden olemusta.

Se on vaa, mä en o itte ikinä ollu, koska mun isäni on, tota, hän on sit taas tota, hän ei paljo ollu. (M6)

Kasvaminen vailla oman isän läheisyyttä jättää varjon omaan isyyteen, silloin ei aina tiedä, miten pitäisi oman lapsen kanssa olla ja miehuus on rakennettava ilman tukea. Ei ole mallia eikä vertailukohtaa, mitä pitäisi tehdä. On itse kehitettävä oman isyyden toimintatavat ja tehtävä oman isyytävän valinta. Jotkut menneisyyden isät saattoivat olla ankaria ja heillä saattoi olla vaikeuksia asettua lapsen tasolle.

Kyl mää niin ku vaiks oli mitä oli, nii tärkeet opit siält tuli, kyl sen ossaa nyt arvostaa et. Kyl kurii oli vaik, itte ei ehkä eläny sen kurin mukkaa, mitä hän opetti, mut kyl kurii on ollu, et kyl on tullu niin ku kaidal polul kulkija. (M12)

Mies kuvasi, tavallaan sovinnon eleenä, miten hänen isältään tuli tärkeitä oppeja, isän kanssa voi silti olla läheinen ja hänen kanssaan voi olla tekemisissä. Jotkut miehet kuvasivat, että isä oli sellainen kuin oli, mutta siitä huolimatta hän auttoi, jos apua tarvittiin. Ankara ja pelottava isä toimii nykyaikana heikosti mallina turvalliseksi isäksi pyrkivälle miehelle. Aikuisena mies yritti ymmärtää tällaista isää, mutta samalla oma kiukku ja pettymys siirrettiin syrjään. Johanssonin (2004) tutkimuksessa tuli esiin kaipausta ja surua isän puuttumisesta. Miehet näyttivät työntävän surun ja kiukun pois ja muodostavan eräällä tavalla mekanisoidun isäkuvan. Tähän liittyi taipumusta ihannoida omaa isää.

Joissakin tapauksissa miehet saattoivat jäädyttää surunsa ja silloin tähän saattoi liittyä isän käyttäytymisen toistamista seuraavassa sukupolvessa. Kuitenkin kaikesta huolimatta Johansson piti mahdollisena, että mies aikuisena pystyi kehittämään vaihtoehtoisen isyysmallin ja uudenlaisen miehisyyden. (Johansson 2004, 50 – 51.)

Olosuhteet voivat vaikuttaa miehen isyyden muodostumiseen. Eräs tällainen on puolisoiden varhain tapahtuva ero. Jos ero tapahtuu lasten ollessa pieniä tai vanhemmat eivät koskaan ole asuneet yhdessä, vaaditaan isyyden muodostumiseen paljon kykyä ja halukkuutta. Isälle voi olla vaikeaa, kun lapsen on vaikea irtautua äidistä ja mennä isän luokse. Olosuhteisiin voivat vaikuttaa myös työajat ja fyysinen etäisyys asuinpaikkojen suhteen.

Lasten äidillä on vaikutuksensa miehen isyyteen. Jotkut tutkijat pitivät vanhempien välistä suhdetta ratkaisevana, että osallistuuko ja voiko isä osallistua lastensa hoitoon tai ei (mm. Laakso & Adams 2006, 87). Pienten lasten kohdalla äidin vaikutus tulee esiin siinä, antaako hän miehelle tilaa hoitaa lasta. Amnell (1998, 148) pitää tärkeänä lapsen äidin sisäistä maailmaa, jossa ovat äidin vanhemmat. Tytön isällä on merkitystä tytön kyvyllä aikuisena toimia äitinä.

Keskinen (2005) pohtii, onko lasten ja isien suhde äitien vastuulla. Keskinen kritiikki kohdistuu siihen diskurssiin, jonka mukaan äitien ja ammattilaisten pitää auttaa ja houkutella miehiä etenemään oikealla tavalla isyydessä, myös silloin, kun miehet itse eivät ole kiinnostuneita asiasta. Keskinen suhtautuu kriittisesti myös siihen, että samaan aikaan miehille ei tämän diskurssin mukaan aseteta vaatimuksia tai suhtauduta kriittisesti heidän olemiseensa isänä. (Keskinen 2005, 329.) Isyydellä on biologinen pohja, mutta se ei yksinään riitä, vaan isä tarvitsee omaa halua ja kykyä toimia turvallisena isänä. Viranomaisena näen, että äideillä on vastuuta omista tekemisistään, mutta valinnan isyydestään tekevät miehet itse. Vastavuoroisessa suhteessa äiti ja isä vaikuttavat toisiinsa. Erilaiset tavat auttaa miehiä isyydessä madaltavat kynnystä alkaa hoitamaan omaa lasta. Näkisin, että vaikka laki lapsen huollosta pitää tärkeänä lapsen oikeutta ylläpitää suhdetta omiin vanhempiinsa, tapaamisia ei saa olla lapsen kehitystä vaarantavalla tavalla.

Tutkimuksessani havaitsin erilaista isyyttä. Puolisoiden suhteen aikana havaitsin hoitavaa ja osallistuvaa sekä työhön suuntautuvaa eli perinteistä isyyttä. Eron jälkeen havaitsin hoitavaa, osallistuvaa ja etäännyvää isyyttä. Tutkimuksessani havaitsin lisäksi sekä uhkaavaa ja pelottavaa isyyttä että korjaavaa isyyttä.

Hoitava isyys tarkoittaa tutkimuksessani turvallista isyyttä, jossa isä hoitaa lapsia ja kotia vähintään yhtä paljon kuin äiti. Hoitava isyys tarkoittaa lähes samaa kuin jaettu vanhem-

muus. Jaettu vanhemmuus edellyttää perheen molempien aikuisten osallistumista yhtä paljon kodin- ja lastenhoitoon, jolloin vanhemmat pyrkivät käyttämään erilaisia perheväpaita ja järjestämään työnsä siten, että lasten- ja kodinhoitaminen olisi mahdollista. Tutkimuksessani hoitavat isät hoitivat lapsia ja kotia usein enemmän kuin äiti, kuitenkin vähintään yhtä paljon. Nämä isät jäivät kotiin hoitamaan lapsia ja antoivat lasten äideille mahdollisuuden käydä työssä tai opiskella.

Mä otin kolme otteeseen, mä otin kaks kertaa vuorotteluvapaat, kaks kertaa virkavapaat, ne oli simmosii vuodest johonki kymmenee yhteentoist kuukauttee ne virkavapaaajaksot, mitä mä otin. ...

Se (= ero) on aina uus askel, mut kyl mä sen tiesin, et mä osaan pitää lapsist huolta, mä osaan tehdä ruokaa, mä osaan pestä ne vaatteet, mä osaan hoitaa ne asiat, mitä osaa kotiäitikin hoitaa, kyl mä sitä sit sen verran olin harjotellu, ei se ollu mikään peikko mul. Tiätty siäl ol joku simmonen juttu, mikä kentie hiukan pelotti tai mikä oli outo. ... Kyl se oli kuitenkin pieni askel tunteuttamaan. (M1)

Hoitavilla isillä oli taitoa jatkaa isyyttään eron jälkeen. Kotitöiden ja lastenhoidon osalta ei tule mitään uutta. Näiden osalta miehillä oli omaa hallinnan ja selviytymisen tunnetta. Puolisosuhteen päättyminen sai aikaan tunnetasolla surua: rakkauden ja unelmien kuo- leman ja menetyksen aiheuttaman pettymyksen kokemuksen, mutta isyys jatkuu. Tutkimuksessani hoitavien isien isyys pysyi eron jälkeen muuttumattomana.

Osallistuvat isät ovat mukana lasten- ja kodinhoidossa. Heidän osallistumisensa määrä saattaa vaihdella, mutta perheellä ja lapsilla on heille tärkeä merkitys. Äideillä on jonkun verran enemmän vastuuta kodin- ja lastenhoidossa, eivätkä nämä isät helposti jää kotiin hoitamaan lapsia. Ero voi muuttaa isän osallistumisen määrää. Aikaisemmin osallistunut isä voi erossa joutua etäämmälle lapsesta, kun isän ja lapsen maantieteellinen etäisyys kasvaa tai suhde äitiin rikkoutuu. Toisaalta osallistuva isä saattoi erossa muuttua hoitavaan suuntaan. Eron jälkeen tilanteet saattoivat muuttua ja tutkimuksessani muutamat lapset muuttivat jonkun ajan kuluttua äitinsä luota isänsä luokse asumaan.

Työhön suuntautuvat, perinteiset isät keskittävät kodin- ja lastenhoidon sijaan voimansa työhön. Heidän tukensa perheelle on taloudellista. Päävastuu kodista ja lapsista kuuluu naiselle. Työhön suuntautuvat isät ovat lähellä perinteistä isää, mutta nykyään perinteisten isien perhesuuntautuneisuus on laajempaa kuin esimerkiksi 1950-luvun perinteisten isien.

V: Mää aina, mä en jaksa olla koton, et vaik mä oon mielellää, mut mä en jaksa olla siel. Mä haluan sit töihi, mä en pysy olee paikallaa. Sellatti, vaik mä tykkään maata siel vapaa-aihan, mut en mä viikkotolkul jaksa olla. Sit siin ruppee näkymää varmaa oirei. ... H: Kumpi teist sit hoiti lapsii? V: Pääsääntöisesti äiti tietysti, ku mä olin töis, mut kyl mäkin olin joskus, et tietysti

siit tuli just niit riitoi, et ku mä olin aina töis, ni mä olin olevinas sit niin ko vapaa-ajal. Hän ei sit päässy olevinas mihinkää. Mä sanoj, et en mä oo missää vapaa-ajal, mä oon töis.... Se hoiti oikestaan niin ku kotityät, kahen viikon välein meil oli semmonen, et mä imuroisin. Sitä se tietty nurisi välil, mut jotain mä yritin tehdä. (M12)

Perinteisten isien lapset olivat äidin hoidossa ja usein äiti oli kotiäitinä. Näille isille koti oli paikka, jossa huolehdittiin perheenjäsenten hyvinvoinnista. Kun mies tuli kotiin pitkän työpäivän jälkeen ja työhön kaikkensa antaneena, hän saattoi odottaa, että kaikki toimi ja hän pelkästään ihmetteli vaimonsa tyytymättömyyttä (mm. Virtanen 2003, 198 -199). Nämä miehet eivät juuri kuvanneet kotitöiden tekemistä. Kotityöt ja erityisesti pienten lasten hoito kuuluivat naiselle.

Etäänntyviä isiä nähdään tutkimuksessani eron jälkeen. Perinteiseen isyyteen liittyi etäänntymisen riskialttius (mm. Huttunen 2001, 75) ja isyyden oheneminen eron jälkeen. Perinteistä isyyttä toteuttaneet miehet saattoivat eron jälkeen jäädä joko omasta halustaan tai muista syistä etäälle lapsestaan. Syitä tähän olivat muun muassa lasten vanhempien huono suhde tai riidat tai lapsi kieltäytyi tapaamasta isää. Kaikki työhön suuntautuneet miehet eivät kuitenkaan etäänny erossa lapsestaan. Isänä oleminen voi muuttua. Joskus perinteinen, työhön suuntautuva isä ryhtyy erossa osallistuvaksi isäksi. Tämä voi kokemukseni mukaan joskus hämmentää äitiä, jonka voi olla vaikeaa käsittää muuttunutta tilannetta.

Hoitavien, osallistuvien ja etäänntyvien isien lisäksi, osa miehistä kertoi entisen tai nykyisen puolisonsa lasten kokemuksia pelottavasta isyydestä. Lisäksi osa isistä kertoi omista kokemuksistaan psykologisena, lapsia pelottavan ja uhkaavan isän toimintaa korjaavana, isällisenä isänä.

Isyyden kielteisiin puoliin voidaan äärimuodossa liittää vallankäyttö, poissaolo ja väkivalta. Tämä isyys on heikkoa ja särkyvää ja se harvoin innostaa lasta tapaamisiin tai äitejä tukemaan tapaamisia. Pelottava tai uhkaava isyys kutistuu kapea-alaiseksi ja etäiseksi. Miehen identiteettiin kuuluva isyys on ohutta. Pelottavassa isyydessä isän läsnäolo muodostuu uhkaavaksi.

Pelottava tai uhkaava isyys ilmeni miesten tulkintana entisen tai nykyisen vaimonsa entisen miehen käytöksestä isänä. Vaikka nämä kokemukset eivät olleet miesten omia, ne valottavat myös sitä puolta, että on isyyttä, joka on lapsen kehitystä uhkaavaa. Näissä kohdin joudutaan vakavasti pohtimaan tapaamisten turvallisuutta, mikäli tällainen isä haluaa tavata lapsiaan. Aikuisten tehtävänä on säädellä ja suojata lapsen tunteita liialta paineelta.

Lapset pelkäs, he pelkäs hirvittävästi silloin monta. Se oli jo pari kolme vuotta, ku me oltii oltu yhdessä, nii aina iltaa ja yötä, jos se tulee taas ja rikkoo koko kodin. ... Oli kauhei nukkumisvaikeuksii ja vähän syömisvaikeuksii, tämmösii. Mut tota, kyl se sit rauhattus se tilanne. Mä sanosin, kerran se tuli sinne oven taakse yks kesä ja mä ajon sen pois sielt. Nyt on sen suhteen menny sitte vähän paremmin. ... Sehän on a ja o tietenkä siinä, et me tullaa hyvin toimeen avovaimon kans ja sitä rakkaut riittää, mut sit se kans, et kaikki lapset tulee äärimäisen hyvin toimeen keskenään. (M1)

Väkivalta tai vanhempien riidat jättivät jälkiä lapsiin. Kun lapsi on joutunut kokemaan pelkoa isän tuhoavuudesta ja väkivallasta ja äiti on ollut suojaaton puolustamaan itseään ja lapsiaan, lasten tunteiden säätelykyky ylittyy. Lapsi on joutunut olemaan yksin, kun hän olisi tarvinnut tukea omien tunteidensa säätelyssä. Tästä seuraa lasten pahaa oloa.

Korjaava isyys toimii tutkimuksessani vastakohtana pelottavalle ja uhkaavalle isyydelle, siinä mies käyttää voimiaan suojelemaan ja turvallisuuden takaamiseen. Isyys on joustavaa ja laajentunutta. Tähän liittyy suurta lähimmäisenrakkautta, josta riittää annettavaa omien lasten lisäksi muille lapsille. Riittävän hyvällä psykologisella, isällisellä isällä, on mahdollisuus toimia korjaavasti. Uusi, turvallinen suhde antaa lapsille mahdollisuuksia saada eheytyksen kokemuksia. Menneisyys jää kokemuksiin, mutta korjaavat kokemukset ja turvallisuus perheessä sekä lasten mahdollisuus olla lapsia antavat uusia kasvun mahdollisuuksia. Lisäksi perheen vanhempien riittävän hyvä parisuhde antaa turvaa ja suojaaa lasten kasvuun.

V: Se oli tosiaan se, nuoren huumekekoilut oli sellanen järisyttävä silloin ja silloin huomas, ittestään sellasii määrätynlaisii vahvoi puallii. Ja ..., et se, mä muistan hyvin siäl kaupungiss, ku mä löysin sen osoitteen, niin se taksikuski sanos, et mä en tiänny yhtää, ketä siin talos asus ja samantiän mul soitettii poliisiasemalt, ku noi, kiälsi, et älä me sinne. Ja mä pistin vaa luurin kiinni, enkä ajatellu niin ku mittään, mä vaan kävelin sinne sisään ja vetäsin oven auki ja tuuppasin muutaman kaverin syrjää ja kävelin iha vaan sinne tsombina ylös ja löysin nuoren siält ja otin sen, otin sen olkapääl ja kannon rappuset alas. ... Alas ja siält tuli kaverei peräs ..., mitkä repis sitä nuorta ja sit tuliki poliisit siihe paikal ja ... Ja se oli simmone jotenki, mä en edes tajua, miten mä niin ku, miten mä sen niin ku tein, et se oli vaan jotenki niin ku spontaani reaktio, et se on saatava tuolt ulos. H: Ja valtavan muuten tällanen suojeleva ele. V: Ehkä se oli joku simmonen niin ku, ... , sitä poliisit oli tullu sanomaa, et siäl voi olla aseita ja kaikkee muuta. (M2)

Katkelmassa haastateltu mies kertoi vaimonsa lapsesta. Lapsen oma isä ei ollut tavannut lasta vuosiin ja lapsen vanhempien ero oli tapahtunut lapsen varhaisessa lapsuudessa isän väkivaltaisuuden takia. Kun biologinen isä oli odottamatta ilmaantunut lapsen elämään nuoruusvaiheessa, lapsi reagoi voimakkaasti. Psykologinen isä toimi isällisellä varmuudella ja toi turvallisuutta lapsen elämään. Lapsi oli lapsena itsenään arvokas. Psykologinen isä ja lapsen äiti yhdessä auttoivat lapsen uuden elämän alkuun.

Kun mies pystyy joustavaan ja laajennettuun isyyteen, hänellä on paljon rakkautta annettavana eikä se ole poissa hänen läheisiltään. Riittävän hyvä isä pystyy iloitsemaan lasten kasvamisesta, leikkimään heidän kanssaan ja asettamaan suojelevia rajoja sekä arvostamaan lapsen äitiä.

7. Pohdinta

Tutkimuksessani oli kaksi suurta lastenvalvojen ammattitöiden kannalta keskeistä kohdetta: miehen suhde naiseen ajallisesti eri vaiheissa ja miehen isyys eron jälkeen. Aiheen valintaan vaikutti pitkäaikainen lastenvalvojan työni, mikä antoi minulle aiheen olettaa, että puolisoitten välisellä suhteella eri aikoina on mahdollisesti vaikutusta eron jälkeiseen aikaan, miehen isänä olemiseen ja lasten tapaamisiin. Ero prosessina tai kriisinä päättää parisuhteen. Myönteisessä tapauksessa entisten puolisoitten suhde toisiinsa jatkuu yhteistyönä vanhemmuuden tasolla. Eri tutkimusten perusteella on voitu todeta, että yksi tärkeimmistä lasten hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä vanhempien eron jälkeen on vanhempien välisen suhteen toimivuus (mm. Öberg & Öberg 2002, 235). Isyys on miehen vastuullinen valinta. Isyys voi eron jälkeen toteutua lähi-, etä- tai poissaolevana isyytenä. Etä-isyys on tavallisin muoto ja se toteutuu tavallisimmin lapsen ja isän tapaamisina.

Eronneisuus näkyy sekä yhteiskunnallisesti että yksilöllisesti. Vuonna 2005 noin 31 000 lasta koki vanhempiensa eron, kun oma tai uusperheessä saatu vanhempi muutti pois (Kartovaara 2007, 91; 102). Lastenvalvoja neuvottelee lasten vanhempien kanssa lasten asumisesta, huoltomuodosta, tapaamisesta ja elatusavusta. Lapset jäävät suurimmaksi osaksi äidin luokse asumaan ja molempien vanhempien yhteishuoltoon. Lapsella on oikeus tavata muualla asuvaa vanhempaansa (LHT, 2 §). Lapselle isän ja äidin kanssa oleminen mahdollistaa oman identiteetin luomisen kahden vanhemman lapsena. Ihmisen on helpompi ymmärtää itseään, kun tuntee omat vanhempansa ja tietää omat taustansa.

Tutkin, miten vanhempien välinen suhde eri aikoina vaikuttaa eron jälkeisessä isyydessä. Toisena kysymyksenä tutkin, millaista miehen isyys on eron jälkeen hänestä erossa asuvaan lapseen ja millaisia kokemuksia isillä on lasten tapaamisista. Tavoitin haastateltavani eri tavoin: sosiaalitoimen tiedostojen avulla, kahden yhdistyksen avulla sekä sattumanvaraisesti löydettyjen avainhenkilöiden avulla. Tutkimukseni pääaineisto koostui 12 avo- tai avioliitosta eronneen miehen puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Valmiista

teemoista huolimatta annoin haastateltaville tilaa heidän omalle puheelleen.

Tutkimukseni teoreettisina ja metodologisina lähtökohtina olivat hermeneuttis-fenomenologia ja sosiaalinen konstruktionismi. Fenomenologia kiinnittää huomionsa ihmisen tajuntaan ja kokemukseen ja tässä lähestymistavassa on erityisesti kyse siitä, miten olemme ja minkälaisia merkityksiä annamme (Perttula 1995, 54). Tutkimuksessani fenomenologia merkitsi miesten inhimillisten kokemusten tutkimista (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 34). Miehet isinä toivat tämän päivän elämäänsä oman kokemushistoriansa – sen, mitä heille on tapahtunut. Fenomenologisessa tutkimuksessa on hermeneuttinen ulottuvuus tulkintojen vuoksi. Hermeneutiikka perustuu ymmärtämiseen ja mahdollistaa tulkintojen tekemisen. Hermeneuttisella tulkinnalla tarkoitan työssäni pätevän ymmärryksen saamista teksteistä (ks. Kvale 1997, 49). Hermeneutiikkaan liittyy myös ymmärtämisen kehä, jonka tulkintaprosessissa kokonaisuuden ja osien vuorovaikutuksen välillä yritetään päästä aina vain syvempään ymmärtämiseen (Kvale 1997, 50). Käytin ymmärtämisen kehää tehdesäni haastateltaville tarkentavia kysymyksiä, sillä kyselytapani oli kehämäinen. Sosiaalinen konstruktionismi suuntautuu sosiaaliseen todellisuuteen ja vaikuttaa ihmisen tapaan kertoa todellisuudesta. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtaisen ajatuksen mukaan ihmisen käsitykset todellisuudesta ovat sosiaalisesti määräytyneitä. (Perttula 1995, 56; 58.) Ymmärtämisessä on ajatus todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta.

Haastatteleman aihe kuuluu henkilökohtaisiin kokemuksiin. Osalla haastateltavista erosta oli kulunut vain muutamia kuukausia ja toisilla taas useita vuosia. Haastatteluni olivat melko vapaamuotoisia ja myötäilivät fenomenologisen haastattelun piirteitä. Keskustelunomaisuus ja haastateltavan ymmärtäminen toivat haastatteluun hoitavan näkökulman. Monille kokemus haastattelusta mahdollisti omista kokemuksista puhumisen luottamuksellisesti toiselle, joka kuuntelee, on läsnä ja ottaa puheen vastaan.

Keräsin itse haastatteluaineiston, jota tuli yhteensä 16 tuntia ja kirjoitettuani puheen teksteiksi sivuja tuli 214 liuskaa. Tutkimukseni kohteena olivat miesten kokemukset. Tästä oli etua siinä mielessä, että saatoin täysillä keskittyä miesten puheeseen, eikä minun tarvinnut ajatella, olisivatko heidän entiset puolisonsa olleet toista mieltä asiasta. Kun tutkimukseni keskittyi yksipuolisesti miesten kokemuksiin, haittapuolena oli, että naisten näkökulma asiasta puuttui eikä miesten ja naisten puheita voinut verrata keskenään. Naiset olisivat ehkä nähneet miehen puolisona ja isänä joskus eri tavoin kuin mies itse, etenkin ristiriitatilanteissa, jolloin työkokemukseni mukaan näkemykset saattavat poiketa joskus paljonkin.

Haastattelussa miehet saivat kertoa oman näkemyksensä asioista. Jos miehet olisivat

tieneet, että heidän entisiä puolisoitaan haastateltaisiin, se olisi mahdollisesti saattanut poistaa joitakin ilmaisuja. Jos olisin haastatellut kuusi miestä ja kuusi naista, haastateluaineistoni olisi jäänyt melko pieneksi kummankin sukupuolen osalta ja mahdollisesti osa tiedosta olisi jäänyt tavoittamatta, vaikka toisaalta olisinkin saanut tietoa molemmilta sukupuolilta. Toisen asteen tulkintani perustuivat pääasiassa haastateltavien kokemuksiin omasta elämästään. Tein kolmannen asteen tulkintaa, kun tulkitsin miesten puheita heidän kuvauksistaan ja tulkinnoistaan väkivaltaisista miehistä sekä miesten tulkintoja lasten kokemuksista tällaisista isistä. Kun useampi haastateltava kertoi samaa, se vahvisti tulkintaani. Tulkintaani vahvistivat myös muiden tutkimusten samankaltaiset havainnot tai se, että pystyin vertaamaan tilannetta työkokemukseeni.

Tapaava vanhempi on yleensä isä, jonka yksi suurimmista uhkakuvista erossa on lapsen menettäminen (mm. Nyqvist 2004, 54). Tämä johtuu usein siitä, että jos isillä ei ole itsestä suhdetta lapseen, mies voi pelätä menettävänsä lapsen erossa. Tämä liittyy miehen ajatuksiin äidin luona asuvasta lapsesta, johon isä saattaa erossa menettää jokapäiväisen kosketuksen ja miehelle tulee huoli siitä, miten tapaamiset saadaan järjestymään. Työkokemukseni mukaan osalla miehistä on vaikeuksia hankkia asunto tai sisustaa asunto kodiksi, jolloin lasten tapaaminen saattaa jäädä toteutumatta. Toisaalta on miehiä, jotka järjestävät oman elämänsä, mutta etääntyvät isyydestä, vaikka äiti ja lapset toivovat tapaamisia. Tapaamisissa voi olla käynnistymisvaikeuksia tai tapaamiset voivat alkaa, mutta sitten ne loppuvat. Tapaamisissa on hyväksi, että ne käynnistyisivät mahdollisimman pian eron jälkeen. Lapsi on suurin menettäjä, jos tapaamiset eivät toimi. Tapaamiset monipuolistavat miesten elämää, antavat lapsille kokemuksen isästä ja lasten äideille omaa aikaa.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija vaikuttaa tutkimukseensa ja hän on myös tutkimuksen keskeinen osa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuden pääkriteeri on tutkija itse ja arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Tutkimuksessa on oleellista, että tulkinta sopii yhteen aineiston kanssa ja tutkija pystyy perustelemaan tulkintansa siten, että lukija voi arvioida tulkintojen osuvuutta. Esitin päättelyketjut ja näytteet, joiden varaan olen tutkimustulokseni rakentanut, jotta lukija voisi arvioida tutkimustulosteni luotettavuutta ja tehdä omat johtopäätöksensä.

Tutkimukseni kohteena oleva aihe on sosiaalityön perustutkimuksen kannalta tärkeä ja isyyden ja lasten tapaamisen osalta Suomessa vähän tutkittu ilmiö. Toisaalta ero ja isyyden ovat suuria ja laajoja aiheita ja niitä on tutkittu melko paljon erityisesti Yhdysvalloissa. Suomessa isyyteen liittyviä tutkimuksia on tehty, esimerkiksi Merja Korhosen (1999) väitöskirja *Isyyden muutos ja Hokkasen (2005) väitöskirja Äitinä ja isänä eron jälkeen*.

Olen sitonut tutkimukseni kiinteästi omaan sosiaaliviranomaisen, vanhemmuutta tukevaan ja perheoikeudellisia asioita hoitavaan lastenvalvojan ammattiini. Olen saanut tässä tutkimuksessa pohtia niitä asioita, jotka lastenvalvojan työssä vaativat muutoinkin huolellista ajattelu- ja neuvottelutyötä asiakasperheiden kanssa. Samalla olen päässyt tutkimaan eroja, isyyttä ja tapaamisia syvemmin ja eri suunnalta kuin omassa ammattityössäni. Olen ollut tutkijana lähellä omaa lastenvalvojan työtäni, mutta toisaalta olen ollut kaukana, koska olen saanut pohtia menneiden tapahtumien syitä ja seurauksia, kun taas ammattityössäni neuvottelen lasten molempien vanhempien kanssa tulevaisuuteen suuntautuvista sopimuksista. Ammatissani olen nähnyt, miten isien kiinnostus lapsiaan kohtaan on kasvanut samaan aikaan, kun miesten osallistuminen synnytyksiin ja pienten lasten hoitamiseen on kasvanut. Työkokemuksesta tiedän, että ero voi sattua lähes kenelle tahansa. Pettymys erossa voi olla hyvin syvä. Ratkaisevaa tulevaisuudelle on, miten puolisoiden ero ja lasten asiat hoidetaan. Lastenvalvojan työssä eroaminen ja lasten tapaamisoikeusasiat ovat jokapäiväisiä asioita.

Miesten, isien, tilanteet erossa ja tapaamisasiat ovat monesti kauaskantoisia ja vaikuttavat heihin itseensä sekä lisäksi äiteihin ja lapsiin. Tutkimuksellani on merkitystä lastenvalvojille, mutta se on osaltaan myös ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. Tiedon lisäämisellä tapaamisasioissa voidaan vaikuttaa lastenvalvojien toimintaan tapaamissopimuksia laadittaessa. Tutkimukseni avulla toivon voivani valottaa niitä tekijöitä, mitkä saattavat edistää tai vaikeuttaa tapaamisia. Lastenvalvojien työssä tapaamiskysymykset ovat yksi vaativimpia työtehtäviä. Tapaamisasioiden hoidon edistäminen vaikuttaa eroavien perheiden hyvinvointiin.

Suhteet ja ero

Tutkimuksessani alussa lähtökohtana olivat suhteet, miehen suhde naiseen ajallisesti eri vaiheissa. Melkein kaikilla haastateltavillani oli yhteishuolto entisen puolisonsa kanssa. Vain harvassa tapauksessa entiset puoliset olivat päätyneet yksinhuoltoon tai yksinhuolto oli haettu oikeuden päätöksellä. Yhteishuolto työkokemukseni mukaan on suositeltavaa, jos vanhemmat kykenevät yhteisymmärryksessä toimimaan lastensa parhaaksi.

Haastateltavat puhuivat entisestä puolisostaan asialliseen sävyyn. Naisesta miehet käyttivät kaikkein useimmin pronominia hän. Miehet käyttivät entisestä puolisostaan myös nimitystä entinen vaimo, exä, ex-vaimo ja pelkästään nimitystä vaimo. Tilanteissa, joissa eronnut mies puhui vaimostaan, vaikka erosta saattoi olla kulunut pari vuottakin, tulkitsin tietynlaiseksi yhteenkuuluvuudeksi. Tällöin mies sitoutui monella tavalla lapseensa, ta-

paamisia oli runsaasti, entiset puoliset tulivat toimeen keskenään ja eivätkä he olleet ryhtyneet uuteen parisuhteeseen. Entiset puoliset jatkoivat elämäänsä eri osoitteissa toisiaan kunnioittavissa väleissä vanhemmuuden tasolla.

Kahden ihmisen suhteen alkuvaiheen toimivuus merkitsi luottamusta, rakkautta ja läheisyyttä, mitkä vaikuttivat parin keskinäiseen tunnesuhteeseen. Parisuhteen toimivuus merkitsi myös turvallisuutta ja toisen ymmärtämistä. Hyvässä parisuhteessa vastavuoroisuus oli keskeistä. Kilpailuasetelmassa toinen koetaan helposti vihollisena, jota voi kohdella huonosti (Ankkuri-Ikonen 2000, 48). Parisuhteen arkipäivässä auttoi neuvottelemisen, selkeää viestintää ja yhteisymmärrykseen pääseminen sekä riittävä toimeentulo ja mahdollisuus yksilöitymiseen ja eriytymiseen. Hyvässä parisuhteessä oli mahdollista saattaa loppuun sellaista, mikä jäi kesken lapsuudessa.

Toimivan perheen rajat ovat selkeät ja riittävän joustavat. Selkeät ja joustavat rajat sallivat perheenjäsenten tilapäistä irtautumista perheestä. Ne sallivat kohtuullisessa määrin omat ystävät, työn ja harrastukset. Hyvin toimivassa perheessä perheen aikuiset ovat aikuisia ja vastuullisia omista teoistaan. Parisuhteen yhtenä tärkeänä, intiiminä osana on seksuaalisuus, mikä parhaimmillaan antaa mahdollisuuden rentoutumiseen ja lisää itseluottamusta. Intiimissä seksuaalisuudessa tulee selvimmin esiin naisen ja miehen kohtaaminen tai kohtaamattomuus (Tuhkasaari 1997, 13). Tutkimuksessani seksuaalisuus hyvänä ja toimivana kuului sisäänrakennettuna toimivaan parisuhteeseen.

Ero kokemuksena oli erilainen. Ero oli toisille helpotus, mikä merkitsi vapaampaa elämää ja uutta suuntautumista, mutta toisille tuskallinen, minkä määrä saattoi vaihdella arkipäivän järjestelyongelmista lyhytaikaisiin stressioireisiin, jotka ilmenivät useimmiten reaktiovaiheessa. Ero saattoi myös johtaa vakavaan kriisiin, jolloin toipuminen vei pitkän ajan. Toisaalta saattoi olla, että ero oli viimeinen piste, josta tilanne romahti kriisiin, koska erilaisia ongelmia oli ollut jo pitkään ennen tilanteen kärjistymistä.

Erossa yhtenä tavoitteena on, että päättyneestä parisuhteesta tulisi yksi osa ihmisen elämäntarinaa, johon kuuluvat omat kokemukset, tunteet, muiden kokemuksia ja suhteen järjestäminen entiseen puolisoon sekä uuteen elämään suuntautuminen. Puolisoiden parisuhteen aika vaikutti tutkimuksessani siihen, mistä syystä parisuhde ajautui eroon, miten erovaihe sujui ja miten eroamisen jälkeisiä asioita hoidettiin. Eroprosessia tutkiessani havaitsin erilaisia syitä eroon, joita olivat vuorovaikutus- ja luottamusongelmat; puutteellinen aikuisuus; puolisoitten erilaiset käsitykset perheen rajoista; pitkittynyt suru ja heikko toimeentulo.

Vuorovaikutusongelmiin kuuluivat viestintäongelmat. Ne olivat tavallisimpia ongelmia parisuhteessa. Viestintäongelmat parisuhteessa tarkoittivat tutkimuksessani eron johtanutta riitelyä, vallankäyttöä, mitätöintiä tai itseriittoisuutta ja kilpailua. Ongelmia aiheuttivat voimakkaat riidat, joissa riitelevä osapuoli tuli niin lähelle toisen rajoja, että toinen vetäytyi uhkaavaksi kokemassaan tilanteessa. Tällaiset suhteet aiheuttivat turvattomuutta, mutta niistä irtipääseminen ei ollut helppoa, koska yksinäisyys tuntui pelottavalta. Vuorovaikutuksessa vastavuoroisuuden puute johti tyytymättömyyteen, luottamuksen puutteeseen ja vuorovaikutuksen ongelmiin. Parisuhteen ja perheen toimintakyky heikkeni.

Kun puolisoiden vuorovaikutus meni valtataisteluksi, parisuhde lakkasi toimimasta. Parisuhteen tunnealueelle kilpailu vallasta ja paremmuudesta sopi huonosti, koska suhde ei tarjonnut lämmintä vastavuoroisuutta. Kun puolisoiden keskinäiset välit olivat huonoja ja suurin osa parin voimista meni parisuhdeongelmien ratkaisuyrityksiin, perheen aikuiset eivät välttämättä havainneet lasten tarpeita kokonaisvaltaisesti, vaan äitinä ja isänä toimiminen saattoi ainakin tilapäisesti heikentyä. Lasten saattoi olla vaikeaa tuntea itseään huolettomaksi, jos vanhemmilla oli vaikeaa, sillä vanhempien huolesta tuli lasten huoli. Tällaisen suhteen päättymisen jälkeen tapaamisissa oli variaatioita. Näkyvin puoli oli viestintäongelmien jatkuminen riitoina tai puhumattomuutena.

Luottamusongelmat liittyivät usein seksuaalisuuteen, jossa näkyi haavoittuvuutta, luottamuksen puutetta, hylätyksi tulemisen pelkoa ja mustasukkaisuutta. Sen huonosti toimiva puoli näkyi miesten puheessa joko miehen omana tai puolison mustasukkaisuuden ilmauksina. Nämä ilmaukset jäivät tutkimuksessani useimmiten lyhyiden mainintojen varaan. Suhteissa uskottomuudelle oli monta syytä: pettymystä, tyytymättömyyttä tai parisuhteen heikkoa laatua. Uskottomuus parisuhteen korjausyrityksenä oli heikko ja kuvasti vuorovaikutuksen puutetta ja sitoutumattomuutta. Joskus rinnakkainen suhde mahdollisti miehen ja naisen tasavertaisen, aikuisen intiimin suhteen samaan aikaan, kun uskon puoliso omassa puolisosuhteessa oli riippuvaisessa suhteessa.

Joskus parisuhteessa puolisoon liittyttiin toiseen puutteellisen aikuisuuden tasolla. Suhde puolisoon muodostui samankaltaiseksi kuin lapsen suhde vanhempaan, kun puolisoon liittyttiin voimakkaan riippuvuuden tasolla. Kun puoliset erosivat, niin riippuvainen puoliso reagoi. Tämä ilmeni vaativuutena ja kykenemättömyytenä irtautua suhteesta, koska riippuvainen puoliso halusi jatkaa suhdettaan puolisoonsa tarvitsemassaan lapsi-vanhempisuhteessa. Tämän suhteen päättymisen jälkeen oli paljon variaatioita tapaamisten suhteen eikä yhtenäistä päätelmää voinut tehdä. Entisten puolisoiden ongelmat kantoivat ajoittain lasten asioihin, joissa saattoi eron jälkeen olla ongelmia, joita puitiin oikeudessa asti.

Puolisoilla, joilla oli perheen rajoihin liittyvä ongelma, saattoi muutoin olla kohtuullisen toimiva suhde ja riitoja oli vähän. Suhteen rajojen heikkous mahdollisti jollekin kolmannelle tilaa tulla perheeseen ja tehdä päätöksiä perheen omalla toiminta-alueella. Liian väljät rajat aiheuttavat turvattomuutta. Toinen äärimuoto suhteessa oli rajojen liiallinen tiiviys. Suhteesta sisään ja ulos meneminen oli vaikeaa ja perhe juuttui rajojensa sisään. Näissä suhteissa parisuhteen päätyttyä pääosalla tapaamiset sujuivat yleensä ongelmitta ja tapaamisten määrä oli joskus tavallista runsaampi.

Pitkittynyt suru saattoi usein johtaa psyykkisiin ongelmiin, esimerkiksi masennukseen tai pitkäaikaiseen uupumukseen. Tällaiselle suhteelle oli ominaista, että mies oli huolestunut puolisonsa voinnista. Puolison oireet merkitsivät suhteessa voimakasta stressitekijää, joka toimi erossa osatekijänä. Perheeseen kohdistunut stressitekijä oli vaimon henkilökohtainen, sisäinen tuska, johon erolla ei mahdollisesti saatu ratkaisua, koska ero ei tuo ratkaisua tällaiseen ongelmaan. Osalla tällaisia pareja oli riitoja. Eron jälkeen entisillä puolisoilla saattoi ajoittain olla tapaamisongelmia ja erimielisyyksiä. Ongelmat liittyivät yleensä tilanteiden epävarmuuteen. Pääasiassa tapaamiset sujuivat tavanomaista runsaammin, sillä näissä tilanteissa tarvittiin paljon toisen vanhemman tukea lasten hoidossa.

Heikko toimeentulo eron yhtenä syynä on näkyvää sosiaalitoimessa, mutta tutkimuksessani harvinaista. Heikko toimeentulo haittasi tutkimuksessani perheen tunneilmastoa ja johti usein erimielisyyksiin.

Suhteet, joissa oli riideltä vain kohtuullisesti parisuhteiden aikana, jatkuivat yleensä riidattomina. Suhteet, joissa puoliset olivat riidelleet paljon, vaikuttivat kielteisesti eron jälkeiseen aikaan, koska riidat saattoivat jatkua tai vanhemmat olivat puhumattomia toisilleen. Suoraviivaisia päätelmiä niiden vaikutuksesta lasten tapaamisiin ei voinut tehdä, koska parisuhde- ja viestintäongelmiin päättyneissä suhteissa oli vaihtelua tapaamisiin liittyvissä asioissa. Riitaisissa parisuhteissa lasten kasvu edellytti, että vähintään toisella vanhemmalla oli kannattelukykyä, jottei lapsi joutunut ylivuototilanteeseen vanhempien riidan keskellä. Lapset jaksoivat huonommin riitaisissa parisuhteissa.

Tarkastelin eroamisen vaikutusta kiintymysmallien avulla. Sisäisillä kiintymysmalleilla tarkoitetaan, miten toinen ihminen on toiseen vuorovaikutuksessa. Kiintymyssuhdemallilla on tarkoitus suojata ihmisen eheyttä vaikeissa tilanteissa esimerkiksi, kun puolisoiden ero on traumaattinen, ahdistava tai muutoin hätää aiheuttava. Aikuisen kiintymyssuhde voi olla turvallinen tai turvaton. Sekä turvallisesti että turvattomasti kiintyneet saattoivat joutua erotilanteeseen. Turvallisesti kiintyneet pystyivät turvattomia enemmän suremaan eroaan

ja pettymystään. He luottivat selviytymiseensä yksin ja he tarvitsivat turvattomia harvemmin uutta naissuhdetta välittömästi eron jälkeen. Jotkut turvattomasti kiinnittyneet olivat riippuvaisia entisestä puolisoistaan ja heidän oli vaikeaa irtautua hänestä. Toisaalta turvattomasti kiinnittynyt saattoi vetäytyä läheisyydestä.

Tutkimushavaintoni on, että mitä paremmin eroavat puoliset jaksavat erossa käsitellä omat tunteensa ja suhteensa toiseen osapuoleen sekä surra eronsa, sitä paremmin entisten puolisoitten suhde toimii eron jälkeen. Tällä on vaikutusta lasten tapaamisiin ja lapset saivat olla lapsia vanhempiensa erosta huolimatta. Hyvin hoidettu ero ja turvallinen toimiva suhde sekä turvallinen irrottautuminen aikuisiän tärkeästä kiintymyssuhteesta eli suhteesta puolisoon ja tämän suhteen muuttuminen toimivaksi yhteistyösuhteeksi muodostuu vanhemmastaan erillään asuvan lapsen riittävän hyväksi kasvualustaksi. Tämä tarkoittaa lastenvalvojen toimistoissa käytävissä neuvotteluissa eroavien pariskuntien kanssa sitä, että tarvittaessa lasten vanhempien kanssa on keskusteltava sopimusten lisäksi eroavien puolisoitten tulevasta yhteistyösuhteesta vanhemmuuden tasolla. Käytännössä tämä merkitsee asiakasaikojen määrän kasvua, koska neuvottelujen määrä kasvaa. Vaativissa tilanteissa lastenvalvojen pitää kehittää uusia työtapoja esimerkiksi parityöskentelyä ja lasten kuulemista.

Isät ja isyys

Omat valintani tutkimuskysymyksissä tuottivat tutkimuskohdettani. Tutkimukseni edusti niitä isiä, jotka tunsivat vastuuta lapsestaan ja lapsen hyvinvoinnista. Laajimmillaan vastuu lapsista oli jaettua vanhemmuutta ja viime sijassa vastuu oli pelkästään taloudellista. Haastattelemanani isät kuvasivat myös toisenlaisia, joko entisen tai nykyisen puolisonsa entisiä, väkivaltakeskusteluihin yhdistettäviä miehiä. Tutkimukseni täydentyi käsityksellä siitä, että joidenkin miesten isyys on lapsille pelottavaa ja äideille vaarallista.

Haastateltavien miesten suhteessa lapsiin oli eroja. Samanlaisuutta haastateltavilla oli siinä, että kaikki haastattelemanani miehet kykenivät eronsa jälkeen järjestämään itselleen kodin ja miehet pyrkivät olemaan jollain tasolla yhteydessä lapsiin. Jos konkreettinen tapaaminen ei ollut mahdollista, niin lapsi oli emotionaalisesti isän mielessä ja / tai isä saattoi yrittää puhelinsoittoa ja / tai käyttää Messengeriä. Aikuiselle on mahdollista säilyttää mielikuvan toisesta ihmisestä, mutta mitä pienempi lapsi on, sitä vaikeampaa mielikuvien säilyttäminen on. Lapselle etäisyys isään voi tuntua hylkäämiseltä.

Miehen identiteettiin voi yhtenä osana kuulua isyys ja kyky huolehtia lapsista. Isyys vaatii sitoutumista ja isyyden valitsemista yhdeksi omaan elämään kuuluvaksi asiaksi. Miehen

suhde omaan isään on tärkeä. Nykyisille isille ei helposti ole löydettävissä vastineita 1950-luvun isyydestä, mutta isien kasvatusotteilla on silti merkitystä (Korhonen 1999, 161). Tutkimuksessani miesten omat isät olivat erilaisia. Osalla oli läheinen isä, osalla etäinen ja osalla isä, joka miehen lapsuusaikana ei osannut asettua lapsen tasolle ymmärtämään lasta. Jos oma isä oli ollut pelottava, silloin mies joutui aikuisena luomaan itse itselleen isyyss kuvaa, joka oli erilainen kuin oman isän malli. Mikäli oma isä oli ollut kovin etäinen, miehellä ei ollut mahdollisesti lainkaan valmista mieskuvaa, johon hän olisi voinut samaistua. Miehen oli helpompi samaistua hyvään isään ja kokea itsensä riittävän hyväksi isäksi vaikeissakin tilanteissa. Toinen päätelmä oli se, että miehen omalla valinnalla oli merkitystä, hän saattoi haluta olla toisenlainen kuin oma isä ja toimia riittävän hyvänä isänä, vaikka tällainen malli puuttui (ks. Johansson 2004, 52).

Tutkimuksessani miehillä oli erilainen isyysidentiteetti. Parisuhteen aikana havaitsin hoitavaa, osallistuvaa ja työhön suuntautuvaa eli perinteistä isyyttä. Kun puoliset muuttivat erilleen, heidän oli löydettävä yhteydenpidolleen uudet tavat ja keskusteluyhteys lasten asioissa. Myönteisessä tilanteessa vanhemmuus jatkui parisuhteen päätyttyä. Isyyttä toteutettiin eron jälkeen hoitavana, osallistuvana ja etäännyvänä.

Hoitavat isät huolehtivat lapsista, tekevät kotitaloustöitä ja ovat mukana kokonaisvaltaisesti perheen toiminnassa ja osallistuvat perheen hyvinvointiin sekä järjestävät omat työt ja käyttävät perhevapaita siten, että heillä on mahdollista osallistua perheen toimintaan. Osallistuvat isät osallistuvat lasten ja kodinhoitoon mahdollisuuksiensa mukaan. Osallistuminen on kuitenkin vähäisempää kuin hoitavilla isillä.

Kun mies oli hoitava isä puolisoitten yhdessäolon aikana, isyys jatkui eron jälkeen luonnollisena jatkumona. Osallistuvien isien tilanne erossa pysyi ennallaan tai muuttui hoitavaan suuntaan. Osallistumisen määrä saattoi muuttua myös pitkien matkojen takia.

Perinteiset isät olivat työhön suuntautuvia ja koti merkitsi heille paikkaa, jossa kerättiin voimia työpäivää varten. Perinteisessä isyydessä mies huolehti perheen ulkoisista olosuhteista ja oli läsnä perheessä, mutta lasten- ja kodinhoito kuului perinteisesti naiselle. Perinteiset isät olivat lähempänä perhettään verrattuna menneiden aikojen perinteisiin, etäisiin ja perhettä elättäviin isiin. Perinteinen työnjako perheessä näkyi perheissä erityisesti silloin, kun äiti oli kotona lasten kanssa ja mies kävi työssä.

Pariskunnan yhdessäolon aikana perinteisen isän työsuuntautuneisuus saattoi muotoutua eron jälkeen etäännyväksi isyydeksi, jolloin mies tapasi lapsia joko hyvin harvakseltaan tai ei lainkaan. Jos isän suhde lapsiin oli parisuhteen aikana ollut vähäinen, isän saattoi olla

eron jälkeen vaikeaa tietää, mitä lasten kanssa tehdään ja miten ollaan. Toisaalta oli työsuuntautuneita miehiä, joiden perheessä, parisuhteen aikana, naisella oli suuri tila lasten hoidossa ja nainen oli vastuussa perheen arkipäivästä. Tähän tilaan mies saattoi perheessä vielä jollain tavoin päästä ja saattoi osallistua, mutta eron jälkeen tilanne oli toinen. Perinteisillä isillä olikin erossa suurempi riski etäännyä isyydestä kuin muunlaista isyyttä toteuttaneilla isillä.

Isyys saattoi eron jälkeen muuttua. Erilleen muutto merkitsi isyyden uudelleenvalintaa. Osa isistä muutti tässä vaiheessa itseään ja alkoi toteuttaa monipuolisempaa isyyttä kuin ennen. Joskus perinteisestä isästä tuli osallistuva isä, jos hän havaitsi erossa isyytensä merkityksen ja osallistuvasta isästä saattoi tulla hoitava isä.

Tutkimuksessani jotkut haastateltavat kertoivat entisen tai nykyisen puolisonsa entisestä miehestä isänä. Osa heistä oli pelottavia ja uhkaavia. Tällaiset isät edustivat etäännyvän isyyden äärimuotoja. Lapset kärsivät vanhempiensa riidoista ja ne vaikuttivat lapsiin levottomuutena, mutta joskus seuraukset saattoivat näkyä vasta aikuisena. Riitaisissa perheissä lapset olisivat tarvinneet vanhempiensa kannattelukykyä, mutta vanhempien tilanteiden pohtiminen vei lapsen kasvulta voimavaroja eivätkä lapset saaneet tukea. Tämä ohensi lasten kasvumahdollisuutta. Lasten turvattomuus oli vanhempien kiistellessä mahdollista, elleivät molemmat tai toinen vanhempi pystyneet turvalliseen lapsen kannatteluun. Joidenkin lasten peruserheikäsissä kokemuksissa oli ollut pelkoa tuottaneita väkivalta- ja turvattomuustilanteita, joiden vuoksi lapset oireilivat. Uudessa perheessä puolisoiden hyvä parisuhde ja hoitava, psykologinen isä antoivat lapsille mahdollisuuden korjaaviin kokemuksiin, mitkä lisäsivät lasten turvallisuutta ja uusia mahdollisuuksia.

Nainen voi vaikuttaa miehen isyyteen antamalla miehelle tilaa olla isä, mutta isän tehtävänä on tehdä oma valinta isyydestään ja kantaa valinnastaan vastuu. Työkokemukseni mukaan nainen voi tehdä paljon työtä lapsen ja isän suhteen hyväksi. Tämä ei aina riitä, jollei miehellä itsellään ole isyyteen aikuisen valmiuksia ja vastuuta. Tutkijat ja ammattilaiset ovat joskus eri mieltä siitä, milloin isien ja lasten tapaamisia kannattaisi tukea. Nykyinen isyydiskurssi on myönteinen isän ja lasten tapaamiselle. Ajatellaan, että isä voi poissaolevanakin olla lapsen mielessä (mm. Lennéer-Axelson 1985, 80) ja lapsen pitää saada todellinen kuva isästä (mm. Rauha 2003, 218). Tapaamiset eivät saa tapahtua lapsen turvallisuuden kustannuksella. Lapsia koskevissa tapaamisneuvotteluissa sosiaaliviranomaisilta vaaditaan hyvää perehtymistä lasten ja perheiden asioihin. Sosiaaliviranomaisiin kohdistunut arvostelu liittyy Keskinen (2005) mukaan tapaamisten seurausten ja vaikutusten pohtimatta jättämiseen. Jos viranomaiset ainoastaan arvostavat isyyttä sellaisenaan, mutta eivät vaadi isiltä aikuisuutta ja vastuuta, tapaamiset eivät välttämättä ole

lapsen edun mukaisia. (Keskinen 2005, 323 – 324.)

Äidin hyväksyvä asenne tapaamisiin antaa lapselle sisäisen luvan olla isän luona. Äidin viha tai katkeruus isää kohtaan voi johtaa lapsen voimakkaaseen lojaliteettiristiriitaan, jolloin lapsi saattaa kieltäytyä tapaamasta isää. Molemmilla vanhemmilla on mahdollisuus kunnioittaa tai pilata omaa tai toisten vanhemmuutta. Vanhempien vuorovaikutussuhteen toimimattomuus saattaa helpommin johtaa riitoihin, joista osa voidaan oikeudessa. Vanhempien vuorovaikutuksen parantaminen on lapselle eduksi. Silloin lapsella on mahdollisuus tuntea itsensä huolettomaksi lapseksi.

Tapaamiset vaikuttivat läheisyyden tai etäisyyden kokemuksiin lasten kanssa. Jos tapaamisia ei ollut, tapahtui suhteissa ajan myötä väistämätöntä etääntymistä. Siitä huolimatta lapsi saattoi olla isälle emotionaalisesti hyvin läheinen ja olla isän mielessä päivittäin. Tapaamiset vahvistivat isän isyyttä ja isä-lapsi suhdetta. Isyydessä koettu tyytyväisyys liittyi omaan mahdollisuuteen vaikuttaa omaan isyyteen. Miesten isyys toteutui erityisesti läheisyyden kokemuksissa suhteessa lapseen.

Etä-isä joutui erossa kokemaan odotusta ja tapaamisen iloa ja sen jälkeen surua tapaamisen päättyessä. Ilon ja kaipauksen tunteet olivat läsnä ja tällä vaihtelulla oli vaikutusta koko elämänrytmiin. Vaikein asia, mikä liittyi etä-isyyteen, oli lapsista eroaminen. Surun tunteet alkoivat jo ennen tapaamisen päättymistä. Eroamiseen liittyvät vaikeat tunteet alkoivat helpottaa, kun lapset kasvoivat. Kaikki miehet eivät kokeneet tuskaa, kun lapset lähtivät kotiinsa. Näillä miehillä saattoi lasten kotiinlähdön jälkeen alkaa esimerkiksi valmentautuminen työhön tai lapset olivat jo isompia tai isä koki tyytyväisyyttä onnistuneesta tapaamisesta.

Etä-isyyteen liittyi myös epävarmuutta ja huolta. Kun isä oli parin viikon välein lastensa kanssa, isät pohtivat isänä olemistaan. Tavallisimmat epävarmuutta aiheuttavat tekijät liittyivät kasvatuskysymyksiin. Toinen epävarmuutta aiheuttava tekijä liittyi tapaamisiin. Joskus isät kokivat olevansa lasten äitien varassa, antoiko äiti tavata lapsia tai tulivatko lapset tapaamisiin. Näihin tilanteisiin liittyvä pettymys, suuttumus tai viha, vähensi miesten itseluottamusta. He kokivat olevansa ulkopäin ohjattavia vailla vaikuttamisen mahdollisuuksia. Joskus miehet tunsivat huolta siitä, miten lapset jaksoivat erossa. Miehistä tuntui pahalta nähdä, jos lapsilla oli paha olla.

Tutkimukseni isät kuvasivat lapsiaan monin tavoin ja osoittivat kiintymystä ja rakkautta lapsiaan kohtaan. Osa isistä kuvasi äidin ja tyttären läheisyyttä ja pojan lisäävän isän miehisyden tunnetta. Isät kuvasivat tyttäriänsä rakastavasti kertomalla tytön kauneudes-

ta tai suloisesta pikkutyöstä. Pienet lapset kuvattiin iloiseksi ja vanhimmat lapset kuvattiin sosiaalisesti ja älyllisesti muita lapsia kehittyneemmiksi. Tyttöjä kuvattiin kilteiksi ja puheliaksi ja poikia kuvattiin vilkkaiksi, rohkeiksi ja liikkuviksi.

Miehet toimivat eron jälkeen isinä eri tavoin. Hoitavilla isillä oli parhaat edellytykset jatkaa isyyttään. Perinteiseen isyyteen liittyi erossa etääntymisen riski. Yhteydenpitoa lapsiin toteutettiin pääasiassa tapaamisilla, mutta lisäksi puheluilla ja Messengerin välityksellä. Lapselle hyvä suhde isään toimivine tapaamisineen mahdollisti turvallisuuden tunteen vanhempien erosta huolimatta. Se lisäsi lapsen tunnetta siitä, että hän oli lapsena arvokas isälleen ja mahdollisti hänen turvallista kasvuaan ja eriytymistään omaksi itsekseen.

Isyyttä ja lasten tapaamista on tutkittu melko vähän. Siksi aiheen tutkiminen on edelleen ajankohtaista. Lasten näkökantaa on viime aikoina alettu korostamaan. Lasten nostaminen keskiöön auttaa vanhempien vanhemmuuden havaitsemisessa. Vanhemmuutta tarkastelemalla äideillä ja isillä on mahdollisuus päästä omasta riidastaan pidemmälle ja aikuisuutta löytyy helpommin. Lapset tutkimuskohteena vanhempien muuttaessa erilleen on vähän tutkittu alue. Lasten kokemusten kuuleminen vanhempien erossa puolueettomasti ja turvallisesti sekä heidän ikänsä huomioiden antaisi paljon tietoa käytännön työhön. Tapaamisasioissa äitien tutkiminen on tärkeä alue. Äitejä kuulemalla voidaan saada naisten näkökulma tapaamisasioista. Voidaan tutkia äitien kokemuksia lasten ja isien välisistä tapaamisasioista, tapaamisten vaikutuksista lapsen käytökseen, tapaamisiin vaikuttavista tekijöistä, äitien huolista, tapaamisten laiminlyönneistä, tapaamisten rajoittamisista ja niin edelleen. Perheasioissa on paljon tutkittavaa. Vanhemmuuden käytäntöjä tutkivalta voidaan luoda uusia keinoja tukea vanhempien selviytymistä ja sitä kautta autetaan lapsia.

Kirjallisuus

Ahponen, Pirkkoliisa & Marttinen, Heli (1997) Parisuhde riskiyhteiskunnassa. Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen (toim.) Riskikirja. Uhat, mahdollisuus ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa. Jyväskylän yliopisto: SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 9, 175 – 205.

Ahrons, Constance & Tanner, Jennifer (2003) Adult Children and Their Fathers: Relationship Changes 20 Years After Parental Divorce. *Family Relations* 52 (4), 340 – 351.

Alberoni, Francesco (1989) Rakastuminen. Helsinki: Otava.

Amato, Paul & Rezac, Sandra (1994) Contact with Nonresident Parents, Interparental Conflict, and Children's Behavior. *Journal of Family Issues* 15 (2), 191- 207.

Amnell, Gustav (1998) Isä ja isyys. Teoksessa Timo Niemi (toim.) Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä 3. Nuorisopsykoterapia-säätiö. Helsinki: Yliopistopaino, 129-159.

Amnell, Gustav (1999) Separatio esteenä ja tavoitteena. Teoksessa Timo Niemi (toim.) Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä 4. Nuorisopsykoterapia-säätiö. Helsinki: Yliopistopaino, 95 – 125.

Ankkuri-Ikonen, Anita (2000) Kilpailu ja jakaminen ryhmässä. *Ryhmätyö* 29 (2), 46 – 51.

Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 272. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Bartholomew, Kim (1997) Adult attachment processes: Individual and couple perspectives. *British Journal of Medical Psychology*, 70, 249 – 263.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Alkuteos Peter Berger & Thomas Luckmann (1966) *The Social Construction of Reality*. Suomennos ja toimitus Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Birnbaum, Gurit & Orr, Idit & Mikulincer, Mario & Florian, Victor (1997) When Marriage

Breaks Up – Does Attachment Style Contribute to Coping and Mental Health? *Journal of Social and Personal Relationships*, 14 (5), 643 – 654.

Bly, Robert (1992) *Rautahannu. Matka miehuuteen. Alkuteos Robert Bly (1990) Iron John*. Suomennos Leena Nivala. Helsinki: WSOY.

Bowlby, John (1988) *A secure base: Parent – child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.

Broberg, Mari & Hakovirta, Mia (2005) *Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä – lähivanhemman näkökulma*. *Janus* 13 (2), 137-153.

de Bruijn, Tejo & Marja Homm & Sirkka Talasterä (1994) *Suomalaisen miehen selviytyminen avioerotilanteessa*. Teoksessa Sirpa Taskinen (toim.) ”En ole katkera, mutta kuitenkin” *Avioerosta selviytyminen ja perheasiain sovittelu*. *Stakes, raportteja* 166, 49 – 100.

Campoy, Kerstin (1998) *Taistelu lapsista*. Helsinki: Tammi.

Chodorow, Nancy (1978) *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Dunderfelt, Tony (1996) *Naisen ja miehen maailma. Miten opin ymmärtämään toista sukupuolta*. Vantaa: Pro Dialogia.

Eggebeen, David & Knoester, Chris (2001) *Does Fatherhood Matter for Men?* *Journal of Marriage and Family* 63, 381 – 393.

Esko, Martti (2003) *Puolet eroista on turhia*. Teoksessa Lipponen, Päivi & Wesaniemi, Pirjo (toim.) *Nainen ja ero. Kertomuksia parisuhteen päättymisestä*. Helsinki: Kirjapaja Oy, 143 – 147.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fredriksson, Marianne (1993) *Om kvinnor vore kloka skulle världen stanna*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gilmore, David (1990) *Manhood in the Making. Cultural Concepts of Masculinity*. New Haven & London: Yale University Press.
- Gottberg, Eva (1997) *Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytöntöönpano*. Turun yliopisto oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:93. Turku: Unipaps.
- Gottman, John (1998) *Psychology and the Study of Marital Processes*. *Annual Review of Psychology*, 49, 169 – 197.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo (2001) *Seksin trendit meillä ja naapureissa*. Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, Anne & Suominen, Tarja & Kiviniemi, Kirsi (2005) *Mies, työ ja työkyky: miehen kokemuksia työkyvystä avioero-prosessin aikana*. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 42 (1), 44 – 56.
- Hirsjärvi, Sinikka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hokkanen, Tiina (2005) *Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yksinhuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 267. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Holter, Oystein & Aarseth, Helene (1993) *Mäns livssammanhang. Översättning Ingrid Ingemark*. Stockholm: Bonnier Utbildning Ab.
- Hulkko, Laura (2007) *Lasten vanhemmat ja työ*. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007*. Helsinki: Tilastokeskus. Stakes, 245 – 267.
- Husserl, Edmund (1970) *The Idea of Phenomenology*. Alkuteos Edmund Husserl (1950) *Die Idee der Phänomenologie*. Translated William Alston & George Nakhnikian. The Hague.
- Huttunen, Jouko (1999) *Muuttunut ja muuttuva isyys*. Teoksessa Arto Jokinen (toim.)

Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere University Press, 169 - 193.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etäi-isiä ja ero-isiä. Juva: WS-Bookwell Oy.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189 – 222.

Hänninen, Jorma (1994) Seksitarinan pornografinen käsikirjoitus: minä sain, olen siis mies. Teoksessa: Roos, J. P. & Peltonen, Eeva (toim.) Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista. Tietolipas 136. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 106 – 139.

Hänninen, Jorma (1999) Modernin miehen seksuaalinen liikkumatila. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere University Press, 194 – 220.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ihinger-Tallman, Marilyn & Pasley, Kay & Buehler, Cheryl (1993) Developing a Middle-Range Theory of Father Involvement Postdivorce. Journal of Family Issues 14, 550 – 571.

Innanen, Hannu (2004) Läheisyyden houkutus ja pelko – läheisyyden ja välimatkan kysymysten tarkastelua parisuhteessa. Perheterapia 20 (4), 16 – 25.

Isohanni, Matti (2005) Psykoterapiat. Teoksessa Lepola, Ulla & Koponen, Hannu & Leinonen, Esa & Isohanni, Matti & Joukamaa, Matti & Hakola, Panu: Psykiatria. Helsinki: WSOY, 264 – 281.

Isokorpi, Tiia (2006) Napit vastakkain. Ristiriidat, rajat ja ratkaisut. Juva: WS Bookwell Oy.

Jaakkola, Risto & Sänntti, Riitta (2000) Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 174.

Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Helsinki: Otava.

- Johansson, Thomas (2004) *Faderskapets omvandlingar. Frånvarons socialpsykologi*. Göteborg: Daidalos.
- Jokiranta, Harri (2003) *Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa*. Acta Universitatis Tamperensis 966. Tampereen yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan laitos. Tampere University Press.
- Juhila, Kirsi (2004) *Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus*. Janus 12 (2), 155 – 183.
- Kalland, Mirjam (2003) *Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityislantiaissa*. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 198 – 233.
- Kartovaara, Leena (2007) *Lapset hajoavissa perheissä*. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007*. Helsinki: Tilastokeskus. Stakes, 91 – 108.
- Kartovaara, Leena & Säkkinen, Salla (2007) *Lasten muualla asuvat vanhemmat*. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007*. Helsinki: Tilastokeskus. Stakes, 109 – 127.
- Keltinkangas-Järvinen, Liisa (1999) *Hyvä itsetunto*. Helsinki: WSOY.
- Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere University Press.
- Kilpiä, Juha (2006) *Mies kriisissä – isyys kriisissä*. Teoksessa *Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36, 25 – 33.
- Kilpiä, Juha (2006) *Seksuaalisuus kohdattavissa*. Teoksessa *Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36, 43 – 49.
- Klein, Melanie (1992) *Kateus ja kiitollisuus*. Alkuteos Melanie Klein (1957) *Envy and Gratitude*. Suomennos Heljä Lankinen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Klockars, Leena & Sirola, Riitta (2001) *Äidin ja tyttären rakkaussuhde*. Teoksessa Roos, Esa & Manninen, Vesa & Välimäki, Jukka (toim.) *Rakkaus, toive, todellisuus. Psykoanalyttisiä tutkielmia*. Helsinki: Yliopistopaino, 193 – 224.

- Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Nro 39. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- Kotkavuori, Jouni (2000) Selvä enemmistö avioliitoista kestänyt? Tieto aika 2000, (7), 16 - 17.
- Kvale, Steinar (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.
- Kuosmanen, Jari (2001) Finnkampen. En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Kuronen, Matti (1985) Erokirja. Helsinki: WSOY.
- Kuusinen, Tuija & Lintunen, Leena (2000) Parisuhde ja kiintymyssuhdeteoria. Psykologia 35 (1), 83 – 90.
- Laakso, Janice & Adams, Sheri (2006) Noncustodial Fathers' Involvement With Their Children: A Right or a Privilege? Families in Society. The Journal of Contemporary Social Services. 87 (1), 85 – 93.
- Lagerspetz, Kirsti (1998) Naisen aggressio. Helsinki: Tammi.
- Larsson, Sam (2005) Kvatativ metod – en introduktion. Teoksessa Larsson, Sam & Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.) Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur, 91 – 128
- Lehmusvaara, Lotta & Torppa, Tiina (1996) Erossa ja elossa. Tampere: Kansan Sivistystyön Liitto KSL r.y.
- Lehtonen, Mikko (1999) Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: University Press, 74 – 88.

Lennéer-Axelson, Barbro (1985) Skillsmässopappor och styvpappor. Teoksessa Philip Hwang (red.) *Faderskap*. Stockholm: Natur och kultur, 57 – 88.

Lennéer-Axelson, Barbro (1989) *Männens röster I kris och förändring*. Stockholm: Sam.

Litmala, Marjukka (2001) Avioeroproessin piirteet. Tutkimus helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 55. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Litmala, Marjukka (2002) Lapsi erossa – empiirisiä kuvaajia. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) *Lapsen asema erossa*. Helsinki: WSOY Lakitieto, 1- 33.

Litmala, Marjukka (2003) Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 201. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Litmala, Marjukka (2004) Perhe-elämän oikeusoloista. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) *Oikeusolot 2004. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 210. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 232 – 256.

Manning, Wendy & Smock, Pamela (1999) New Families and Nonresident Father-Child Visitation. *Social Forces*, 78 (1), 87 – 116.

McLanahan, Sara (2000) Family, State, and Child Well-Being. *Annual Review of Sociology*, 26, 703 – 706.

Miessakit ry. (2007) <http://www.miessakit.fi> 17.4.2007.

Minton, Carmelle & Pasley, Kay (1996) Fathers' Parenting Role Identity and Father Involvement: A Comparison of Nondivorced and Divorced, Nonresident Fathers. *Journal of Family Issues* 17 (1), 26 – 45.

Myllärniemi, Jorma (2004) Depressio psykoanalyysin näkökulmasta. Teoksessa Timo Niemi (toim.) *Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä 7*. Nuorisopsykoterapiasäätiö. Helsinki: Yliopistopaino, 7 – 79.

Määttä, Kaarina (2002) Avioeron tuska ja helpotus. Helsinki: Tammi.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentumisen tiloja. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. SoPhi 89.

Nyqvist, Leo (2004) Kun mies hakee apua. Miesten kriisikeskuksen arviointi. Väiliraportti. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 2/2004.

O'Connor, Thomas & Cheng, Helen & Dunn, Judy & Golding, Jean & the Alspac Study Team (2005) Factors moderating change in depressive symptoms in women following separation: findings from a community study in England. *Psychological Medicine* 35, 715 -724.

Paajanen, Pirjo (2003) Perhebarometri 2003. Parisuhde koetuksella, käsityksiä parisuhteesta ja sen purkautumisesta. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 17 / 2003.

Paajanen, Pirjo (2006) Perhebarometri 2006. Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. Alle 3-vuotiaiden esikoislasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 24 / 2006.

Paasonen, Susanna (1999) "Hän on se oikea! Hän on todellakin se oikea!" Elokuvat *Morsian karkuteillä* ja *Notting Hill* romanssiteknologiana. Teoksessa Paasonen, Susanna (toim.) *Hääkirja*. Kirjoituksia rakkaudesta, romantiikasta ja sukupuolesta. Turku: Unipaps. Turun yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos. Naistutkimus. Sarja A, n:o 43, 103 -121.

Palmu, Antti & Pusa, Ari (2006) Naisistahan täällä puhutaan vai puhutaanko parisuhteista. Teoksessa *Sanasta miestä*. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36, 12 – 18.

Panttila, Raija (2005) Kahden kodin lapsuus. Katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. Soccan ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja 1/2005. Helsinki: Heikki Waris –instituutti.

Patton, Michael (1990) *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Second edition. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.

- Perttula, Juha (1995) Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.
- Pettilä, Ulla & Yli-Marttila, Lea (1999) Eron vaiheet. Opas eroaville ja eroavien auttajille. Tietosanoma Oy.
- Pohjola, Anneli (2003) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapsin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita 47. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino, 53 – 67.
- Poutanen, Outi & Schulman, Gustav & Tukiainen, Sirkku (1997) Perheväkivallan ymmärtäminen ja hoito. Suomen lääkäri-lehti, 52 (33), 3899 -3906.
- Pulkkinen, Lea (1994) Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa Virkki, Juha (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Helsinki: WSOY. Areena, 26 – 45.
- Punamäki, Raija-Leena (2003) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174 – 197.
- Pusa, Ari (2006) Miehen ero. Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36, 19 – 24.
- Rauha, Maija (2003) Äitipuolen käsikirja. Nauti elämästä uusperheessä. Helsinki: WSOY.
- Rauhala, Lauri (1993) Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä maailmankuvan kokonaisuuden erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Renshaw, Domeena (2005) Fathering Today. The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families 13 (1) 7 – 9.
- Reuna, Veera (1997) Perhebarometri 1997 Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 3/1997.

Reuna, Veera (1998) Perhebarometri 1998. Vastuu perheen arjessa. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E4/1998.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos / Sosiaalityö. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.

Roos, Esa (2001) Mitä on rakkaus? Teoksessa Roos, Esa & Manninen, Vesa & Välimäki, Jukka (toim.) Rakkaus, toive, todellisuus. Psykoanalyttisia tutkielmia Helsinki: Yliopistopaino, 129 – 156.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22 – 56.

Saari, Salli (2001) Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Otava.

Saksa, Erkki (1993) Ja eron julma terä leikkasi. Raportti huolto- ja tapaamisriidoista. Forssa: Elatusvelvollisten Liitto ry ja Yksinhuoltajien ja yhteishuoltajien liitto ry.

Sandström, Stefan (1986) Introduction I Transaktions Analys. INT press, cop.

Sauli, Hannele (2007) Lasten ja lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007. Helsinki: Tilastokeskus, 269 – 286.

Schalin, Lars-Johan (1991) Perheen ihmissuhteista. Helsinki: Yliopistopaino.

Schalin, Lars-Johan (1993) Narsismin kohtaloita. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Schulman, Gustav (2004) Väkivalta ja sietämättömien tunteiden kierrätys. Suomen Lääkärilehti 59 (3), 149 -155.

Siltala, Pirkko (2003) Isän vaikutus naisen elämänkaareen. Teoksessa Tiihonen, Tuija (toim.) Isää ei voi unohtaa. Tyttäret kertovat. Helsinki: Kirjapaja Oy, 181 – 217.

Sinkkonen, Jari (2003) Lapsen varhainen isäsuhde. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki:

WSOY, 261 – 267.

Sinkkonen, Jari (2005) Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Lipponen, Päivi & Wesaniemi, Pirjo (toim.) Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Kirjapaja Oy, 125 – 137.

Statistiska centralbyrån (2007) Barn och deras familjer 2006. Demografiska rapporter 2007:4. Stockholm: SCB, prognosinstitutet.

Stewart, Susan (1999) Disneyland Dads, Disneylands Moms?: How Nonresident Parents Spend Time With Absent Children. *Journal of Family Issues* 20 (4), 539 – 556.

Stewart, Susan (2003) Nonresident parenting and Adolescent Adjustment: The Quality of Nonresident Father-Child Interaction. *Journal of Family Issues* 24 (2), 217 – 244.

Säävälä, Hannu (1999) Mieheyden psykologiaa. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere University Press, 52 – 73.

Tamminen, Tuula (2003) Poikkeavat kiintymyssuhteet. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 234 – 249.

Tamminen, Tuula (2004) Olipa kerran lapsuus. Helsinki: WSOY.

Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes, oppaita 46. Helsinki: Stakes.

Tikkanen, Tiina (2006) Psykoterapiaopas – monta tietä itsetuntemukseen ja iloon. Helsinki: WSOY.

Tilastokeskus (2006) Suomen tilastollinen vuosikirja 2006. Suomen virallinen tilasto. Hämeenlinna.

Tolkki-Nikkonen, Mirja (1990) Parisuhde, perhesuhde, olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen. Helsinki: Gaudeamus.

Trinke, Shanna & Bartholomew, Kim (1997) Hierarchies of Attachment Relationships in Young Adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships* 14 (5), 603 – 625.

Tuhkasaari, Pirjo (1995) Rakkaus, eroottisuus ja seksuaalisuus perheessä. Rymätyö 24 (4), 2 – 10.

Tuhkasaari, Pirjo (1997) Seksuaalisuus vuorvaikutuksessa – olemassaolon vahvistajana naisen ja miehen suhteessa. Rymätyö 26 (4), 12 – 19.

Tuhkasaari, Pirjo (2000) Kilpailusta seksuaalisuudessa. Rymätyö 29 (2), 16 – 25.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisälönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tähkä, Veikko (1996) Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen. Alkuteos Veikko Tähkä (1993) Mind and Its Treatment: A Psychoanalytic Approach. Suomennos Veikko Tähkä. Helsinki: WSOY.

Valjakka, Eeva (2002) Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY Lakitieto, 35 – 109.

Virtanen, Jukka (2003) Jos nainen sanoo ”joko taas”, mies ei ole osannut antaa ihanasti. Teoksessa Lipponen, Päivi & Wesaniemi, Pirjo (toim.) Mies ja ero. Helsinki: Kirjapaja Oy, 194 – 208.

Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 29 – 63.

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1987) Skiljas – men inte från barnen. Borås: Natur och kultur.

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1992) Pappa, se mig. Stockholm: Gothia.

Öberg, Gunnar & Öberg, Bente (2002) Vuxna skilsmässobarn berättar. Stockholm: Prisma.

Lait, suluissa lyhenteet

- Elatusturvalaki 7.8.1998/671 (ETL)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980671>
- Isyyslaki 5.9.1975/700 (IsL)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1975/19750700>
- Laki isyyslain muuttamisesta 16.5.1980/351 (IsLm)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1980/19800351>
- Laki isyyslain 20 §:n muuttamisesta 9.11.2007/1009 (IsLm)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20071009>
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361 (HTL)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830361>
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta
21.12.2004/1155 (HTLm)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1996/19960620>
- Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta
16.8.1996/619 (HTLpt)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619>
- Passilaki 21.7.2006/671 (PassiL)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060671>

Liite 1.**Tutkimuksen perustiedot**

Vastaajan nimi _____

Syntymäaika _____

Koulutus _____

Ammatti _____

Työaika _____

Avoliiton tai avoliiton tai seurustelun aika _____

Erilleen muutto _____

Lasten lukumäärä _____

Lapsen tai lasten tapaamisoikeus _____

Lapsen huoltomuoto _____

Lapsen / lasten vanhempien asuntojen välimatka toisistaan _____

Liite 2.

Haastattelurunko

1. Suhde siinä vaiheessa, kun meni hyvin.

Voisitko omin sanoin kertoa, minkälaista avioliittonne oli silloin, kun teillä meni hyvin?

- mikä siinä oli hyvää
- miten kauan tätä hyvää kesti
- mikä oli parasta
- miten paljon olitte yhdessä
- mitä puhuitte
- minkälaisia asioita teitte yhdessä
- työssäkäynti
- kotityöt
-

Minkälaista elämänne oli, kun lapset syntyivät?

- lapsen / lasten odotusaika ja syntymä, miten vaikutti
- kumpi hoiti lasta / lapsia
- kummalta vanhemmalta lapsi pyysi / lapset pyysivät apua

Miten riidat syntyivät ja mitä teitte silloin, kun tuli riitaa?

2. Erovaihe

Mitkä seikat mielestäsi veivät liittonne eroon?

- kumpi teki eroaloitteet
- minkälaisia huolia, pelkoja, tunnetiloja
- minkälaisia olivat suhteet vaimoon ja lapsiin
- mitä itse ajattelit erosta
- mitä vaimo mielestäsi ajatteli erotessaan
- minkälainen teidän erovaiheenne oli

Miten lasten asiat hoituivat erossa?

- mikä oli vaikeinta
- mikä oli helpointa

Voisitko kuvata entistä puolisoa

Mikä auttoi jaksamaan?

Mitä ajattelet eroamisesta?

Mikä oli rasittavinta erossa?

3. Eron jälkeen

Minkälaista teillä on nyt eron jälkeen?

Minkälainen suhde teillä on toistenne kanssa?

- miten suhteenne toimii
- miten pystytte puhumaan keskenänne

Tuleeko teille mistään asioista erimielisyyttä?

4. Tapaamisasiat

Mikä saa sinut tapaamaan lastasi / lapsiasi?

Miten lasten tapaamiset toimivat?

- miten voitte puhua lapsen / lasten asioista
- millä tavoin lasten äiti toimii lasten tapaamisasiossa
- miten lasten hakeminen ja palauttaminen sujuu
- mikä on ongelmallista ja mikä on hyvää

Kerro, miten toimit ja mitä tunnet, kun lapsi on / lapset ovat luonasi.

- ajatteletko tapaamista etukäteen
- miten valmistaudut tapaamiseen
- miltä tuntuu, kun kohtaat lapsesi
- mitä tapahtuu, kun lapsi tulee
- mitä ensimmäiseksi teette

Kerro ihan tavallisesta luonapitopäivästä ja mitä asioita silloin teet lapsen kanssa.

Mitä ajattelet ja mitkä ovat tuntemuksesi, kun lapsi lähtee / lapset lähtevät kotiinsa?

5. Suhde lapseen

Kerro, miten toimit suhteessa lapseen / lapsiin, kun lapsi on / lapset ovat äitinsä luona

- miten usein olet yhteydessä lapseen / lapsiin
- ajatteletko lasta / lapsia
- mitä tunteita sinussa silloin herää
- voiko lapsi / voivatko lapset olla sinuun yhteydessä, kun hän on / he ovat äitinsä luona
- kuvaa läheisyyttä - etäisyyttä omaan lapseesi

6. Oman isyyden kokemus

Miten koet isyytesi, voitko kuvata sitä?

- missä tilanteessa erityisesti tunnet olevasi ennen kaikkea isä
- kuinka tyytyväiseksi koet olosi isänä
- mikä sinulla on isänä olemisen vahvuutta
- miten arvelet selviytyväsi nykyisestä vanhemmuudestasi
- onko ero muuttanut suhdettasi lapseen
- miten koet tyttäresi / poikasi
- mikä on parasta isyydessäsi
- mikä on vaikeinta

Miten mielestäsi lapsen äiti vaikuttaa isyyteesi?

- isyytesi toteutumiseen
- tapaamisiin
- yhteydenpitoon lapsen kanssa

Onko isyytesi omasta mielestäsi vuosien kuluessa muuttunut?

7. Näkemys omista lapsista

Kuuaile lastasi / lapsiasi ja kerro minkälainen hän on / he ovat, minkälaisia tapoja hänellä / heillä on.

Liite 3

Turku 2006

Kutsu isyyteen ja lapsen tapaamiseen liittyvään tutkimukseen

Pyydän ystävällisesti, että voisit tulla mukaan isyyteen ja lapsen tapaamisoikeuteen liittyvään haastattelututkimukseen.

Jatko-opiskelen Turun yliopistossa yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa ja teen lisensiaatin tutkintoon liittyvää tutkimustyötä, joka kuuluu sosiaalitieteiden ja miestutkimuksen alaan.

Kaikkia saamiani tietoja käsittelen ehdottoman luottamuksellisesti. Tulokset ilmaistaan tutkimuksessa siten, ettei ketään yksittäistä haastateltavaa voida tunnistaa. Haastattelupaikkana on ensisijaisesti Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos, Publicum, Assistentinkatu 7. (Kartta internet-sivulla www.utu.fi) Haastattelun kesto on noin tunnista kahteen tuntiin.

Tutkimuksessani olen erityisen kiinnostunut lapsen tapaamisiin liittyvistä asioista sekä miehen isyydestä eron jälkeen. Tarkoitukseni on kerätä miesten kertomaa kokemustietoa siitä, mikä edistää tai heikentää lasten tapaamista. Lisäksi olen kiinnostunut lasten vanhempien yhdessä asumisen ajan ja vanhempien välisen suhteen vaikuttavuudesta miehen isyyteen ja lasten tapaamisiin.

Haastattelussa pyydän kertomaan menneestä parisuhteesta ja lasten tapaamisista sekä niihin vaikuttavista tekijöistä.

Jos voit suostua tulemaan mukaan, pyydän ilmoittamaan siitä sähköpostiini, jotta voisimme sopia haastatteluajasta.

Marian Tuomi
Kasvatustieteiden maisteri
marian.tuomi@turku.fi